

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

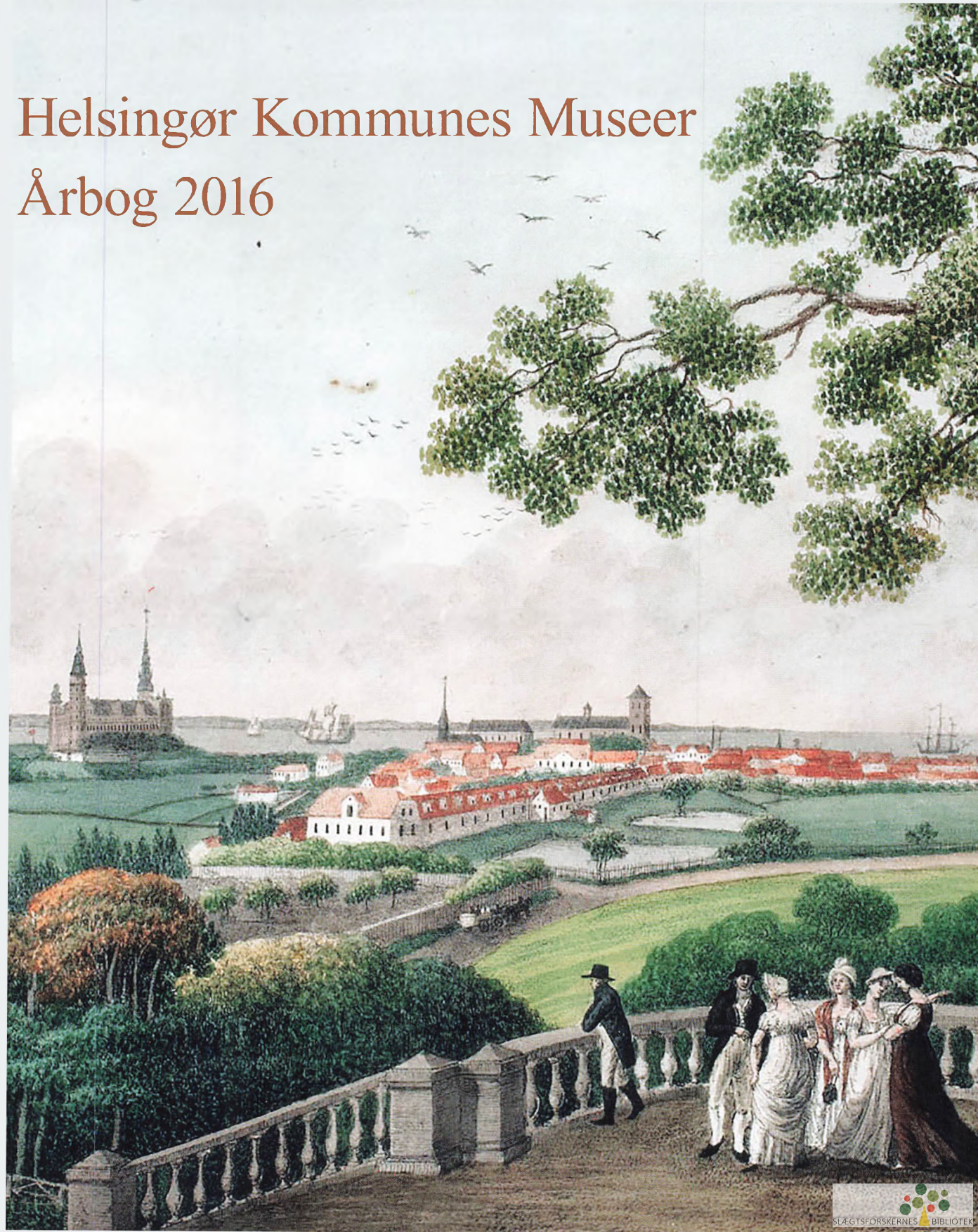
Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Helsingør Kommunes Museer

Årbog 2016

Helsingør Kommunes Museer

Årbog 2016

Denne vignet:

Randtegningerne i Helsingørs tingbøger er herlige vidnesbyrd om en tid, hvor byskriveren kunne tillade sig at lade de primitive tegninger, han havde gjort med fjerpen, fungere som en form for indholdsangivelser, da man til disse bøger ikke brugte paginering. Tegningen kunne således hurtigt illustrere en sag, man dermed nemmere kunne finde frem til igen.

Den her viste arm med en sværgende hånd er forsynet med teksten »Winndnisbyrdt paa samme sagh« og betegner edsafleggelsen fra et vidne på tingdagen den 8. september 1567. Den kunne for så vidt referere til adskillige retssager, men ofte har tegningerne utvivlsomt blot været resultatet af kedsomhedens sysselsætning.

Helsingør Kommunes Museer

Årbog 2016

Redaktion: Maibritt Bager og Lars Bjørn Madsen,
Helsingør Kommunes Museer

Grafisk tilrettelægning: Eva Arnsfelt

Udgivet 2017 af Helsingør Kommunes Museer
og Helsingør Museumsforening

Tryk og bogbind: Nofoprint A/S, Helsingør

Skrift: Times New Roman
Papir: MultiArt Silk 130 g

Oplag: 800 eksemplarer

ISSN: 0108-0393

Årbogens forfattere er alene ansvarlige for deres bidrag.

Aftryk i referat af årbogens artikler er tilladt, når årbogen angives som kilde
og et eksemplar af aftrykket sendes til Helsingør Kommunes Museer.
Ved aftryk i større omfang må forfatterens accept indhentes gennem museerne.

Omslagsbilledet:

Et yndet udflugtssted for såvel byens egne borgere, som for turister fra nær og fjern, var Marienlyst Slots fornemme haveanlæg og den nærliggende romantiske have. Fra belvederen på toppen af kystskrænten, kunne man nyde udsigten over Helsingør og Øresund med de mange sejlskibe. Vejen, der snor sig langs skrænten ind mod byen, er den senere Marienlyst Allé. Midt i billedet ser man Claessens reberbane med de tidligere kongelige fiskedamme, der da fungerede som blegdamme. De er stadig en del af den nuværende Reberbanepark. Koloreret stik af Søren Læssøe Lange 1804.

Indhold

Fremmede indbyggere i Helsingør 1801 <i>Af Carsten Meyer</i>	7
At blive modtaget i Helsingør efter et liv i Tranquebar – Familien Rehlings breve fra perioden 1846-1855 <i>Af Maria Rehling Refer</i>	21
Sct. Mariæ Kirkes klokkere fra 1578 til vore tider <i>Af Torben Bill-Jessen</i>	47
Thomas Nielsen – som jeg husker ham <i>Af Bent Jørgensen</i>	85
Museernes årsberetning <i>Af Maibritt Bager, museumschef</i>	93

Fremmede indbyggere i Helsingør 1801

Af Carsten Meyer

Med udgangspunkt i en unik fortegnelse over fremmede indbyggere i Helsingør gives der for første gang et øjebliksbillede af hvilke nationaliteter, der i april 1801 befandt sig i byen. Der gives et indblik i disses antal, aldersfordeling, bosættelsesmønstre, sociale- og erhvervsmæssige status. Fortegnelsen supplerer og korrigerer folketællingen 1801 og brandtaksationernes oplysninger om ejerskab. Artiklen er tillige et supplement til indvandringshistorien.

Udsnit af kvartermestrenes optegnelser. Rigsarkivet: Helsingør Rådstue: Stiftamtmandsbreve 1801.

Den 14. april 1801 modtog Rådstuen i Helsingør en rykker fra stiftamtmanden. Han ønskede hurtigst muligt at få fremsendt en liste med navne på personer i Helsingør, der var »af fremmede Nationer«.¹ Stiftamtmanden over Sjællands Stift grev Johan Heinrich Knuth havde allerede den 16. marts modtaget en skrivelse fra Danske Kancelli,² hvori han blev op-

fordret til uopholdeligt at indberette hvor mange fremmede og af hvilken nationalitet, der opholdt sig i købstæderne, der lå under hans embedsområde.

Danmark var som bekendt på dette tidspunkt som medlem af Det væbnede Neutralitetsforbund i en eskalerende konflikt med England. Kancelliet ønskede sig derfor et overblik over de udlændinge, der eventuelt kunne nære fjendtlige sympatier. Den 21. marts havde Knuth videreendt opfordringen til Helsingør Rådstue om snarest muligt at indsamle de fornødne oplysninger.³ Han ønskede oplysninger om de fremmedes nationalitet og næringsvej, om de var borgere, om de ejede huse, gårde eller anden fast ejendom, og om de var gift eller ej.

Da rykkeren blev modtaget, havde de fire kvartermestre i Helsingør, T.J. Slott, S. Friederichsen, C. Schultz og M. Svendsen dog allerede i dagene fra den 7.-13. april været rundt i byens fjerdinge for at indsamle de af stiftamtmanden og kancelliet ønskede oplysninger, men resultatet var endnu ikke blevet fremsendt.

I februar måned havde de selvsamme kvartermestre været rundt til samtlige husstande i Helsingør for at foretage den befalede almindelige folketælling, hvor man registrerede de hjemmeværendes navn, stilling i husstanden, alder, ægteskabelige stilling, titel og erhverv. Folketællingen registrerede ikke de enkeltes fødested eller nationalitet, hvorfor de fire kvartermestre atter måtte rundt i byen og gå fra hus til hus for at indhente de fornødne oplysninger. Til forskel fra folketællingen registrerede kvartermestrene nu kun udenlandskfødte mandspersoner. Fortegnelsen supplerer folketællingens oplysninger, hvad angår disse personers nationalitet, borgerskab og ejerskab til

Noter

¹ Rigsarkivet: Helsingør Rådstue: Stiftamtmandsbreve 1801.

² Rigsarkivet: Sjællands Stift: Stiftamtmandens kopibog 1801, s. 176.

³ Rigsarkivet: Helsingør Rådstue: Stiftamtmandsbreve 1801.

byens gårde og ejendomme. Fortegnelsen giver for første gang et samlet overblik over hvilke nationaliteter, der var bosiddende i Helsingør, og ejerskabsoplysningerne udgør i flere tilfælde et korrektiv eller bekræfter oplysningerne i brandtaksationerne.⁴

Den 17 sider lange fortegnelse, der blev resultatet af kvartermestrenes rundgang, findes i dag i Helsingør Rådstues stiftamtmandsbreve.⁵ Fortegnelsen blev først afsendt den 22. april. Englændernes bombardement af Kronborg og Helsingør den 30. marts, som optakt til Slaget på Reden den 2. april, har ganske givet været skyld i, at oplysningerne først blev indsamlet og fremsendt så sent.⁶

Der findes kun spredte kilder til fremmedes ophold i Danmark i 1800-tallet. Nogle af de væsentligste, men desværre ofte mangelfulde oplysninger, kan for perioden 1812-1875 findes i kirkebøgernes til- og afgangslister og senere i politiets tyendeprotokoller. Købstædernes borgerskabsprotokoller, lavsprotokoller og mandtaller kan til tider ligeledes give oplysninger om borgere af oprindelig fremmed nationalitet. Oplysninger om fødested for hele befolkningen finder vi først i folketællingen fra 1845. Med Lov nr. 52 af 15. maj 1875 om Tilsynet med Fremmede og Reisende fik man ved hjælp af de udstedte opholdsbøger kontrol med og en oversigt over indrejste fremmede i Danmark. Den frie adgang til landet blev nu betinget af, at man ikke gav anledning til forstyrrelse af den offentlige orden eller at ligge forsørgelsesvæsnet til byrde.

Noter

- ⁴ Blandt andet ses i tredje fjerding den svenskfødte høker Andreas Alberg som ejer af Stjernegade 20, brandtaksationsnr. 324. I Stjernegade 2, brandtaksationsnr. 332, anføres svenskeren parykmager Jonas Pedersen som ejer. I Stjernegade 4, brandtaksationsnr. 331, er tyskfødte bødker Christian Schubel ejer, og i Stjernegade 10, 12, og 14, brandtaksationsnr. 329, 328, 327 bekræfter listerne svenskfødte høker Svend Lundval og handskemager Andreas Deckman (Dickman, Deichmann) og tyskfødte bagermester Gustav Smidts ejerskab.
- ⁵ Rigsarkivet: Helsingør Rådstue: Stiftamtmandsbreve 1801. Indsat umiddelbart efter brevet af 21. marts.
- ⁶ Carsten Meyer: Frivillige og pressede fra Helsingør og deres deltagelse i Slaget på Reden, i Helsingør Kommunes Museer. Årbog, 2013, s. 29-35.
- ⁷ Finn Andersen: Svensk af fødsel, i Personalhistorisk Tidsskrift, 1982. Årg. 102, nr. 1, s. 55-80.

Den tidligste landsdækkende registrering af svenskfødte personer fandt sted ifølge en Kongelig Forordning af 4. marts 1808. Man fandt det på dette tidspunkt opportunt at registrere alle svenskere, idet Sverige i februar 1808 havde indgået forbund med Danmarks fjende England, og Danmark derfor havde erklæret Sverige krig. Alle svenskere af fødsel skulle for at undgå at blive anset som fjende lade sig registrere og dermed beholde deres arbejde og ejendom. Desværre findes denne registrering vedrørende Helsingør købstad hverken bevaret i arkivalierne i Danske Kancelli eller i Helsingør Byfogeds Arkiv.⁷

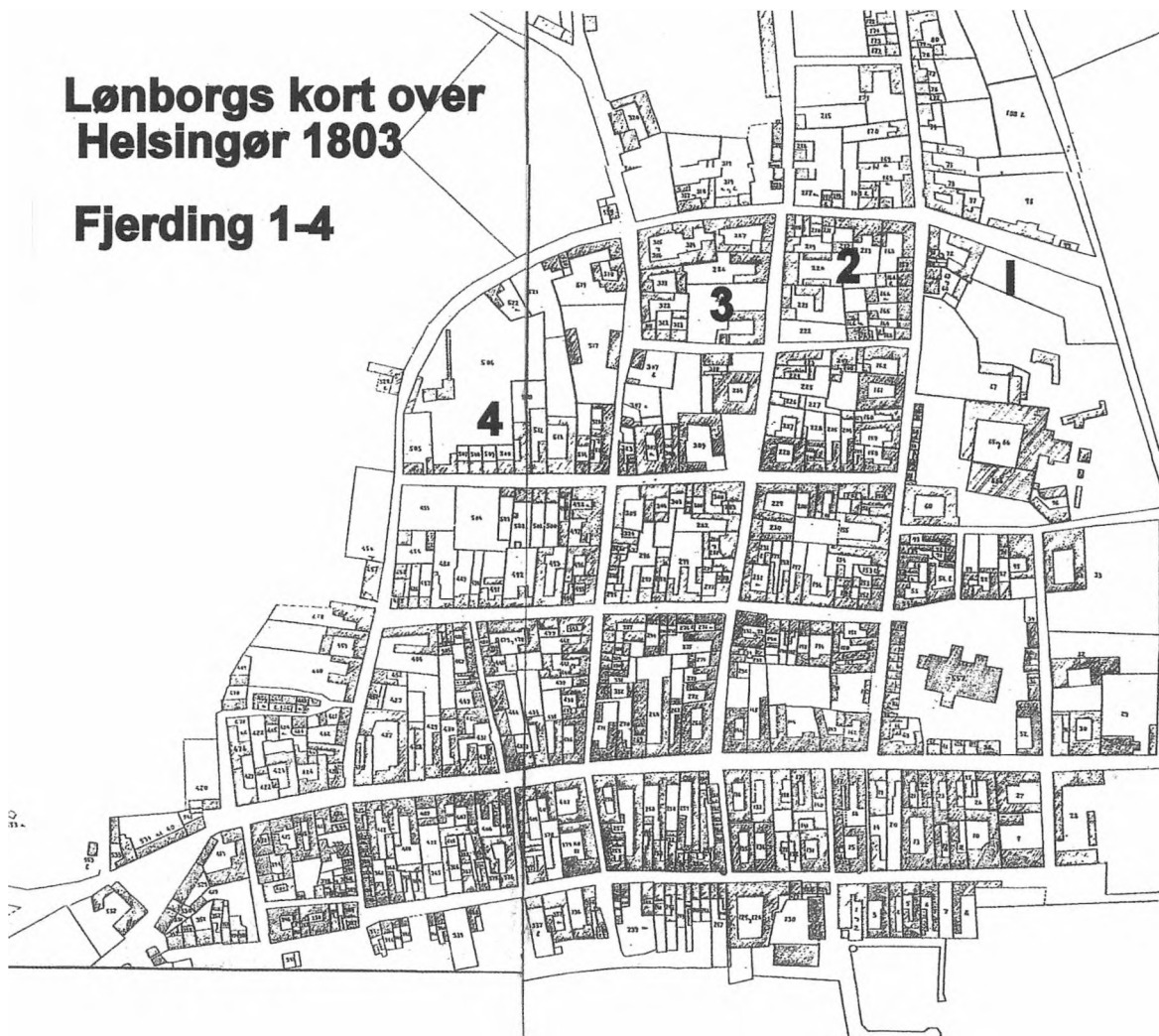
Dette gør 1801 fortegnelsen så meget mere interessant og unik som hjælpemiddel til blandt andet indvandringens historie.

Fortegnens indhold

I fortegnelsen forekommer der 405 mandspersoner med et fremmed fødested. Af disse udgjorde svenskere, med 288 personer, langt den største gruppe, dvs. cirka 71 %. Herefter fulgte personer fra det nuværende tyske område med 74 personer dvs. næsten 18 %. De 24 englændere udgjorde små 6 %. Til uheld for nutidens slægtsforskere angives svenskernes helt eksakte fødesogn desværre ikke. Hvad angår personer fra det nuværende tyske område, er registreringen noget uensartet. Nogle bliver blot betegnet som tyskere andre mere specifikt som værende fra Hamburg, Hessen, Mecklen-

Lønborgs kort over Helsingør 1803

Fjerding 1-4

Helsingør var administrativt inddelt i fjerding, som alle strakte sig fra stranden videre mod nord. Kaptajn Christopher Lønborgs kort 1803.

Efter Laurits Pedersen: »Helsingør i Sundtoldstiden 1426-1857«. 1926, bind 1, s. 240-242.

burg, Preussen, Rostock, Sachsen, Stralsund og Svensk Pommern. Englænderne og personer fra de øvrige 11 lande stedsangives ikke nærmere. Man er enten engelsk, fransk, italiensk, hollandsk, spansk, portugisisk, polsk, russisk, schweizisk, kejserlig, bengalsk eller af den jødiske nation. Af de nævnte var italienerne repræsenteret med 4 personer, russere, franskmænd og jøder hver med 2 og de øvrige med blot en enkelt mandsperson.

I 1801 var Helsingør administrativt inddelt i fjerding, som alle strakte sig fra stranden videre mod nord. Første fjerding, der strakte sig fra Sankt Annagade og ud mod Sundet, var beboet af det bedre borgerskab og rummede ifølge folketællingen 1162 personer. I anden fjerding, der lå mellem Bjerregade og Sankt Annagade, boede 1019 personer. I tredje fjerding, der lå mellem Stjernegade og Bjerregade, boede blot 814 personer. Byens fjerde og

største fjerding strakte sig fra Stjernegade ud til Svingelpport og omfattede tillige landområderne uden for byen. Her boede ikke mindre end 2068 personer. Helsingør var i 1801 befolkningsmæssigt det nuværende Danmarks tredje største købstad, kun overgået af Odense og Aalborg.

Hovedparten af de fremmede var bosiddende i tredje og fjerde fjerding. I første fjerding var der 85 fremmede, i anden 75, i tredje 100 og i fjerde 145. Bosættelsesmønstret var forskelligt fra nation til nation. De fleste fra det tyske område boede primært i tredje fjerding og var ellers jævnt fordelt over de øvrige fjerdinge. Englænderne boede primært i anden og første fjerding, italienerne udelukkende i anden fjerding, hvorimod svenskerne som den største fremmedgruppe i langt overvejende grad boede i fjerde fjerding.

I første og tredje fjerding benyttede kvartermestrene Friederichsen og Schultz som udgangspunkt brandtaksationsnumrene i deres registrering. I anden og fjerde fjerding registrerede Slott og Svendsen mindre stringent uden angivelse af brandtaksationsnummer eller gadenavn, og oplyste i flere tilfælde personerne under en arbejdsgiver. Dette besværliggør en jævnføring med folketællingen. Eksempelvis skal man i anden fjerding under skræddermester Lars Clausen finde den sachsiske skræddersvend Johan Ritel, ikke under brandtaksationsnummer 165 i Sankt Annagade 39. I fjerde fjerding vil man på tilsvarende vis under handskemagermester Truels Svendsen finde handskemagersvenden svenskeren Povl Jensen opført uden nærmere bopælsangivelse. At rostockeren og vintappersvenden C. Oeltze står opført under købmand Erich Holm i Strandgade 74, når han egentlig ifølge folketællingen arbejdede hos købmand Henry Wright i Strandgade 86, gør heller ikke en sammenligningen nemmere. Han kan selvfølgelig have skiftet arbejdsgiver mellem februar og april.

Noter

⁸ Rigsarkivet: Sjællands Stiftamt: Korrespondance vedr. Helsingør 1801, s. 341-342.

Kvinder, døtre, sønner og handicappede

Som tidligere nævnt var det kun voksne mænd, der blev registreret. Kvinder, døtre og sønner undlod man at optegne. Man undlod tilsyneladende også at registrere personer med handicap. Svenskeren Svend Bolin på 73 år, bosiddende i Kongensgade 3, der var helt blind, figurerer således ikke i fortegnelsen, hvorimod den 40-årige tømrersvend Anders Bolin, boende samme sted, er optaget på listen.

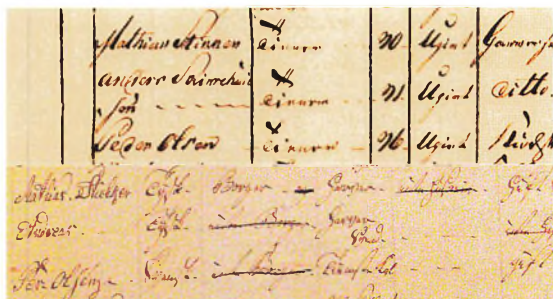
Personer, der mangler i folketællingen

Der findes flere eksempler på, at der i fortegnelsen optræder mandspersoner, som ikke findes i folketællingen. Det kan skyldes, at vedkommende er kommet til byen efter afholdelsen af folketællingen. Det kan også skyldes, at vedkommende blot ikke har været hjemme på folketællingsdagen, og derfor ikke er blevet talt. For eksempel forekommer der i første og tredje fjerding 15 svenskere, der ikke genfindes i folketællingen.

Der forekommer ligeledes personer af fremmed herkomst i folketællingen, som ikke er registreret i fortegnelsen. For eksempel ses italieneren Alexander Rosino kun i folketællingen. Hele den 11 mand store svenske teatertrup med direktør Johan Anthon Lindquist i spidsen ses ligeledes kun i folketællingen. Lindquist havde i januar-februar, stærkt støttet af det bedre borgerskab, søgt kancelliet om tilladelse til i fire-fem vintermåneder at opføre komedier i Helsingør.⁸ De fleste af aktørerne var indlogeret i fjerde fjerding, men ingen genfindes i fortegnelsen. Man må antage at truppen samt Lindquist med kone, børn og tjenestefolk er rejst videre.

Navne

De registreredes navne varierer en hel del i forhold til folketællingens oplysninger. Man

I flere tilfælde supplerer oplysningerne i folketællingen og fortegnelsen hinanden. Hos garver Johan Frøde i Bjergegade 15 optræder Mathias Stikker i folketællingen som »ugift« garversvend, men i fortegnelsen som Mathias Stikker, tysk, garver, borger og »gift«. Den 10. februar 1801 var Joseph Mathias Stöckert med kongelig bevilling blevet gift i Sct. Olai Kirke med garver Frødes blot 16-årige datter. I fortegnelsen optræder den tyske garversvend Andreas blot med fornavn. Her supplerer folketællingen med efternavnet Saivrehausen. Den i folketællingen ugifte svenske kusk Peder Olsen er ifølge fortegnelsen tilsyneladende også blevet gift!

finder mindre afvigelser som Bentzon/Bendsen, Bomgarden/Baumgarten, Mathiasen/Mathisen, Nohlin/Nollin, Oxner/Ochsner og Ritel/Rydel, Rybsham/Rebsham, men også mere meningsforstyrrende forskelle som for eksempel, de Scheus/de Juge, Blaist/Spleist, Waager/Walker, Beckman/Weckman, John Johnberg/Johan Johansen. Kvartermestrene har registreret meget forskelligt. Friederichsen registrerer gerne det fulde navn, hvorimod Svendsen i fjerde fjerding ofte blot anfører den pågældendes fornavn, Johan, Anders og Peer osv. I flere tilfælde kan folketællingen derfor supplere fortegnelsen med et efternavn. Andre steder kan man finde et efternavn i fortegnelsen, som ikke i figurerer i folketællingen.

Hverken kvartermester Slott eller Svendsen har tilsyneladende haft større færdigheder i engelsk. Deres bogstavering af personnavnene vidner om dette. Det nærmer sig næste

lydskrift. Walker skrives Waager, White som Weith, Howden som Hauding og Good som Guedt.

Fordanskede navne

Mange med svensk oprindelse optræder i fortegnelsen og i folketællingen med fordanskede navne. Hvem skulle tro, at Svend Pedersen skræddermester i Stengade havde svenske rødder, at smededreng Jacob Nielsen hos smedemester Lundsteen og brændevinsbrænder Jockum Smiths bryggerkarl Hans Nielsen og tjenestekarl Lars Andersen var af svensk afstamning. Enten har kvartermestrene fordansket navnene, eller også har de bofaste svenskere bevidst fordansket deres navne for hurtigt at blive accepteret og integreret, hvilket ikke har været svært med deres sproglige og kulturelle baggrund. I folketællingen vil man således i modsætning til fortegnelsen, slet ikke kunne konstatere, at vedkommende er svensk af fødsel. Fortegnelsen fra april 1801 er derfor det eneste sted, hvor man kan få konstateret en given persons udenlandske ophav.

Borgerskab

Byens styre så gerne, at alle, der ville drive borgerlig næring, aflagde borgered og søgte borgerskab og dermed pligt til at betale skat. Fortegnelsen fra april 1801 giver i modsætning til folketællingen oplysninger om personernes eventuelle borgerskab, oplysninger der normalt skal findes i købstædernes borgerskabsprotokoller, kærnerregnskaber eller skattelister.

Blandt de registrerede har 105 borgerskab dvs. næsten 26 %. Heraf var de 56 svenske af fødsel, 31 fra det tyske område, 13 fra England. Ud over disse var de to italienske galanterihandlere i Strandgade, Sewerin Rocati og Peter Molthen, borgere ligesom de to jøder, Ephraim Magnus Ruben og Isac Pesach Elkan, der begge var bosiddende med deres familier i Stengade. Sidstnævnte ernærede sig som henholdsvis grosserer og handelsmand. Endelig havde byens eneste schweizer, den 44-årige

tømrermester Jorg Oxner, der var bosiddende i Kongensgade nr. 15, borgerskab.

Ægteskab

149 eller næsten 37 % af alle de registrerede var i ægteskab. Hertil kom nogle enkemænd. Blandt de tre største grupper af fremmede var 58 % af englænderne, 51 % af tyskerne og 30 % af svenskerne gift. I de sjællandske købstæder var i 1801 ægteskabsprocenten for mænd i gennemsnit for alle aldre cirka 44 %. Der er et markant skifte ved 30-årsalderen, hvor ægteskabsprocenten stiger fra cirka 24 % til 51 % med en fortsat stigende procentdel på 79 % frem til omkring de 60 år.⁹

Kun i første fjerding noterer kvartermesteren, om vedkommende var gift med et dansk, fransk, engelsk eller svensk fruentimmer. I de øvrige fjerdinge står de blot opført som værende gift eller ugift.

Af svenskerne i første fjerding var 3/4 gift med et dansk fruentimmer, resten var svensk gift. I det hele taget var et svensk-dansk ægteskab blandt de bofaste svenskere mere almindeligt end et rent svensk-svensk ægteskab. De fleste tyskere var ligeledes gift dansk. Kun en enkelt englænder i første fjerding er ifølge fortegnelsen gift dansk. De øvrige havde en engelsk hustru.

De enkelte nationaliteter

Svenskerne:

Svenskere	1. fjerding	2. fjerding	3. fjerding	4. fjerding	I alt	%
Antal	59	39	68	122	288	
Gift	20	16	15	35	86	30
Borgerskab	12	15	13	16	56	19
Husejere	11	8	13	13	45	15½

Noter

⁹ Hans Jørgen Marker: Danmarks befolkning 1801, 2015, s. 66-80.

Som nævnt var personer født i Sverige langt den største fremmedgruppe i Helsingør. I fortegnelsen oplystes 288 personer. Af disse var de 56 borgere, dvs. lidt over 19 %, 45 var husejere, dvs. noget over 15½ % og 86 var gift, dvs. næsten 30 %. De var bosiddende i alle fjerdinge, dog med overvægt på fjerde fjerding med 122 personer. I tredje fjerding var der 68, i første fjerding 59 og endelig 39 i anden fjerding.

Den svenske arbejdskraft var repræsenteret indenfor en lang række håndværksfag. Der var dog en tydelig overvægt indenfor brygger- og brændevinsfaget og skoflikker- og skomagerfaget, hvor ikke mindre end 32 personer var beskæftiget i førstnævnte og 27 i sidstnævnte. 42 var daglejere, røgttere, avls-, arbejds-, gang-, gårds- eller vognmandskarle, knægte og tjenere. 18 personer var beskæftiget som færgemænd eller færgekare og 13 var kuske. Indenfor de øvrige håndværksfag var 19 at finde i smedefaget, 12 i bagerfaget, 12 i slagterfaget, 8 i tømrerfaget, 7 i skrædderfaget, 7 i snedkerfaget og 6 i murerfaget. Listen over erhverv, hvori svenskere var beskæftiget, er lang. De var ofte kun repræsenteret med ganske få personer. Her finder man erhverv som bådebygger, drejer, garver, høker, kakkelovnsbager, møller, spækhøker, urmager, væver, sadel- og selemager, fisker-, musikanter-, guldsmede- og sukkerdreng. Kun 6 svenskere er beskæftiget enten som fuldmægtig, kontordreng eller kontorbetjent.

Fortegnelsen og folketællingen er ikke altid enige om en persons stilling eller erhverv.

Undersøger man de svenske fuldmægtige, som optræder i fortegnelsen findes kun den ene med tilsvarende stillingsbetegnelse i folketællingen nemlig den 28-årige Hans Christ. Tausen, som ifølge listen var fuldmægtig ved Svenske Con-
toir og bosiddende i Stengade 49. I Strandgade 90 hos købmand van Mehren optræder Andreas Johan Lilliedahl som købmandskarl, men i fortegnelsen som fuldmægtig. Tilsvarende er Adolph Daniel Holm opført som købmandskarl hos købmand Michael Liebman i Stengade 76, men i fortegnelsen som fuldmægtig. Endelig optræder Jean Øberg, Stengade 24, som fuldmægtig i fortegnelsen, men uden stillingsbetegnelse i folketællingen.

Svenskere i første fjerding

I første fjerding havde 12 af de i alt 59 svenskerne, dvs. ca. 20 %, taget borgerskab En som købmand, seks som skomagere, en som grønthandler, en som drejer, to som færgemænd og en enkelt som brygger- og brændevinsmand.

11 personer, omkring de 18 %, var husejere og to havde yderligere jord eller anden ejendom.

Aldersmæssigt var de fleste svenskere i første og tredje fjerding omkring de 25 år, eller i begyndelsen af trediverne og fyrrerne, men aldersmæssigt er der en spredning fra 16 til 74 år. I tredje fjerding er der dog en markant overvægt af personer i tyverne. De udgør hele 42 % af svenskerne i denne del af byen.

I første fjerding var eller havde lidt under halvdelen dvs. 39 % været gift. De fleste var som tidligere nævnt gift med danske fruentimere, fem med svenske og tre var enkemænd.

Mange i første fjerding var ansat hos svenske mestre. Skomager Andreas Holmberg i Sankt Annagade nr. 54 og Andreas Kistrup i Sankt Annagade nr. 10 havde således udelukkende svenske skomagerdreng og Lars Crongreen, på hjørnet af Sankt Annagade nr. 44 og Kongensgade nr. 16-18, havde 2 svenske skomagerdreng og en tysk svend. Købmand Michael Liebman i Stengade 76, som også var

svensk af fødsel, havde en købmandskarl, en gårdskarl og en vintapperdreng med svenske aner.

Andre købmænd i byen eksempelvis købmand og brygger Adam Gradman i Strandgade 89 havde blandt sine ni mandlige tjenestefolk fire af svensk herkomst nemlig en købmandskarl, to bryggerkarle og en kusk. I Strandgade 90 hos købmand Christian von Mehren var fire ud af hans seks tjenestefolk svenske, 2 købmandskarle, en købmandsdræng og en gårdskarl. De resterende var tyske og danske af fødsel. Hos den engelske nabo i nr. 92, købmanden Nicolas Brown, var to ud af tre tjenestefolk svenske, en tjener og en gårdskarl. I Kirkestræde 5, hos den tyske snedkermester Johan Martin Reusch, var både to læredreng, en snedkersvend samt en logerende fra Sverige. Brygger og brændevinsbrænder Hans Bohsen, Sankt Annagade 58, havde udelukkende svenske bryggerkarle.

Svenskere i anden fjerding

Vi finder de færreste svenskere i anden fjerding. Denne fjerding udviste den største mangfoldighed af nationaliteter. Her var englændere, tyskere, italienere, portugisere, polakker, russere, schweizere og kejserlige.

Af de 39 svenskere i denne fjerding var 15 borgere, dvs. ca. 38 %, 16 personer eller 41 %, var gift, og otte var husejere, 20½ %. Blandt borgerne finder vi to bagere hvoraf en var fri-bager, en drejer, en gørtler, en hattemager, en hjulmager, en murer, en selemager, en skoflikker, to skomagere, en skrædder, en spækhøker og to værtshusmænd.

Svenskere i tredje fjerding

I tredje fjerding havde 13, dvs. 19 %, af de i alt 68 svenskerne taget borgerskab heraf tre som spækhøkere, en som brændevinsmand, færgemand, handskemager, maler, parykmager, sadelmager, skomager, skrædder, smed og tømrer.

I denne fjerding var 13, dvs. 19 % husejere, og kun 15 personer, 22 %, var gift. I tredje fjerding

var der ligeledes tre enkemænd. Desværre oplyses her intet om ægtefællernes nationalitet.

Mange var beskæftiget som brygger-, tjene- og vognmandskarle og flere var beskæftiget hos skomagere og hos en enkelt smedemester. Den tyske skomagermester Daniel Hannemann i Strandgade 62 havde således en tysker, tre svenskere og fire danskere blandt sine ansatte og skomagermester Johan Christiansen, Bjergegade 11, havde to svenske svende. Hos den svenske smedemester Daniel Lundsteen i Bjergegade 3 var syv ud af otte svenske svende eller læredrenge.

Svenskere i fjerde fjerding

Af de 145 registrerede udlændinge i fjerde fjerding udgjorde som tidligere nævnt svenskerne med 122 personer langt den største fremmede gruppe efterfulgt af 16 tyskere, 4 englændere, en spanier og en bengaler. Men antallet af svenskere med borgerskab var her blot 16 personer, dvs. ca. 13 %, og kun 13 var hus- eller gårdejere, ca. 10½ %. 35 personer dvs. næsten 29 % af svenskerne i denne del af byen var gift. Borgerskab var erhvervet af 5 færgemænd, en garver, en kakkellovsmager, en møller, en skrædder, en slagter, en snedker, to smede, en urmager, en vognmester og en væver.

I alt var 14 beskæftiget som færgemænd og færgekarle, 13 som brygger/brændevinskarle, 9 som kuske.

På Niels Bregaards sukkerraffinaderi Svingelpport 7 var der udelukkende ansat svenske sukkerdrenge, som de kaldes i fortegnelsen. I folketællingen optræder de som 3 sukker-svende og 1 sukkerdreng. Konens tyske svoger Johan Burmann var sukkermester. På hjørnet af Sudergade 1 og Fiolgade 20 boede byens eneste potte- og kakkellovsmager svenskeren Joachim Nýman. Som pottemagersvend havde han ansat den 60-årige svensker Wilhelm Contratsen. Den engelske skræddermester William Webster, i listen benævnt Wilhelm Wilberg,

bosiddende på hjørnet af Sankt Olaigade 8 og Søstræde 15, havde to svenske skræddersvende og en svensk dreng blandt sine folk. Tre svenske murersvende var ansat hos preusseren Weckke i Fiolgade 16.

Byens eneste urmager Hans Hein i Stengade 31 var svensk og havde som svend svenskeren Pet. Brøger. Slagtermester Andreas Grub i Stengade 32 var ligeledes svensk af fødsel. Af hans 8 mandlige ansatte var de 5 af hans slagtersvende og drenge samt gårdskarlen svenske.

Hvorfor så mange svenskere?

Hvorfor søgte svenskerne til Helsingør og andre steder på Sjælland?

I 1803 skrev G. Begtrup: »Paa Amager gives en Mængde svenske Tjenestekarle og Piger, ligeledes i Kjøbenhavn, Helsingør, og overalt paa den nordøstligste Deel af landet ... De lokkes til Sjælland ved den højere Løn og bedre Føde.«¹⁰

Det er ganske givet de økonomiske og arbejds-mæssige bedre forhold, der rådede i Danmark indtil krigen mod England og en kraftig befolkningstilvækst især i Skåne, der har foranlediget at mange svenskere søgte lykken i Danmark. Desværre kan hverken fortegnelsen eller folketællingen oplyse os om, hvornår svenskerne kom til Helsingør, hvilket kunne have givet os en mere præcis ide om bevæggrundene. Pasprotokoller fra Helsingør fra før 1804 er ikke bevaret, hvorfor de heller ikke kan give os svar.

Tyskerne:

Ifølge fortegnelsen udgjorde mandspersoner fra det nuværende tyske område med 74 personer den næststørste gruppe af fremmede. Med en enkelt undtagelse oplistes alle i første og tredje fjerding som tyskere, hvorimod man i anden og fjerde fjerding skelner imellem personer fra Hamburg, Hessen, Mecklenburg, Rostock, Sachsen, Stralsund, og Preussen.

Noter

¹⁰ Gregers Begtrup: Agerdyrkningens Tilstand i Danmark. Sjælland og Møen. Bd. 1, s. 343-344.

Alle tyskere	1. fjerding	2. fjerding	3. fjerding	4. fjerding	I alt	%
Antal	15	16	27	16	74	
Gifte	6	7	15	10	38	51
Borgerskab	4	7	15	5	31	42
Husejere	3	5	10	4	22	30

Tyskere fra:	Antal	Gifte	Borgerskab	Husejere
Hamburg	1	1	1	1
Hessen	1	0	1	0
Mecklenburg	6	4	5	5
Preussen	10	6	3	2
Rostock	2	0	0	0
Sachsen	5	1	1	1
Stralsund	2	1	1	1

Næsten 42 % dvs. 31 personer havde erhvervet borgerskab, 22, ca. 30 %, var husejere og 51 %, var gift. Forskellen på svenskere og tyskere er hvad angår borgerskab, ægteskab og ejerskab meget markant.

De fleste af tyskerne, dvs. 27, var bosiddende i tredje fjerding efterfulgt af 16 i anden og fjerde fjerding og 15 i første fjerding. Gennemsnitsalderen var omkring de 40 år. Yngste registrerede var 16 år gammel, ældste var 70 år gammel.

14 personer var beskæftiget i bagerfaget, 7 i bødkerfaget, 7 i snedker- tømrerfaget, 4 i skomagerfaget, 3 var købmænd, 3 var i glarmesterfaget, 3 i vintapperfaget, 2 i gartnerfaget, 4 i garverfaget, 4 brændevinsmænd/karle, 2 feltskærere, 2 i skrædderfaget, 2 var beskæftiget i Øresundsklubben, heraf den ene som vært den anden som markør, 2 værtshusmænd, 2 i apotekerfaget, hertil kom en sprogmester og to skoleholdere.

De øvrige var en blikkenslager, en buntmager, en smed samt en bogtrykkersvend, en hatte-magersvend, en rebslagersvend, en skorstensfejersvend, en sukkersvend, og en væversvend.

Tyskerne var i modsætning til svenskerne mestre og svende. Der findes ikke een tysk gang-, gårds- eller vognmandskarl eller kusk.

I bagerfaget kom de fleste fra Mecklenburg, og Stralsund og en enkelt fra Preussen. Bødkerne blandt andet fra Preussen og Rostock og snedkerne fra Hessen og Mecklenburg. De to værtshusholdere i Stengade 21 og 58 var mecklenburgeren Johan Frederich Siechen og preusseren Johan Gottfried Sager. Skoleholderne David Bomgarden, Svingelport 3. og Johan Hendrick Stephani i Bjerdegade 22 var begge fra Preussen. Tømrermester Hendrich Kratz var fra Sachsen ligesom skræddersvenden Johan Ritel, der arbejdede hos skræddermester Lars Clausen i Sankt Annagade 39. Blandt de øvrige sachser var en væversvend og en skorstensfejersvend.

De to preussiske garversvende Christopher Botti og Johan Malwis arbejdede for deres svenske sadelmagermester og garver Nicolai Elgstrøm i Stengade 43. Hos apoteker Jens Foss Steenberg i Strandgade 79 var apoteker-svenden Christian Henrich Ruge og apoteker-drengene Johan Gothlieb Wernicke og Carl Friderich Schmidt alle tyske. Den tyske bogtrykkersvend Gustav Meier arbejdede ifølge fortegnelsen hos boghandler og bogtrykker Elias Lauritz Grüner i Sophie Brahesgade 5. I folketællingen optræder han blot som Mier, logerende, ugift bogtrykkersvend på 25 år, bosiddende Stjernegade 20. Et godt eksempel på hvordan fortegnelse og folketælling kan sup- plere hinanden.

I byens fineste klub, Øresundsklubben, hvor byens borgerskab samledes, var den tyskfødte 38-årige Johan Rÿbsham vært. Som markør havde han ifølge listen den ligeledes tyskfødte Carl Joseph Hornwein. Markørens opgave var at føre pointregnskabet i billardspillet samt optræde som tjener for klubbens gæster.

Englænderne:

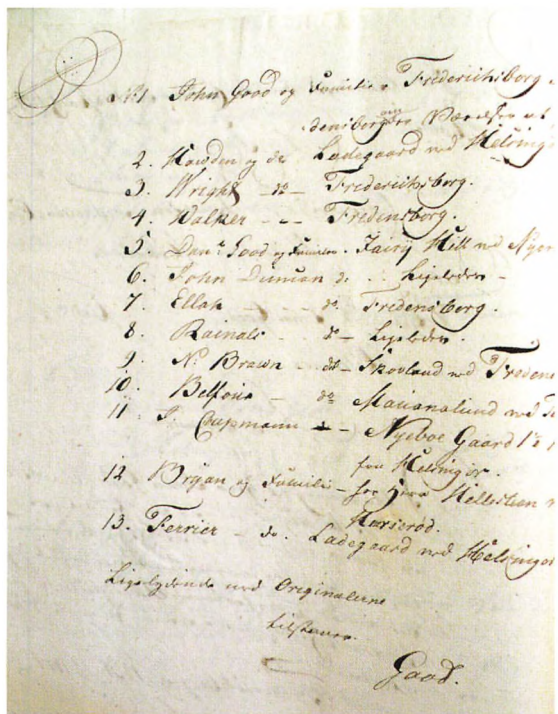
Af de 24 registrerede englændere var de fleste købmænd med ansatte fuldmægtige, kontorister og skrivere, men derudover var der et par kaptajner og skræddere og en lysestøber. 54 % havde borgerskab, 50 % var husejere og noget over 58 % var gift. Dermed er englænderne den gruppe, der procentvis har de fleste borger-, ægte- og husejerskaber. De fleste englændere boede i første og anden fjerding. Gennemsnitsalderen for de registrerede var omkring de 42 år. Den yngste var 22 år den ældste 70 år.

I fortegnelsen finder vi navne som Belfour, Bryan, Ellah, Chapman, Dawidson, Diston, Duncan, Ferrier, Good, Howden, Knox, Rinals, Unger, Walker, Webster, White og Wright. Som de mest suspekte fremmede på dette tidspunkt, skulle man forvente, at alle engelske familier blev registreret grundigt, men dette var ikke tilfældet. I første fjerding meddeler kvartermester Schultz, at flere var bortrejst til Fredensborg og Frederiksborg samt til England. Han undlader alligevel ikke at registrere dem, bortset fra så betydende personer som vicekonsul Charles Fenwick og købmand Nicolas Brown samt flere af familien Goods voksne mandlige medlemmer. I de øvrige fjerdinge meddeles intet om bortrejste englændere, selvom det også her var tilfældet. I anden fjerding registreredes hverken værts-husholder Richard Bradley eller herbergerer John Stewenson ej heller blikkenslager J.F. Robbertson. Alt i alt en noget lemfældig registrering. Fortegnelsen rummer dog også navne på et par englændere, som ikke kan genfindes i folketællingen.

I begyndelsen af marts måned havde John Good, som repræsentant for englænderne i Helsingør, henvendt sig til Kancelliet med et ønske om at få anvist opholdssteder uden for Helsingør i fald det skulle komme til konflikt mellem Danmark og England. Man ville hermed forsøge at undgå enhver mistanke om et eventuelt samarbejde med englænderne.

Kancelliet afviste John Goods anmodning om at få anvist sikre opholdssteder og bad de engelske familier selv finde sikre steder og indsende en liste med oplysninger om disse.

Englændere	1. fjerding	2. fjerding	3. fjerding	4. fjerding	I alt	%
Antal	6	11	3	4	24	
Gift	4	6	1	3	14	58
Borgerskab	5	4	1	3	13	54
Husejere	3	5	1	3	12	50

Englænderen John Goods fortegnelse over englændernes opholdssteder indsendt til Danske Kancelli den 22. marts 1801. Rigsarkivet: Helsingør Rådstue: Indkomne breve 1801.

De lokale autoriteter ville da efterfølgende garantere, at englænderne ikke led overlast. Som kvartermester Schultz meddelte var flere taget til Fredensborg og Frederiksborg, og en af Good udarbejdet liste viser, at andre tog ophold i Horserød, Tikøb, Gurre og Nyrup.¹¹

Englænderne var ikke vellidt af den brede befolkning i Helsingør og købmændslavet havde flere gange forsøgt at forhindre købmændene i at opnå borgerskab. Der havde tilmed i flere tilfælde været konfrontationer mellem byens borgere og engelske søfolk.¹² De engelske købmænd sad til skade for byens øvrige

købmænd på det meste af handelen med de engelske skippere og det engelske admiralitet. Man havde blandt andet provianteret den truende engelske flåde, da den i august 1800 lå på Helsingørs Red, og deres omdømme blev ikke bedre, da de i april 1801 efter Slaget på Reden og våbenstilstanden provianterede Nelsons flåde til dens videre færd ind i Østersøen.

De øvrige nationaliteter:

Øvrige nationaliteter	%	
Antal	18	
Giftede	11	61
Borgerskab	5	28
Husejere	8	44

Øvrige nationaliteter	Antal
Bengalsk	1
Fransk	2
Hollandsk	1
Italiensk	4
Jødisk	2
Kejserlig	1
Polsk	1
Portugisisk	1
Russisk	2
Schweizisk	1
Spansk	1
Uden nationalitet	1

Noter

¹¹ Rigsarkivet: Helsingør Rådstue: Stiftamtmandsbreve 1801; Helsingør Rådstue: Indkomne breve 1801.

¹² Gordon Norrie: Briterne i Helsingør omkring 1801, i Personallhistorisk Tidsskrift, 1939, Årg. 60, nr. 1, s. 61-72.

Fortegnelsen registrerer blot to franskmænd og en hollænder alle bosiddende i første fjerding. Hos den engelske købmand John Rainals i Stengade 68 boede den 28-årige franske sprogmeister Poul Henry Barthelemy de Juge. I fortegnelsen benævnt de Scheus, sammen med sin franskfødte kone. Han står opført som værende rejst til Frankrig. Umiddelbart efter optræder i fortegnelsen den 30-årige preussiske konsulatsekretær Charles Thalbitzer, Stengade 72. Han står korrekt opført, som værende fransk, idet han var født i Marseille. Den ældre broder Henrich Thalbitzer, Stengade 65, står opført som preussisk. Eneste hollænder der figurerer i fortegnelsen er den 44-årige dansk gifte Just Jacob van Aller, der som hollandsk konsul var bosiddende i Stengade 79. Han ses på optællingstidspunktet at være bortrejst til Holland. Han havde tidligere været konsul på Kamtschatka og fra 1792 i Helsingør.

I Strandgade i anden fjerding boede byens italienske galanterihandlere. Den 49-årige S. Rocati boede i nr. 67 sammen med kone og fire børn samt et par tjenestefolk. I nr. 78 boede den 29-årige P. Moltin og kompagnonen den 40-årige A. Rosin, købmandskarl A. Moltin på 25 år samt en gårdskarl af italiensk afstamning J. Polette, der var 28 år gammel. Alle ugifte. Rocati og Moltin havde begge borgerskab i modsætning til Rosin. Sidstnævnte figurerer ikke i kvartermester T.J. Slott's fortegnelse.

I Strandgade 73 boede den 50-årige neapolitanske konsul portugiseren, Salomon Curiel. Han var gift og husejer. Neapel/Napoli var på dette tidspunkt regeret af den spanske gren af huset Bourbon.

Ligeledes i anden fjerding i Lundegade 22 boede den 60-årige gifte husejer og tømrersvend Henrich Strathaus. Han var østriger af fødsel, og man benævnte ham derfor i fortegnelsen som værende kejserlig, dvs. stammende fra kejserriget Østrig.

En enkelt russer og polak var ligeledes at finde i denne fjerding. Det var den russiske 40-årige borger og linnedværmeester Marthin Jørgensen, som beboede og ejede Sankt Annagade 79. Navnet må i lighed med de svenske

navne været blevet fordansket enten af kvartermesteren eller af ham selv. Ud over kone og tre børn og et par indkvarterede soldater havde han den 18-årige svenske væverdrenge Christopher Ströberg i sit brød. Rebslagersvenden Friederich Wilhelm var byens eneste polak.

Det var ejendommeligt nok kun i tredje fjerding at jøderne blev registreret, selvom der var jøder bosiddende i såvel anden som fjerde fjerding. Kun den 68-årige grosserer Ephraim Magnus Ruben i Strandgade 59 og handelsmanden den 57-årige Isac Elkan i Stengade 45 figurerer i fortegnelsen. Begge var borgere og husejere. Købmændene Moses Ruben, Philip Cohen, Levin Texiere og Abraham Unna, der alle optræder i folketællingen, er ikke blevet registreret i kvartermestrenes fortegnelse.

Fortegnelsens enlige spanier befandt sig i fjerde fjerding, Strandgade 50-52. Det var den 34-årige og dansk gifte spanske konsul Jean Auguste Badin.

Uden for Svingelporten boede admiralitetskommissær og overtoldinspektør ved Øresunds Toldkammer Louis Tuxen med hele sin familie og en skare af tjenestefolk, heriblandt en bengalsk tjener Christian Potter.

Afslutning

Listen fra 1801 giver et unikt øjebliksbillede og indblik i hvilke nationer, der på optællingsdagene var repræsenteret i Helsingør.

Den giver os et indtryk af de forskellige nationalitetsgruppers antal, aldersfordeling, sociale status og erhvervsmæssige fordeling og bosættelsesmønstre. De 405 registrerede mandspersoner udgjorde cirka 8 % af byens samlede indbyggertal. De fremmedes antal har dog været langt større, idet kvinder og børn ikke blev registreret. Hertil skal tillægges de personer som kvartermestrenes til tider lemfældige registreringer har udeladt.

At svenskerne i 1801 udgjorde det største fremmedelement i Helsingør kan ikke overraske. De 288 mandspersoner udgjorde cirka 5,7 % af indbyggertallet. I Roskildeområdet udgjorde kvindeligt svensk tyende og hustru-

er i 1808 cirka 1/3 af mændenes antal. Hvis det samme gjorde sig gældende i Helsingør i 1801, har den samlede svenske tilstedeværelse nærmet sig de 7 til 8 %.¹³ De fleste af de registrerede svenskere var bofaste, men andelen af svenskere har sikkert været endnu større i sommermånederne, hvor såvel svenske ufaglærte og håndværkere søgte over Sundet til Helsingør og omegn for at supplere deres sparsomme indtægter.

Noget tyder på, at der netop i de første år af 1800-tallet skete en mærkbar indvandring fra Sverige.¹⁴

Da man i 1808 foretog registreringen af svenskere bosat i Danmark udgjorde andelen af svenskere i købstæderne Køge, Ringsted, Sorø og Slagelse, blot cirka 1,4 til 2,9 % af disse byers indbyggere.

1808-registreringen omfatter til forskel fra 1801-registreringen alle svenskfødte mænd, kvinder og børn. Desværre eksisterer denne tælling ikke for Helsingør by, så en sammenligning er ikke mulig. Intet taler for at antallet af svenske indbyggere i Helsingør skulle være faldet i årene fra 1801 frem 1808, hvorfor en sammenligning alligevel kan være brugbar. Helsingør har uden tvivl været den købstad i Kongeriget, der i det første årti af 1800-tallet har haft det procentuelle største kontingent af svenske indbyggere.

Antallet af indvandrere fra Sverige til Helsingør er antageligt i lighed med andre steder gået i stå efter 1808 grundet krig og de generelt dårlige økonomiske forhold i Danmark med statsbankerot og landbrugskrise. Fra først i 1850'erne og frem skete der en fornyet kraftig indvandring fra Sverige, som fik en væsentlig betydning for såvel dansk landbrug og industri.

I 1880-1900 satte store kontingenter svenske arbejdere deres præg på Helsingør. Ved havnearbejdet i 1879-81 var 215 af de 454 arbejdere af svensk oprindelse. Åbningen af Helsingør Skibsværft og anlæggelsen af den nye dok gav arbejde til næsten 400 svenskere, heraf mange som smede- og maskinarbejdere. Ved omlægningen af Helsingør banegård og jernbaneanlæg i 1889-91 var 38 % eller 712 svenskere beskæftiget, og ved anlæggelsen af Helsingør-Hornbæk banen udgjorde svensk arbejdskraft ca. 15 %. Mange fandt også arbejde på teglværkerne i området og for kvindernes vedkommende på klædefabrikken i Hellebæk.¹⁵

Som tidligere antydet var kvartermestrenes registrering af svingende kvalitet. Det virker, som om de indledningsvis ikke har søgt at koordinere deres dataindsamling. Resultatet fremtræder derfor noget uensartet. Der blev registreret efter brandtaksationsnumrene eller mere tilfældigt og efter arbejdsgivere, hvilket dog kun har medført en enkelt dobbeltregistrering. De indsamlede oplysninger om ægtestand varierer fra gift, gift men konen er ikke hos ham, har været gift nu enkemand, gift med svensk- eller engelsk fruentimmer osv., til ikke gift, ugift. Fortegnelsen supplerer derfor kun i enkelte tilfælde folketællingens oplysninger. Personerne registreredes enten med deres fulde fornavn og efternavn, eller blot med fornavn eller efternavn. Her er folketællingen 1801 en langt mere ensartet og pålidelig kilde. Fortegnelsen supplerer dog i enkelte tilfælde folketællingens navneoplysninger, ligesom der kan forekomme personer i fortegnelsen, der ikke er nævnt i folketællingen, ligesom det omvendte er tilfældet. Hvad angår erhvervsangivelsen, er der kun få forskelle. Aldersangivelse forekommer kun i folketællingen.

Noter

¹³ Mogens Sander Hansen: Svenske indvandrere i Roskildeområdet omkring 1808, i ROMU. Årsskrift for Roskilde Museum, 2002, s. 46.

¹⁴ Mogens Sander Hansen: Over Øresund – til Hørsholm-egnen. Svensk indvandring til Hørsholm amt før 1850, i Hørsholm Egns Museums Årbog, 2000, s. 61-97.

¹⁵ Richard Willerslev: Den glemte indvandring, 1983, s. 12 m.fl.

Hvad angår ejerskab, oplyses det om vedkommende var hus- jord- og gårdejer eller lejer, huslejer. Her er kvartermestrenes terminologi næsten enslydende. Fortegnelsens oplysninger bekræfter i de fleste tilfælde brandtaksationernes oplysninger, men supplerer og korrigerer i enkelte tilfælde.

Fortegnelsens helt afgørende værdi findes i registreringer af personernes nationalitet, oplysninger som folketællingen ikke bringer.

Fortegnelsen og folketællingens oplysninger brugt i fællesskab giver derfor et unikt billede af befolkningssammensætningen i Helsingør i 1801.

Kilder og litteratur

Som baggrundslitteratur for artiklen er blandt andet benyttet Hans Jørgen Marker: *Danmarks befolkning 1801. Analyse på grundlag af folketællingen som mikrodata*, 2015. Bogen giver et billede af de store demografiske og strukturelle og sociale sammenhænge i den samlede danske befolkning omkring 1801. Der har været en del diskussion om 1801-tællingens pålidelighed. Især bør her fremhæves Hans Jørgen Marker: *Folketællingen 1801 i Fortid og Nutid*, 25, 1972-1974, s. 279-298, Tommy P. Christensen: *Folketællingen 1801 – pålidelig eller mangelfuld?* i *Personalhistorisk Tidsskrift*, Årg. 108, nr. 2, 1988, s. 131-150, Musse Beck: *Folketællingen 1801 på Mandø*, i *Fortid og Nutid*, 1990, s. 97-110 og Villy M. Sorensen: *Folketællingen 1801 forkert*, i <https://www.slaegtodata.dk/forum/index.php/topic,3066.0.html>.

Trods påvisning af mindre mangler synes tællingen dog som helhed at give et pålideligt billede af befolkningen i 1801.

Som baggrundslitteratur til den svenske indvandring er benyttet Richard Willerslev: *Den glemte indvandring. Den svenske indvandring til Danmark 1850-1914*, 1983. Willerslev er den første, der behandler den svenske masseindvandring til Danmark. Han behandler dog

kun perifert den tidlige indvandring i begyndelsen af 1800-tallet. Den tidligste registrering af svenskere fandt sted i 1808. Materialet fra denne registrering i nordøst Sjælland er behandlet af blandt andre Finn Andersen: *Svensk af fødsel*, i *Personalhistorisk Tidsskrift*, Årg. 102, nr. 1, 1982, s. 55-80, Mogens Sander Hansen: *Svenske indvandrere i Roskildeområdet omkring 1808*. i *ROMU. Årsskrift for Roskilde Museum*, 2002, s. 39-66, Mogens Sander Hansen: *Over Øresund – til Hørsholm-egnen. Svensk indvandring til Hørsholm amt før 1850* i *Hørsholm Egns Museums Årbog*, 2000, s. 61-97, samt af Inger Kjær Jansen: *Hvor broen lander: Svenskere i Tårnby Kommune gennem 250 år*, i *Over Øresund før broen: Svenskere på Københavnsegnen i 300 år*, 2000, s. 31-56. Som yderligere baggrundslitteratur er benyttet Henrik Zip Sane: *Billige og villige?: fremmedarbejdere i fædrelandet ca. 1800-1970*. 2000. Bogen er et væsentligt bidrag til indvandringens historie i Danmark. Som analyseområde bruger han blandt andet det nordsjællandske område.

Kildematerialet befinder sig på Rigsarkivet. Følgende er benyttet: BA-002. Helsingør Rådstue 1716-1815: Stiftamtmandsbreve 1801. C-97; BA-002. Helsingør Rådstue 1796-1868: Indkomne breve 1801. C-196; AB-001. Sjællands Stiftamt 1730-1805: Korrespondance vedr. Helsingør 1801. B.7.-41; Sjællands Stiftamt: Stiftamtmandens kopibog 1801. <https://www.sa.dk/ao-soegesider/billedviser?epid=17044954#134733,37057372>.

Endvidere er 1801fortegnelsens oplysninger jævnført med oplysningerne i folketællingen 1801 via Arkivalieronline <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?bsid=26099#26099,2896397> og <http://docplayer.dk/2454224-Udarbejdet-af-torben-bill-jessen-helsingoer-kommunes-museer-2003-side-7.html>.

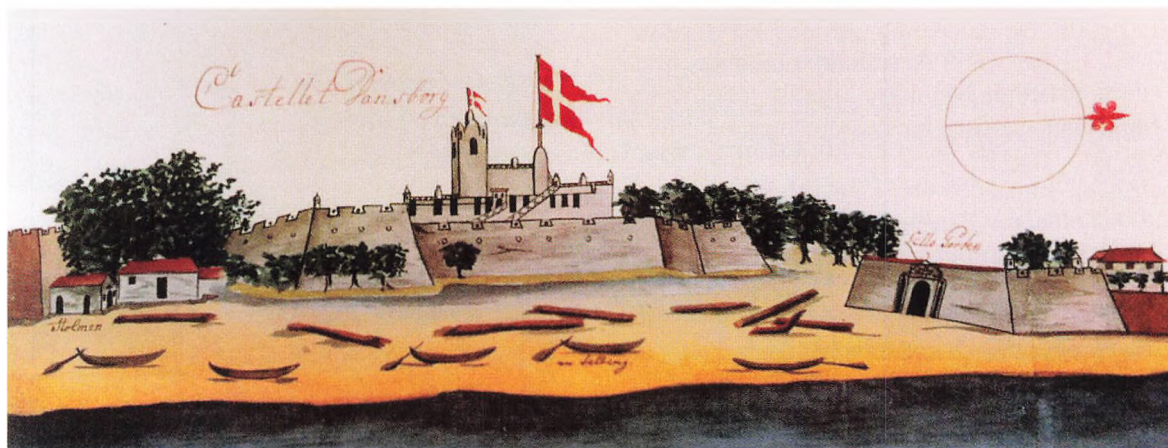
At blive modtaget i Helsingør efter et liv i Tranquebar

– Familien Rehlings breve fra perioden 1846-1855

Af Maria Rehling Refer

I forsommeren 1846 ankom en del af familien Rehling til Danmark efter at have levet det meste af deres liv i den danske koloni Tranquebar i Sydindien. Familien havde i Indien været en del af den overklasse, som den danske embedsmandsstand udgjorde, idet familiens overhoved Johannes Rehling, som var født i Danmark og uddannet jurist, siden 1806 havde tjent den danske konge og fædrelandet først som fuldmægtig og politifoged og siden som rådsmed-

lem i guvernementet og sidst som guvernør over kolonien Tranquebar.¹ Johannes Rehling var kommet til Tranquebar som nygift, men hans hustru døde i barsels seng i januar 1809 efter at parrets førstefødte, August var kommet til verden i december 1808. Johannes Rehling havde i 1810 giftet sig med den derboende endnu kun 13-årige Metta Marie Stricker.² Hun var født og opvokset i Tranquebar som datter af kommandanten på Dansborg, Otto Christian Stricker og Charlotte Amalie f. Sundt, og hun og Johannes Rehling fik i årene 1812-1826

Dansborg i Tranquebar hvor Otto Christian Stricker (1754-1819) var kommandant. Tegning fra F. Zimmers skibsjournal, 1727.

Noter

- ¹ Johannes Rehling (1775-1841), søn af Susanne f. Beckmann og præst Andreas Rehling. Uddannet cand.jur. Udnævnt til politifoged i Tranquebar 1806, chef i Serampore 1835-1838 og guvernør i Tranquebar 1838-1841. Gift 1. med Frederikke Augusta Ehrhardt, med hvem han fik sønnen August. 2. Metta Marie Stricker med hvem han fik 9 børn. Død og begravet i Tranquebar.
- ² Metta Marie Stricker (1796-1860), datter af Charlotte Amalie f. Sundt og kommandant på Dansborg i Tranquebar, Otto Christian Stricker. Hun blev gift med Johannes Rehling, politifoged og siden guvernør i Tranquebar, med hvem hun fik 9 børn. Hun rejste med en del af familien til Danmark i 1846 efter koloniens salg til englænderne. Død i Helsingør.

9 børn, 7 sønner, hvoraf en døde som spæd, og to døtre. Børnene var således alle født og opvokset i Tranquebar, men 5 af sønnerne var ad to omgange blevet sendt til Danmark på skole- og uddannelsesophold, som det var kutyme for de bedrestillede embedsmandsbørn. Familien havde været på et et-årigt ophold i Danmark fra 1833-1834.³ Desuden havde familien opholdt sig i den danske søsterkoloni Frederiksnagore, lokalt kaldet Serampore i Bengalen i Nordinien, hvor Johannes Rehling var udnævnt til chef i årene 1835-1838. Men ellers havde familien levet i Tranquebar, og det var også her Johannes Rehling afsluttede sin karriere som guvernør indtil sin død i 1841 som 65-årig efter længere tids sygdom.

I Tranquebar havde den lille gruppe danske embedsmænd og deres familier gennem årene udgjort et relativt stabilt antal på ca. 200, mens den lokale indiske befolkning udgjorde ca. 20.000. De danske og europæiske embedsmænd havde været herrefolk og havde boet i store palælige huse i selve kolonibyen Tranquebar. Således havde Johannes Rehling i 1823 erhvervet sig det store smukke hus i Kongensgade, som siden blev kaldt »Rehlings hus«.⁴ Og da Johannes Rehling var blevet guvernør i 1838, havde familien i en periode også beboet den store og luksuriøse guvernørbolig.⁵ Selv om de danske embedsmænd var underbetalt i forhold til de engelske embedsmænd i Indien, var de ustyrlig rige sammenlignet med lokalbefolkningen, og livet blev levet i overflod med overdådige fester og sammenkomster. Socialt omgikkes embedsmændene kun med ligesindede

danskere og europæere af samme stand. Samtidig omgav de sig med et hav af indiske tjenere, men de havde tilsyneladende ikke noget socialt samkvem med den lokale indiske befolkning i øvrigt. De blev kaldt »de sorte« og boede for de flestes vedkommende i landsbyerne uden for byen Tranquebar og ernærede sig ved risdyrking, som vævere eller ved andet håndværk, eller de tjente europæerne på forskellig vis.

Johannes Rehlings ejendom i Kongensgade i Tranquebar, »Rehlings gård«, købt på auktion i 1823. Fotografi: Lars Bjørn Madsen, 1987.

Efter Johannes Rehlings død i 1841 var Tranquebar kun en skygge af sig selv. Faktisk var den danske koloni i hele hans embedsperiode præget af stagnation og tilbagegang, og den havde igennem mange år kun overlevet på økonomisk

Noter

- ³ Rejsen var bevilliget af kong Frederik 6. som en rekreatjonsrejse for den noget skrantende J. Rehling efter 21 års tro tjeneste i den danske koloni Tranquebar i Indien.
- ⁴ Huset er beliggende i Dronningensgade 8. Det var gadens fornemste bygning og havde den højeste vurdering i byen. Huset havde fra 1762 forskellige ejere og blev ombygget flere gange. I 1823 købte J. Rehling gården på auktion efter guvernør Peter Hermansen. I dag ejes huset af Sct. Theresa stiftelsen og huser et seminarium og pige kostskole.
- ⁵ Guvernementsboligen ligger på Paradepladsen og er blevet til gennem flere ud- og tilbygninger fra Kronen overtog grunden i 1784. Således blev den dobbelte søjlekolonade f.eks. opført i 1793. Bygningen bliver beskrevet som overmåde pragtfuld.

støtte fra den danske stat. Handelen var aldrig rigtig kommet i gang efter Englands okkupation 1807-1815, og i årene derefter ankom færre og færre skibe til Tranquebar, i takt med at englænderne udbredte deres imperium over hele det indiske kontinent. Ikke desto mindre havde de danske embedsmænd og deres familier i Tranquebar kunnet leve et relativt luksuriøst liv og i et stadigt håb om, at nedgangstiderne kunne vende. Men det var kun et spørgsmål om tid, før der kom ordre fra København om afhændelsen af den udgiftstunge koloni, hvilket skete i 1845, da kolonien blev solgt til englænderne.⁶ Derefter affolkedes Tranquebar langsomt, eftersom embederne ophørte, og byen fremstod mere og mere som en spøgesby. Den del af familien Rehling, som ikke længere kunne finde deres udkomme i Indien, valgte derfor som så mange andre at rejse til Danmark i håb om at kunne skabe et nyt liv der.

De familiemedlemmer, der rejste til Danmark, var dels Johannes Rehlings 39-årige enke Metta Marie, dels 3 af hendes 9 børn, samt to

svigerbørn og 3 børnebørn. Det drejede sig dels om sønnen Otto Christian Rehling.⁷ Med ham fulgte hans hustru Juliane Marie, kaldet Julie.⁸ Otto var som sine søskende født i Tranquebar, men havde fra 1825-1838 været på skole- og uddannelsesophold i Danmark. Efter endt juridisk embedseksamen blev han, som hans far i sin tid var blevet det, udnævnt til fuldmægtig og snart efter til politifoged i Tranquebar, hvortil han i 1838 som nygift var rejst med sin hustru Julie, datter af den velanskrevne borger, færgemand og rådmænd Børge Reiersen Lund i Helsingør.⁹

Med til Danmark rejste også Metta Maries 21-årige datter Augusta som ligeledes var født og opvokset i Tranquebar.¹⁰ Hun var i 1841 blevet gift med fuldmægtig og sekretær ved Tranquebar guvernement, C.A. Møller.¹¹ Han var kommet til Tranquebar i 1836, og parret havde allerede 2 børn, Johanne på 4 år og Carl på 1 år og dertil en i vente. Metta Maries yngste ugifte 19-årige datter Mantze, som også var født og opvokset i Tranquebar, rejste ligeledes med til Danmark.¹² Endelig medbragte Metta

Noter

- ⁶ Den formelle overdragelse af kolonien Tranquebar til englænderne fandt sted den 7.11.1845.
- ⁷ Otto Christian Rehling (1812-1892), søn af Metta Marie f. Stricker og Johannes Rehling. Født og opvokset i Tranquebar. Blev i 1825 sendt til skoleopdragelse i Danmark, hvor han blev uddannet cand. jur. Rejste som nygift i 1838 tilbage til Tranquebar udnævnt som politifoged med sin hustru Juliane Marie f. Lund. Vendte 1846 tilbage til Danmark og bosatte sig i Helsingør, hvor han gjorde karriere bl.a. som rådmænd og bankdirektør.
- ⁸ Juliane Marie Lund (1813-1879), datter af Johanne Elisabeth og Børge R. Lund i Helsingør, gift med Otto Chr. Rehling. Rejste 1838 med sin mand til Tranquebar og vendte tilbage i 1846 og bosatte sig i sin hjemby Helsingør.
- ⁹ Børge Reiersen Lund (1774-1858), færgemand, rådmænd mm. i Helsingør. Gift med Johanne Elisabeth f. Larsen (1786-1853) med hvem han fik 12 børn.
- ¹⁰ Frederikke Augusta f. Rehling (1825-1878), datter af Metta Marie og J. Rehling, født og opvokset i Tranquebar. Gift med C.A. Møller med hvem hun fik 12 børn. Rejste med familien til Danmark i 1846 og bosatte sig i Helsingør.
- ¹¹ Carl August Møller (1810-1904), søn af Marie Kirstine og sæbesyder Niels Møller. Han blev uddannet cand.jur. og fik embede som fuldmægtig i Tranquebar fra 1836. Gift med Augusta Frederikke med hvem han fik 12 børn. Rejste i 1846 tilbage til Danmark og bosatte sig i Helsingør, hvor han gjorde karriere som prokurator.
- ¹² Mantze Regine Charlotte Rehling (1826-1916), datter af Metta Marie og J. Rehling, født og opvokset i Tranquebar. Rejste med familien til Danmark i 1846 og bosatte sig i Helsingør. Forblev ugift.

Marie sit 6-årige barnebarn Carl, søn af den ældste søn August, sandsynligvis med henblik på en god skoleuddannelse i Danmark.¹³

De af Metta Marie og Johannes Rehlings børn, som ikke rejste til Danmark i 1846 efter koloniens salg, var dem der havde etableret sig i Indien dels som styrmænd og kaptajner, dels som indigoplantere i Bengalen. Det drejede sig om den 37-årige søn August, som allerede var kaptajn på eget skib, og som også var blevet gift og havde børn, blandt andre den 6-årige Carl, som nu rejste med til Danmark.¹⁴ Desuden var det den 27-årige søn Johan.¹⁵ Han var på dette tidspunkt styrmænd på et af sin onkel Carl

Strickers skibe.¹⁶ Endnu en søn Frederik, kaldet Fritz havde ligeledes været styrmænd, men han var på tragisk vis død af den altid lurende tropfeber i Indien allerede som 23-årig i 1841 – 10 dage før sin fars død!¹⁷ Tilbage i Indien blev også sønnen Herman på 31 år, som havde slået sig ned som indigoplanter i Rungpore i Bengalen i perioden 1835, da hans far var blevet chef i Serampore i Bengalen.¹⁸ Adolf på 25 år havde som sin bror nogle år senere slået sig ned som indigoplanter i Bengalen.¹⁹

Udover de nævnte rejste også Metta Maries tæt forbundne søster Charlotte Amalie Beck til Danmark med sin svigersøn og børnebørn.²⁰

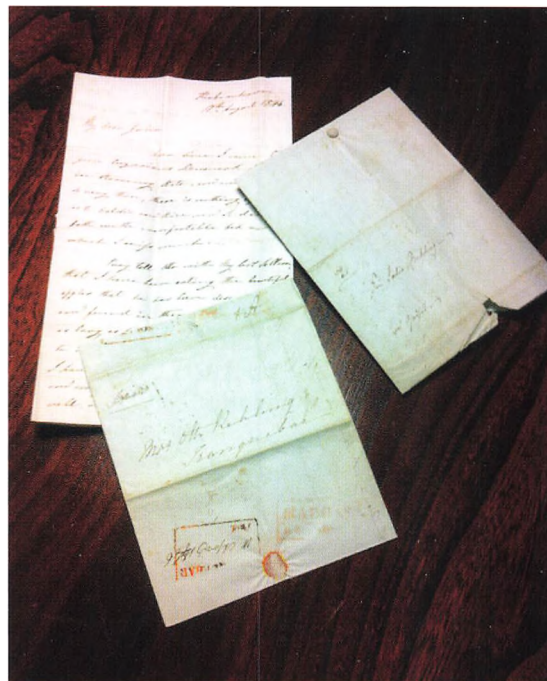
Noter

- ¹³ August Carl Johan Nosky Rehling (1839-), søn af Charlotte Nosky Rehling og August Frederik Rehling. Født i Indien. Rejste med sin farmor Metta Marie Rehling til Danmark i 1846, men vendte tilbage til Indien i 1855, hvor han efter et par års omtumlet tilværelse som forretningsmand fandt sin frelse i missionen i Palghaut i Sydindien, hvor han blev lærer. Blev gift med en engelsk kvinde og fik 4 børn. Han endte sine dage i Middlesex i England.
- ¹⁴ August Frederik Rehling (1808-1846), søn af Frederikke Augusta Ehrhardt og J. Rehling, født og opvokset i Tranquebar. Blev i 1825 sendt til skoleopdragelse i Danmark. Vendte tilbage til Indien, hvor han slog sig ned som styrmænd og kaptajn. Gift med Charlotte Nosky Jansen med hvem han fik 4 børn, hvoraf to døde som små.
- ¹⁵ Johan Andreas Rehling (1819-1867), søn af Metta Marie og J. Rehling, født og opvokset i Tranquebar. Skibsfører og handelsmand i Ostindien. Gift med Christine Marie Charlotte Hansen, datter af Harriet og Peder Hansen. De fik 4 børn, hvoraf to døde som små.
- ¹⁶ Charles/Carl Ludvig Stricker (1798-?), søn af Charlotte Amalie f. Sundt og Otto Christian Stricker. Født og opvokset i Tranquebar. Sendtes til skoleopdragelse i Danmark, men rejste tilbage til Indien i 1817. Kaptajn i de indiske farvande, particulier i Amsterdam, gift med Neelje van der Plas (1804-?).
- ¹⁷ Fritz Frederik Rehling (1817-1841), søn af Metta Marie f. Stricker og J. Rehling. Født og opvokset i Tranquebar. Sendt til skoleopdragelse i Danmark 1829. Vendte tilbage til Indien i 1835 og blev styrmænd i de indiske farvande. Blev ikke, som H. Hjorth Nielsen angiver, dræbt af malayer, men døde som 23-årig af en tropesygdom/malaria.
- ¹⁸ Herman Hans Samuel Didrik Rehling (1814-1852), søn af Metta Marie f. Stricker og J. Rehling. Født og opvokset i Tranquebar. Sendt til skoleopdragelse i Danmark 1829. Vendte tilbage til Indien i 1835 og blev indigoplanter i Rungpore i Bengalen. Forblev ugift. H. Hjorth Nielsen noterer fejlagtigt fødeår 1841 i stedet for 1814, og fejlagtigt dødsår 1872, som rettelig er 1852, hvilket bevidnes af Børge Reiersen Lunds årbog.
- ¹⁹ Ditleff Adolph Carl Rehling (1821-1873), søn af Metta Marie f. Stricker og J. Rehling. Født og opvokset i Tranquebar. Blev indigoplanter og zemidar (plantageejere) i Rungpore i Bengalen. Gift med Lise Bourgoïn (1837-1863), en »halvblods«, datter af indigoplanter Marie Auguste Germain Bourgoïn og Therese Sauvaget. De fik 3 børn, hvoraf de to efter Adolfs død kom til Danmark.
- ²⁰ Charlotte Amalie f. Stricker (1793-1880), datter af Charlotte Amalie f. Sundt og Otto Christian Stricker. Født og opvokset i Tranquebar. Gift 1. med kaptajn John Thomas Smyth, med hvem hun fik datteren Harriet, og 2. med kgl. fuldmægtig Siegfried Beck. Rejste med familien til Danmark i 1846

Charlotte Amalies elskede datter Harriet, som var født i første ægteskab i 1814, var som kun 29-årig død i barselsseng i 1843 ved sit 7. barns fødsel.²¹ Charlotte Amalies svigersøn, Peder Hansen var blevet udnævnt til guvernør efter Johannes Rehlings død i 1841, og han blev den sidste guvernør i Tranquebar og dermed den, der måtte stå for salget af kolonien til England.²² Han fik siden poster på de Dansk Vestindiske Øer, og det blev Charlotte Amalie, der tog sig af børnebørnenes opvækst.

I det følgende vil en del af familien Rehlings nyopdannede og ikke tidligere publicerede breve fra perioden 1846-1855 blive præsenteret.²³ Brevene stammer fra Metta Maries og hendes svigerdatter Julies brevsamlinger, og der vil derfor være et særligt fokus på disse to kvinder. Brevene dækker tiden fra familiens ankomst til Danmark i sommeren 1846, over den første tid, hvor de kom til at leve adskilt i forskellige dele af landet, og indtil de stort set alle valgte at bosætte sig i Helsingør.

Brevene vidner om de vanskelige forhold der gjorde sig gældende for embedsmændene og deres familier, da de efter salget af den danske koloni Tranquebar forlod Indien for at bosætte sig i Danmark. Vanskelighederne ved at bosætte sig i Danmark havde at gøre med den store omstilling det krævede; en omstilling

Eksempler på Rehlingfamiliens breve fra perioden 1845-1860. Privateje.

som var forbundet med tab af både embede, status og identitet. Dertil kom de brudte familierelationer, fordi familien kom til at leve adskilt i henholdsvis Danmark og Indien, og også

Noter

- efter koloniens salg og tog sig derefter af sine børnebørns opvækst. Hendes barnebarn præst Peter Guillamare Hansen, som fra 1878 var provst i Dronninglund Herred i Vendsyssel, holdt ligtalene over hende ved hendes begravelse.
- ²¹ Harriet f. Smyth (1814-1843), gift Hansen, var datter af Charlotte Amalie f. Stricker og en engelsk kaptajn John Thomas Smyth. Født og opvokset i Tranquebar. Sendt til skoleopdragelse i England. Harriet blev i 1829 gift med sekretær og senere guvernør i Tranquebar Peder Hansen med hvem hun fik 7 børn. Hun døde i barselsseng ved parrets 7. barns fødsel og blev begravet på Zion kirkegård i Tranquebar.
- ²² Peder Hansen (1798-1880), født i Danmark, uddannet jurist, ankom til Tranquebar i 1829 udnævnt til fuldmægtig og siden justinarius, regeringsråd og endelig guvernør over såvel Serampore som Tranquebar, som ved hans mellemkomst blev afviklet og solgt til englænderne i 1845. Herefter rejste han til Kina, hvor han oprettede danske handelsstationer. Rejste i 1846 til Danmark og udsendtes 1848-1851 til de Dansk Vestindiske Øer. Gift med Harriet Smyth, med hvem han fik 7 børn.
- ²³ De præsenterede breve findes dels i private brevsamlinger tilhørende Maria Rehling Refer og Jacob Rehling, dels i Det Kgl. Biblioteks håndskriftsamling under »J. Rehlings papirer«.

de til Danmark hjemvendte blev, i hvert fald for en tid, adskilt. Det var en omstilling, som greb ind i helt konkrete og praktiske livsvilkår, og som gav sig udslag på såvel det sociale, det økonomiske, det kulturelle og psykologiske plan.

Det Danmark, som familien ankom til, skulle vise sig helt anderledes end den forestilling om Danmark, der havde gjort sig gældende i kolonien Tranquebar, hvor udsendte embedsmænd – Johannes Rehling ikke undtaget – i et romantisk skær havde hyldet det elskede fædreland. Den udbredte nationalromantiske indstilling i første halvdel af 1800-tallet havde medført, at selv de i Indien fødte embedsmænds børn var blevet belært om, at Danmark var deres fædreland, hvor de egentlig hørte hjemme, hvorfor de på sin vis hele deres liv havde levet i udlændighed med en konstrueret følelse af samhørighed med og længsel efter Danmark og alt dansk. En konstruktion som blandt andet var kommet til udtryk gennem brevene, hvori der blev værnet om selv de spinkleste relationer og familiebånd, som familierne måtte have i Danmark.

De relationer familien Rehling havde i Danmark var for det første Julies familie i Helsingør. Hendes far, Børge R. Lund var som nævnt en velanskreven borger, som udover at være lodsoldermand for færgemændenes lav også var brændevinsbrænder og rådmann i Helsingør.²⁴ I hans og hans hustru Johanne Elisabeths hjem var der hjerte- og husrum til at tage imod de hjemvendte. Men familien Rehling havde også selv familie i Helsingør. Det drejede sig dels om Metta Maries søn Gerhardt.²⁵ Han var efter endt juridisk embedseksamen forblevet i Danmark, til trods for et ønske om at blive ansat i Tranquebar.²⁶ Gerhardt var som sin bror Otto forlovet med en af Børge R. Lunds døtre, Frederikke Lund.²⁷ Gerhardt havde ikke kunnet opnå et fast embede men virkede indtil videre som fuldmægtig i Helsingør i løsere ansættelsesforhold.²⁸ Derudover havde Metta Marie sin bror Adolf Frederik Stricker i Helsingør.²⁹ Han var forblevet i Danmark, efter at han som bare 9-årig i 1795 var sendt til skole- og uddannelse indenfor militæret i Danmark. Han havde Metta Marie og familien via brevskrivning holdt kontakt til gennem alle årene. Han

Noter

- ²⁴ Børge Reiersen Lund (1784-1858), brændevinsbrænder, færgemand og lodsoldermand for færgelavet i Helsingør, hvor han også blev valgt til rådmann. Han var gift med Johanne Elisabeth f. Larsen (1786-1853). De fik 12 børn, her iblandt Juliane (Julie) Marie gift med Otto Rehling og Regine Frederikke gift med Ottos bror Gerhardt Rehling.
- ²⁵ Gerhardt Sigvardt Rehling (1815-1895), søn af Metta Marie f. Stricker og J. Rehling. Født og opvokset i Tranquebar. Sendt til skoleopdragelse i Danmark 1829. Uddannet jurist. Forblev i Danmark og fungerede først som fuldmægtig i Helsingør, blev derefter herredsfoged først på Færøerne 1849-1856, og derefter i Odder. Gift med Frederikke Regine Lund med hvem han fik 5 børn.
- ²⁶ Gerhardt havde stilet efter at få et embede i Tranquebar som sin bror Otto, men da han afsluttede sin eksamen som cand.jur. i 1841 var beslutningen om slaget af kolonien så langt fremskreden, at der ikke blev besat nye embeder.
- ²⁷ Frederikke Regine f. Lund (1817-1887), datter af Johanne Elisabeth f. Larsen og Børge Reiersen Lund; født og opvokset i Helsingør. Gift med Gerhardt Sigvardt Rehling med hvem hun fik 5 børn.
- ²⁸ Gerhardt Rehling fungerede som fuldmægtig for blandt andre borgmester J.A. Stensfeldt i Helsingør.
- ²⁹ Adolf Frederik Stricker (1788-1871), søn af Charlotte Amalie f. Sundt og Otto Christian Stricker. Født og opvokset i Tranquebar. Sendt til Danmark til skoleopdragelse i 1795. Uddannet indenfor militæret og fik titel af kaptajn og forblev i Danmark. Han var ejer af Havnsø Mølle fra 1818-1828 men var derefter uden embede. Gift 1. med Ane Cathrine f. Larsen (1788-1823), med hvem han fik 7 børn. Gift 2. med Charlotte Marie Petersen. Han og hans børn boede i Helsingør.

Daguerreotopi af Frederikke Rehling f. Lund (1817-1887) og Gerhardt Rehling (1815-1895) fra ca. 1840. Privat eje.

havde været gift med Johanne Elisabeths søster Anne Cathrine, så familierne var forviklet med hinanden.³⁰ Anne Cathrine var imidlertid død allerede i 1823. Adolf Frederik Stricker

havde giftet sig igen, men havde længe været i en økonomisk trængt situation, i modsætning til sine bedrestillede børn, som også levede i Helsingør. Det gjaldt ikke mindst hans døtre. En af dem var Charlotte Amalie.³¹ Hun var gift med Ludvig Christian Kierboe ved Cathrine Mølle.³² En anden var Frederikke Christiane.³³ Hun var blevet gift med købmand og skibsklarerer Truels Fritz Kierboe.³⁴ Derudover var der C.A. Møllers familie i Odense. Endelig havde familien fjernere slægtninge og også venner og bekendte, ikke mindst blandt de embedsmænd, som for en tid havde været udsendt til Tranquebar, og som tidligere var vendt hjem derfra. Der var således relationer at trække på i Danmark, men generelt måtte familien fægte sig frem så godt de kunne; og nemt var det ikke i et land, som selv befandt sig i en turbulent periode og var trængt på mange måder.

Danmark var først langsomt ved at komme sig over 1800-tallets første årtiers katastrofer med englandskrigene, som endte med bombardementet af København i 1807, med statsbankerotten i 1813, med tabet af Norge i 1814, samt yderligere destabilisering af økonomien af flere følgende omgange. Dertil kom de revolutionære bevægelser i Europa, som gav genlyd overalt. I Danmark blev den enevældige monark Frederik 6. således i 1835 tvunget til at oprette stænderforsamlinger, hvilket medførte

Noter

- ³⁰ På Helsingør museum findes et silhuetklip udført af Frantz Liborius Schmitz fra ca. 1810, som viser søstrene Johanne Elisabeth og Anne Cathrine med hver deres ægtemænd: Børge R. Lund og Adolf Frederik Stricker samt deres børn, foruden søstrenes mor Berthe f. Larsen og hendes 2. ægtemand Johannes Grubb.
- ³¹ Charlotte Amalie f. Stricker (1808-1889), datter af Adolf Frederik Stricker og Ane Cathrine f. Larsen. Født og opvokset i Helsingør. Gift med møller ved Cathrine Mølle i Helsingør, Ludvig Christian Kierbo, med hvem hun fik 10 børn.
- ³² Ludvig Christian Kierbo (1800-1869), søn af Rasmus Kierboe. Født og opvokset i Helsingør. Møller ved Cathrine Mølle i Helsingør, gift med Charlotte Amalie f. Stricker med hvem han fik 10 børn.
- ³³ Frederikke Christiane f. Stricker (1809-1869), datter af Adolf Frederik Stricker og Ane Cathrine f. Larsen. Født og opvokset i Helsingør. Gift med købmand og skibsklarerer i Skibsklarergården i Strandgade 91 i Helsingør Truels Fritz Kierboe.
- ³⁴ Truels Fritz Kierboe (1814-1896), købmand og skibsklarerer i Skibsklarergården i Strandgade 91 i Helsingør. Gift med Frederikke Christiane Stricker.

ændringer af et næsten 200 år gammelt politisk system. Ved familiens hjemkomst i 1846 stod enevælden foran sin endelige afvikling, og det parlamentariske system blev indført få år efter, samtidig med uroen omkring Christian 8.s død og Frederik 7.s tronbestigelse. Endelig stod Danmark midt i det komplicerede Sønderjyske problem, hvor spørgsmålet om Slesvig-Holstens forhold til Danmark skulle afklares, hvilket førte til 3-års krigen i 1848 og siden til den katastrofale krig i 1864. Det er dog meget lidt af denne politiske destabilisering, som kommer direkte til udtryk i familiebrevene, idet brevene i højere grad fokuserer på de nære og konkrete personlige forhold. Landets trange forhold synes derfor at spille en mere indirekte rolle for familiemedlemmerne i deres bestræbelse på at finde sig til rette i Danmark.

En af måderne, hvorpå familien søgte at klare udfordringerne ved omplantningen til Danmark, var at holde sammen, og familien søgte derfor at komme til at leve i umiddelbar nærhed af hinanden, så de kunne være til hjælp og støtte for hinanden, således som det også havde været tilfældet i Tranquebar. Dette skulle dog vise sig vanskeligt at gennemføre. Allerede på hjemrejsen havde den ellers så sammentømrede familie til deres store bedrøvelse været nødsaget til at rejse adskilt i to tempi. Augusta var gravid og skulle føde i juli, og for ikke at risikere at

skulle føde på den besværlige hjemrejse, som var beregnet til ca. 2 måneder, måtte hun med mand og børn tillige med Metta Marie og Mantze og barnebarnet Carl, afrejse fra Tranquebar i slutningen af marts 1846.³⁵ Otto og Julie kunne imidlertid først komme af sted en måned senere, idet Otto som embedsmand inden afrejsen var udpeget og derfor nødsaget til at deltage i Galathea-ekspeditionen til øgruppen Nicobarerne i begyndelsen af året 1846.³⁶

Da hele familien endelig var vel ankommet til Danmark i sommeren 1846, så de sig også nødsaget til at leve adskilt. C.A. Møller og Augusta med børn, samt Metta Marie og Mantze slog sig for en tid ned hos C.A. Møllers familie i Odense, hvor Augusta skulle føde. Otto og Julie, som ankom i juli 1846, slog sig straks ned i Helsingør hos Julies familie. Da Augustas fødsel var vel overstået bosatte såvel familien Møller som Metta Marie og Mantze sig i København.³⁷ Her kom de til at bo samlet i en lejlighed i en ejendom på Nørre Vold 45b.³⁸ Det var en nyere udlejningsejendom, som vendte ud mod volden, og som var beregnet for det bedre borgerskab i København. Men da de boede i stueetagen, hvor et fag gik fra til porten, har der ikke været meget plads til 8 mennesker, fire voksne og fire små børn og endnu flere i vente, selvom lejligheden var rummeligere end de små lejligheder i den gamle del af byen.

Noter

- ³⁵ Rejsen fra Indien til Danmark, som før var gået med sejlskib syd om Afrika og havde varet omkring ½ år, gik nu med dampskib op gennem det Indiske Ocean og Det Røde Hav, og derfra »over land« til Alexandria og gennem Middelhavet til Europa. En rejse som nu kun tog ca. 2 måneder.
- ³⁶ Galathea-ekspeditionen 1845-1847 var ledet af søofficer Steen Andersen Bille og havde udover videnskabelige undersøgelser og indsamlinger til opgave, at overdrage de indiske kolonier til det engelske ostindiske kompagni og dertil at foretage undersøgelser af kolonien Nicobarerne, øgruppen i Det indiske Ocean med henblik på en eventuel oprettelse af en handelsstation der. Som embedsmand i Tranquebar var Otto Rehling forpligtet på at deltage i denne ekspedition i begyndelsen af året 1846.
- ³⁷ Augusta fødte 31.7.1846 datteren Marie Christina.
- ³⁸ Familien lejede sig ind i stueetagen Nørre Vold 45b, i dag Nørrevoldgade 48. Ejendommen, som stadig eksisterer, var bygget 1831-1832 af kancelliråd I.H.J. Lindberg som udlejningsejendom for det bedre borgerskab i København. Bygningen lå lige overfor volden. Ved Folketællingen i 1850 var familien Rehling og familien Møller bosiddende på Nørre Vold 45b.

Nørrevold 45b er den i dag endnu eksisterende bygning i Nørre Voldgade 48, hvor Metta Marie og Mantze Rehling samt familien Møller boede fra 1846 og nogle år frem. Foto 2012.

En væsentlig grund til at slå sig ned i København var, at familien her kunne pleje deres kontakter og søge forbedrede økonomiske forhold. Desuden kendte familien København fra deres et-årige ophold i byen 1833-1834, og Otto havde boet her gennem hele sin studietid, så de vidste, hvad de gik ind til. Men vanskelighederne med at opnå økonomisk stabile forhold og passende erhverv for mændene i hovedstaden har sammen med forholdene i den overbefolkede og sundhedsfarlige by gjort sit til, at familien tænkte i andre baner – om ikke før så da kolera-epidemien brød ud i København i 1853.

Noter

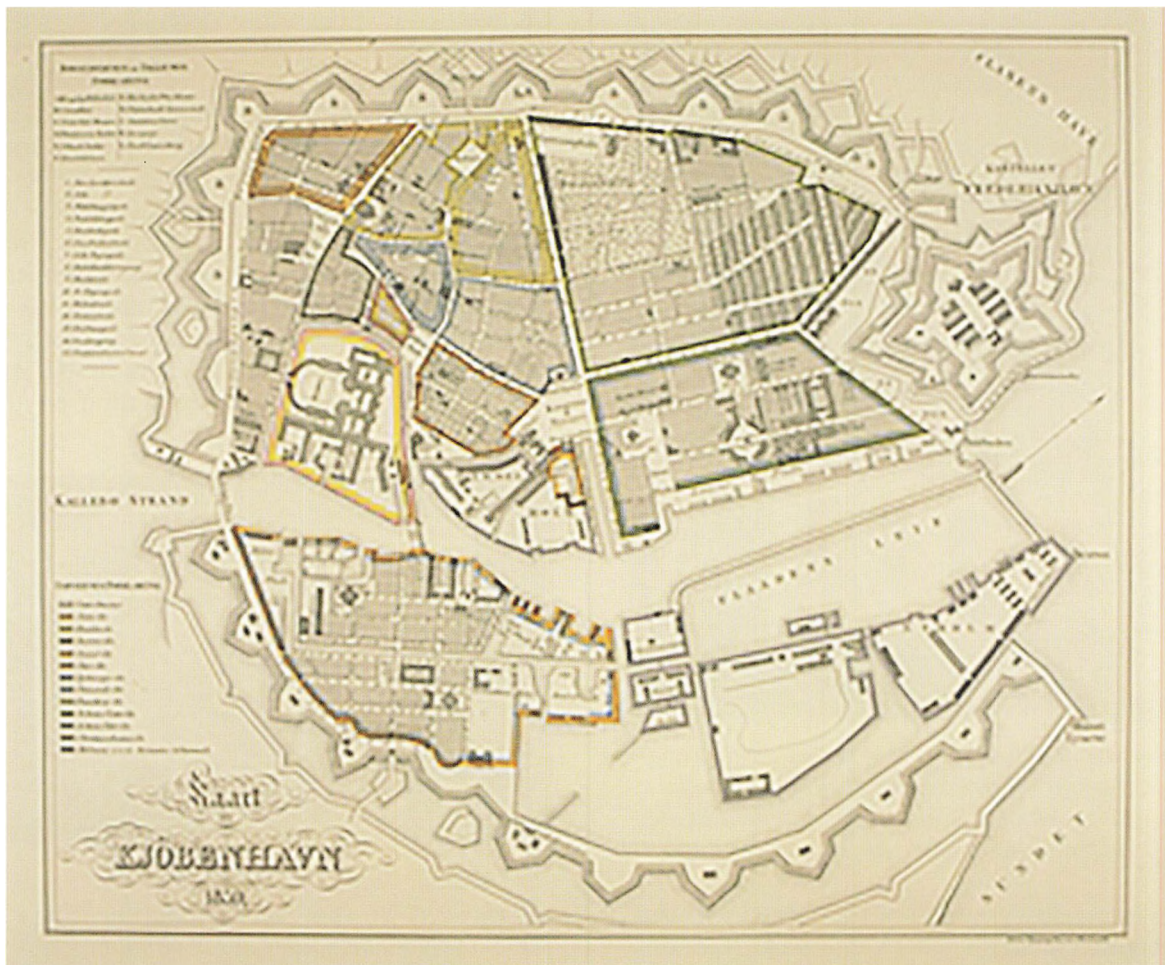
³⁹ J. Rehling lod i 1834 alle familiens medlemmer portrætter, formentlig af portrætmaleren David Monies. Desværre er malerierne gået tabt, og der findes nu kun fotografier af portrætterne af Metta Marie Rehling og af J. Rehling selv.

Da familien Rehling havde været på deres ophold i Danmark i 1833-1834, havde København ganske vist allerede da været en overfyldt og snavset by, og landets økonomi var endnu ikke kommet på ret køl, men samtidig bughede kunsten og kulturen af et sådant paradoksalt overskud, at første halvdel af 1800-tallet sidenhen er blevet kaldt »Guldalderen«. Glansen herfra har givetvis lagt et forskønnende slør hen over elendigheden - og periodens berømtheder havde familien selv kunnet møde i Københavns gader. Det var da også under dette besøg, at familien Rehling lod sig portrætter af en af tidens kendte portrætmalere.³⁹

Portrætmaleri af Metta Marie Rehling f. Stricker (1796-1860) og Johannes Rehling (1775-1841) udført under deres ophold i København 1834, formodentlig af portrætmaler David Monies.

Men ved familiens ankomst til København i 1846 var Guldalderen ved at rinde ud. De store koryfæer indenfor kunst og kultur var ved at uddø. Således var Thorvaldsen død i 1844, Chr. Køpke døde i 1848, Oehlenschläger i 1850, H.C. Ørsted i 1851, Eckersberg i 1853, Søren Kierkegaard i 1855, Emil Aarestrup i 1855 og Johan Ludvig Heiberg i 1860 – for blot

København var, indtil Voldene endelig blev nedrevet i 1857, en indeklemmt, overbefolket og sundhedsfarlig by at bo i.

at nævne nogle af de kendte, som havde færdedes i Københavns gader.

Nu var der kun de rå realiteter tilbage, og det var, at København var ved at sprænge sig selv inden for de gamle volde, og at byen var direkte sundhedsfarlig at bo i. I 1800 havde der boet godt 100.000 mennesker indenfor voldene, men i 1850 var antallet steget til 140.000. For at få plads til den hastigt voksende befolkning

var der tilbygninger overalt, både ovenpå de eksisterende beboelser og i alle baggårde, som også rummede husdyr, køer og heste i hobetal.⁴⁰ Pladsen blev udnyttet maksimalt; 8 % af byens befolkning boede således i 1850 i kældre. Der var endnu ingen kloakering; lokumsspandene blev hentet af natmændene og kørt ud på Amager, spildevandet løb i åbne render i gaden. Der var heller ikke indlagt vand i husene,

Noter

⁴⁰ I 1863 var der endnu 3000 kreaturer opstaldet i den indre by.

drikkevandet fra byens brønde var forurenede, og maden blev lavet over åbne ildsteder. Byen blev kun oplyst af tranlamper. København var en overfyldt, uhumsk og sundhedsfarlig by. I 1852 blev demarkationslinjen ganske vist flyttet helt ind til Søerne og frigav således et større areal til bebyggelse, men forholdene var stadig så trange og hygiejnen så ringe, at udbrud af epidemier ikke kunne undgås. Det kulminerede med den katastrofale koleraepidemi i 1853, hvor næsten 5000 mennesker døde i løbet af bare 3 måneder.

Samtidig med denne elendighed stod København ved overgangen til den moderne teknificerede tidsalder og en forbedret økonomi, som indebar nye opfindelser, privat som offentlig foretagsomhed i form af anlæggelse af fabrikker og virksomheder, ligesom nye former for underholdning etableredes for det opkomne borgerskab. I 1843 opførte Georg Carstensen således Tivoli, og i 1859 åbnede Zoologisk Have. I 1847 forbedredes transportmulighederne, idet København fik sin første banegård, og den første jernbane fra København til Roskilde åbnedes. Samme år opførte brygger I.C. Jacobsen sit store nye bryggeri udenfor byen i Valby. I 1851 udlånte Østifternes Kreditforening penge til industrien i København, og i 1857 oprettedes Privatbanken. I 1855 byggedes det nye Kommunehospitalet. I 1857 blev byportene endelig nedrevet, mens voldene først faldt i 1870'erne. I 1857 fik København sit første gasværk, og gaderne fik gasbelysning. I 1850'erne afløste jernkomfurer de gamle ildsteder, og i 1859 opførtes det første vandværk, og vand blev indlagt i husene, mens kloakeringen endnu måtte vente et halvt århundrede.

Det var disse forhold familien levede under i den første vanskelige og omtumlede tid i Kø-

benhavn, hvor økonomien, boligsituationen og passende erhverv i første omgang skulle falde på plads. Men dertil kom håndteringen af den smertefulde adskillelse fra de efterladte familiemedlemmer samt venner og bekendte, som var forblevet i Indien. Endelig kom savnet af selve Tranquebar, som uanset dansk nationalromantik var de fleste familiemedlemmers faktiske hjemsted med al den rigdom, komfort og privilegier, de havde haft der. Alle disse savn kom til udtryk i de følgende her præsenterede breve.

Kun for en enkelt, nemlig Julie, blev hjemkomsten til Danmark en entydig lykkelig begivenhed. Hun havde også kun opholdt sig i Tranquebar i 7 år, og hendes breve hjem til familien i Helsingør under opholdet vidner om en stadig længsel efter et gensyn med familien og hjembyen.⁴¹ Det blev et lykkeligt gensyn, og Julie og Otto slog sig fra dag ét ned i Helsingør efter hjemkomsten til Danmark.

Otto og Julie var rejst fra Tranquebar den 28.4.1846,⁴² og de rejste videre fra Madras den 10.5.1846.⁴³ Efter godt 2 måneders rejse kom den store dag, da Julie og Otto ankom til Danmark den 4.7.1846. De skriver deres første hilsen til Julies familie fra det engelske dampskib »Victoria«, da de er ud for Helsingør; en hilsen som blev sendt i land med en færgemand – dvs. det var Otto der skrev, for Julie var givet for bevæget til at kunne skrive. Hun har haft øjnene stift rettet mod sit elskede Helsingør, hvor hun havde levet hele sit liv, indtil hun som 25-årig var rejst til Tranquebar med Otto, som hun umiddelbart forinden var blevet gift med. Ottos hilsen er en kort note med besked om deres ankomst og lyder som følger:

Noter

⁴¹ Julie og Ottos breve fra Tranquebar er i uddrag publiceret af Poul Fischer Rehling i Søfartsmuseets Årbog 1952 med titlen »En rejsefærd«. Brevene er gået i arv til Jacob Rehling; de er pt. i Maria Rehling Refers varetægt med henblik på transskribering og udgivelse.

⁴² Brevet findes i Maria Rehling Refers brevsamling.

⁴³ Afrejsedatoen er noteret af Børge R. Lund i hans selvbiografiske årbog, som indgår i Jacob Rehlings papirer.

»Dampskibet Victoria den 4de Juli 1846

Elskede kjære Forældre!⁴⁴

Jeg tilskriver Dem disse faae Linier for at underrette Dem om, at vi i dette Øjeblik passerer Helsingør. Julie og jeg ere raske og vel og ønske at kunne gaae i Land her; men da dette ikke lader sig gjøre paa Grund af Quarantainen,⁴⁵ ville vi sætte os i en Vogn,⁴⁶ saa snart vi ankomme til Kjöbenhavn og haabe endnu i Aften at træffe Dem alle raske og vel i Helsingør. Med Hilsen til alle forbliver jeg Deres stedse hengivne Sön

O C Rehling I Hast«

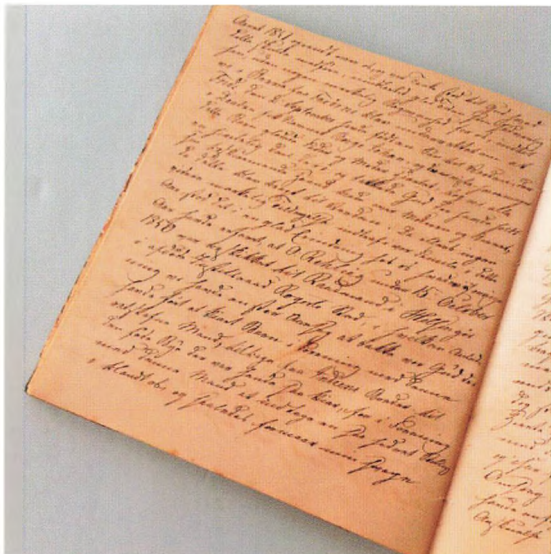
Julie og Otto ankom dog først næste morgen til Helsingør.⁴⁷ Der er ingen tvivl om, at Julie har følt sig hjemme hos familien i Helsingør fra dag ét. Hendes forældre var raske og vel, og endog hendes gamle elskede bedstemoder, Berthe Larsen var endnu i live.⁴⁸ Og glæden har været gensidig; i sin årbog skriver Børge R. Lund om hjemkomsten: »Aaret 1846 skjænkede mig tillige den Glæde at see et ælsket Barn efter 8 Aars fraværelse at vende tilbage i vor kjærlige Favn; efter at vor kjære Otto og Julie forlod Tranquebar den 28. April og Madras den 10. Maii, for over Ægypten at reise til Europa ankom de her på Rheden den 4. Julii 1846, med det engelske Dampskib fra London, og saaledes modtog vi dem Søndag Morgen den 5. Julii i vor kjærlige Favn, med Tak til Gud der atter at havde samlet os igjen efter en saa lang Adskillelse fra hverandre.«⁴⁹

Om Julies lykkelige hjemkomst vidner ligeledes et brev fra 16.7.1846 fra hendes kusine Emilie.⁵⁰ Emilie skriver fra Lyngby til Julie

Da Julie og Otto ankom til Helsingør den 4.juli 1846, var det dette syn af Helsingør, der mødte dem fra det engelske dampskib 'Victoria'. Maleri af C.W. Eckersberg.

Noter

- ⁴⁴ Som svigersøn benævnte man sine svigerforældre som »forældre« og svogre og svigerinder som brødre og søstre.
- ⁴⁵ Alle tilrejsende fra fremmede havne måtte gennem karantænestationen for at undgå smittefare.
- ⁴⁶ I 1846 afgik der såvel morgen- som aftentransport med hestevogn København-Helsingør.
- ⁴⁷ Iflg. Børge R. Lunds selvbiografiske årbog ankom Julie og Otto til Helsingør om morgenen den 5. juli 1846.
- ⁴⁸ Berthe Larsen (1763-1852), gift med 1. Friderich Larsen, brygger i Kongensgade 2a og b, med hvem hun fik døtrene Johanne Elisabeth og Anne Cathrine, gift 2. med brygger Johannes Grubb. Hun boede som enke fra 1812 hos datteren Johanne Elisabeth og Børge R. Lund i Stjernegade.
- ⁴⁹ Børge R. Lunds årbog tilhører Jacob Rehling og er p.t. i Maria Rehling Refers varetægt med henblik på transskribering og udgivelse.
- ⁵⁰ Emilie Wyllich var datter af Maria Elisabeth van Wylich (1773-1840), som var født Ehrhardt og søster til Johannes Rehlings førte hustru Frederikke Augusta (1782-1809). Brevet findes i Maria Rehling Refers brevsamling. Der foreligger endvidere et brev fra Emilies bror William Wyllich til Mantze Rehling fra 1860 i anledning af Metta Marie Rehlings død.

Årbog/selvbiografi skrevet af Børge Reiersen Lund (1784-1858), færgemændenes lodsol-dermand, brændevinsbrænder og rådmand i Helsingør, gift med Johanne Elisabeth f. Larsen og far til bl.a. Julie gift med Otto Rehling og Frederikke gift med Gerhard Rehling. Privateje.

i Helsingør: »Min Kjære elskede Julie! Hvor gjerne var Marie og jeg ilede til Helsingør for at see Dig og dele Dine elskede Forældres Glæde og Lykke ved atter at favne deres kjære, kjære Datter; men en Reise vi have i sinde at gjøre forhindrer os derfra.«

Emilies brev vidner ikke kun om det lykkelige gensyn, men også om det dilemma det var, at familien af praktiske årsager måtte leve

adskilt, idet Julie og Otto havde bosat sig i Helsingør hos Julies familie, mens Metta Marie og Mantze indtil videre var fulgt med familien Møller til Fyn, hvor Augusta skulle føde. Men Metta Marie og Mantze agtede tilsyneladende snart at rejse derfra. Emilie forstår adskillelsens smerte, idet hun skriver: »Hvorledes skal Tante blive det uden Otto og Julie – og – hvorledes skal hun blive det uden Augusta.«⁵¹ Emilie fortæller også om sin egen familie, og hun omtaler August, Julies svoger i Indien, som var Emilies fætter: »August var svag og syg, da I forlode Tranquebar, hvor bedrøveligt.«⁵²

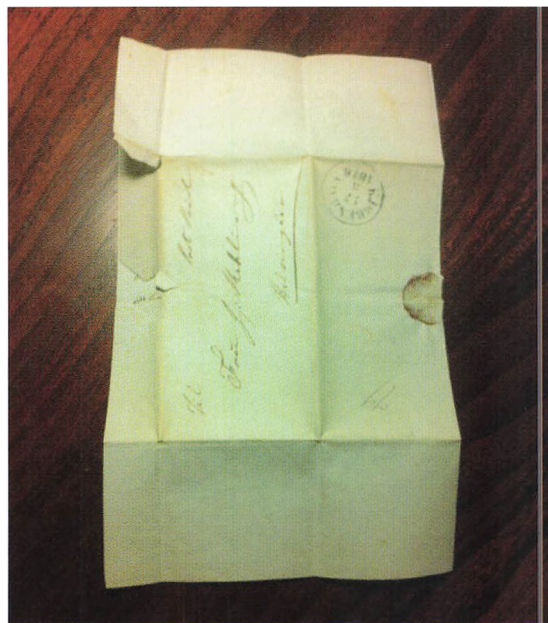
Også Metta Maries søn, den 25-årige Adolf Rehling lykønsker, i et brev 14.9.1846 skrevet i Rungpore i Bengalen, sin svigerinde Julie i Helsingør med hendes lykkelige hjemkomst »til din glade lille Danmark.«⁵³ Han skriver: »... jeg haaber at du fandt din Familie, og alle dine Venner sunde og raske.« Men det var ikke alle, der nåede hjem til Danmark. Adolf omtaler den 54-årige »Tante Stricker«, som var enke efter Metta Maries bror Johan Ditlev Stricker, og som havde været i Tranquebar i 30 år.⁵⁴ Hun skulle have været til Danmark sammen med sine døtre i 1846 men nåede aldrig frem, da hun ulykkeligvis døde på hjemrejsen. Adolf skriver: »Dit Brev gjorde mig meget ondt at høre at Tante Stricker var død, stakels Kone, saa mange Aar har hun været fra hendes Födeland uden Udsigter til at vende tilbage og endeligen da der gives en, og hendes Önsker halvt opfyldt, saa var Aldt borte! Hvilke underlige Puds dog ikke Skjebnen spilder Mange?«

Noter

- ⁵¹ Med »Tante« menes Metta Marie Rehling.
- ⁵² August Rehling kom sig ikke over sin sygdom, givetvis malaria eller en anden tropesygdom, med døde samme år 11.11.1846 kun 37 år gammel i Madras.
- ⁵³ Brevet er skrevet fra Chandanory Factorie i Rungpore i Bengalen og findes i Maria Rehling Refers brevsamling.
- ⁵⁴ Frederikke Johanne Stricker (1791-1846), »uægte« datter af kommandant på Kronborg, Ezekies Stricker. Hun blev gift med Johan Ditlev Stricker, søn af kommandant Otto Christian Stricker. De rejste til Tranquebar i 1816. Hun rejste med familien til Danmark efter koloniens salg i 1846, men døde på hjemvejen og nåede således aldrig hjem.

Adolf, som i et tidligere brev havde ønsket sig til Danmark, mens han endnu var ung, har givetvis også selv følt sig ramt af skæbnen, som binder ham til livet i Indien. Han føler sig på så »mange 1000 Mile« afstand af familien og overvejer også, hvordan de forskellige familiedømmer vil falde til i Danmark: »Hvorledes befinder Tante Beck, Hansen og Börnene det? Hvad synes Tante Beck om Danmark? tror ikke hun vil finde sig der for det første; men for sine Dötre-Börns Skyld vil hun finde sig i Aldt, den gode kjære, det veed jeg. Jeg veed Moder vil være i hendes Element i Danmark, jeg husker hvor meget hun holdt af alle de gode Folk der.«⁵⁵ Adolf fik ret med hensyn til Tante Beck, som virkelig havde svært ved at vende sig til livet i Danmark. Med hensyn til hans mor Metta Marie gik det knap så let, som han forventede, idet hun plagedes af bekymringer for såvel økonomien som for de sønner, hun havde forladt i Indien, og som hun nu var adskilt fra. De følgende breve vidner om søstrenes kvaler.

Såvel problemerne ved at finde sig til rette i Danmark som adskillelsens tema er på spil i et brev fra Metta Maries søster Charlotte Amalie Bech skrevet den 18.8.1846 i København til Julie i Helsingør.⁵⁶ Udover savnet af de nære familiemedlemmer, som hun blev adskilt fra ved at bo i København, mens de andre i første omgang var bosat i henholdsvis Helsingør og på Fyn, så vidner brevet om den store skuffelse, Danmark blev for hende. Det kunne hænge sammen med, at Charlotte Amalie Bech ikke tidligere havde besøgt Danmark, og derfor kun kendte Danmark gennem den nationalromantiske forherligende retorik, som var udbredt i kolonierne. Hun vidste derfor ikke, hvad hun reelt

Brev fra Charlotte Amalie Beck f. Stricker (1893-1880) til Julie Rehling i Helsingør 1846. Privateje.

gik ind til, – i modsætning til familien Rehling, som havde besøgt Danmark i 1833-1834.

Charlotte Amalie Bech skrev på engelsk. Det hang sammen med, at hun som helt ung var blevet gift med en engelsk officer, hvorfor hendes sprog blev engelsk, hvilket ikke var noget problem i den multikulturelle koloni. Allerede i første sætning lægger hun ud med i en ironisk fortvivlet tone at beklage sig over maden og boligforholdene i Danmark, som så langt fra kan måle sig med de indiske, som hun savner meget: »My dear Julia, Ever since I came to your luxurious Denmark, I am in starving State, and am grown so very thin, there is nothing equal as

Noter

⁵⁵ Her hentyder Adolf til familiens ophold i Danmark 1833-1834.

⁵⁶ Brevet findes i Maria Rehling Refers brevsamling. Charlotte Amalie Bech var Metta Maries søster. Hun var fulgt med sin svigersøn Peter Hansen, den sidste guvernør i Tranquebar, og sine børnebørn til Danmark i 1846, mens hendes datter Harriet var død i barselsseng i 1843. Hun kom ved ankomsten til Danmark til at bo i København.

to caldu⁵⁷ and Rice, and Indian bath, with comfortable bed rooms, which I miss much.»

Intet under, at Charlotte Amalie Bech var fortvivlet. I Indien havde danskerne levet i store smukke villaer direkte ud til »de syngende bølgers kyst«, som navnet Tranquebar hentyder til, og de havde haft en tjener på hver finger til at opvarte sig, holde hus, tilberede mad og i det hele taget udføre al fornødent arbejde. Sådant luksus var der ikke tale om i Danmark, og det København hun kom til at bo i var som nævnt en overbefolket, skiden og sygdomsplaget by presset sammen indenfor de endnu eksisterende snævre volde.

Hendes frustration kommer yderligere til udtryk, da hun hånligt og sarkastisk kommenterer de ellers så højt besungne danske æbler: »*Pray tell Otto with my best Sallem that I have been eating the beautiful apples that he has been describing, and found in theme, each worms as large as himself, which is enough to deprive the appetite of a person.*» Værre kan det næsten ikke blive. Derefter følger imidlertid et lille håb ved tanken om, at Metta Marie, Mantze og familien Møller har i sinde også at slå sig ned i København, så hun sammen med sin søster, Mette Marie i det mindste kan mindes det forgangne liv i Tranquebar: »*I have received a letter from Manzte and are glad to find that they are all well, and intend soon to come and settle themselves here, I long to see my Sister, that vi might have a chat of past times.*»

København var i skæret af Tranquebar på mange måder ikke et attraktivt sted, men det var i København, at mændene i første omgang skulle pleje deres kontakter for at skaffe sig et økonomisk grundlag for at kunne forsørge familien. Forsørgerpligten hvilede ensidigt på mændene, og det betød, at kvinderne økonomisk var helt overladt til mændenes vilje og formåen, – alt afhæng af, om mændene kunne og ville punge ud for at opfylde kvindernes behov. Om denne kvindernes afhængighed af

mændene vidner Charlotte Amalie Becks brev ligeledes: »*Give my kind regards to brother Adolff and tell him to send some of his daughters here, when Otto intends to pay a visit to us.*» I dette tilfælde drejede det sig om muligheden for, at hendes brors døtre i Helsingør kunne komme og besøge hende i København, hvilket var betinget af, at Otto ville og kunne betale rejseomkostningerne. Charlotte Amalie Beck havde det ikke let med at komme til Danmark, men hun tog den opgave på sig at opdrage sine børnebørn, og hun vænnede sig langsomt til de danske forhold.

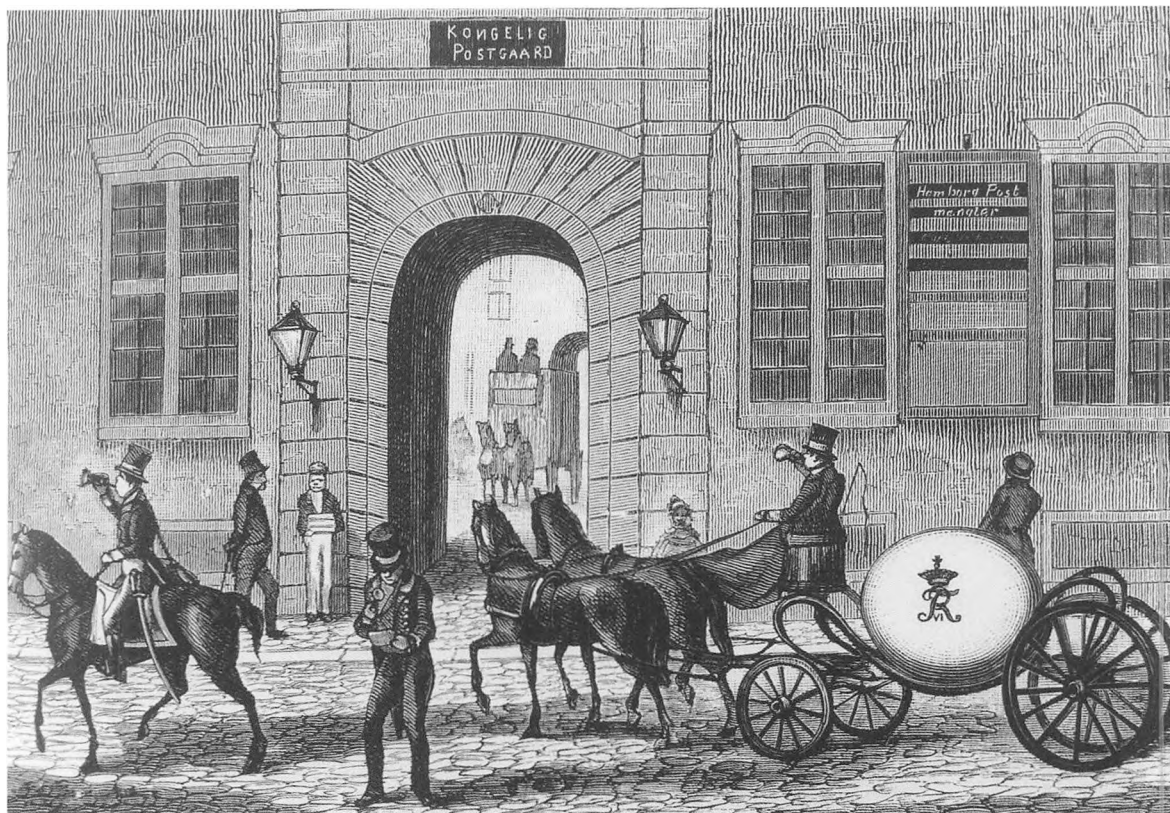

Adolf Frederik Stricker (1786-1871), kaptajn og bror til Metta Marie Rehling og Charlotte Amalie Beck. Bosat med familie i Helsingør. Foto ca. 1870. Privateje.

Det var mændenes pligt at forsørge familien, men det var imidlertid ikke så ligetil for mændene, som havde haft indbringende og prestigefyldte embeder i Tranquebar, at sikre økonomien og finde passende embeder i Danmark; det var mildest talt vanskeligt, selv om man som

Noter

⁵⁷ »Caldu« var en indisk fiskesuppe.

Købmagergade Postkontors bygning i København stammer fra 1728. Det var herfra kugleposten udgik, og det var her Otto Rehling indlogerede sig, når han tog fra Helsingør til København for at pleje sin karriere i årene 1846-1848. Tegning af P. Klæstrup.

familien Rehling havde gode og helt nødvendige forbindelser at trække på i København. Konkurrencen om privilegierne og embederne var stor – også dengang. Otto måtte kæmpe sig frem for at holde skindet på næsen ved i første omgang at sikre sig den bedst mulige pension efter sit embede i Tranquebar, og dernæst at finde en plads i samfundet, som passede til hans uddannelse og prestige. I bestræbelsen på, som tidligere koloniembedsmand, at søge om forøget pension måtte han trække på alle de forbindelser, familien havde, og derfor gjorde han rejser fra Helsingør til København, hvor

han indlogerede sig i Postgården i Købmagergade, og hvorfra han gjorde »visitter«. Samtidig kunne han besøge sin mor Metta Marie og sine søstre Mantze og Augusta og svogeren C.A. Møller, som allerede i efteråret 1846 var flyttet til lejligheden i Nørrevold 45b.

Den 3.11.1846 skriver Julie således et brev fra Helsingør til Otto i København, hvor han givetvis plejer sin karriere.⁵⁸ Af brevet fremgår det, at Julie er blevet inviteret til Mantzes 20-års fødselsdag den følgende dag i København, men at hun takker nej, eftersom hun foretrækker sammen med sin far at følge sin 15-årige

Noter

⁵⁸ Brevet findes i Maria Rehling Refers brevsamling.

bror Ove til København den kommende søndag, når han som ung sømand skal af sted med kaptajn Jacobsen til de Dansk Vestindiske Øer. Ved den lejlighed vil hun gerne komme og se, hvordan familien har indrettet sig i København: *»da Ove nu saa snart skal forlade os, har jeg ingen Ro paa mig til at tage bort herfra. Fader har bestemt at tage til Kjöbenhavn paa Söndag med Ove, jeg kunde saa have stor Lyst at tage med og tilbringe et par Dage i Kjöbenhavn. Jacobsen vil jo reise fra Kjöbenhavn den 11te og önsker, at Ove skal være nogle Dage tidligere derope, saa er der jo ikke Tid for ham, at reise imorgen. Jeg sendte et Brev op til Dig i Gaar, som jeg haaber Du rigtig har modtaget. Hils Moder og Co og tak Dem for det kjærkomne Tilbud at komme op hos Dem og tilbringe (the happy day) med dem jeg havde stor Lyst dertil, men jeg glæder mig til snart at komme og see hvor pænt og hyggeligt de har indrettet Dem det for i Vinter.«*

To breve sendt fra Otto i København til Julie i Helsingør i februar 1847 vidner om Ottos bestræbelser for at sikre familiens økonomi.⁵⁹ Af et brev fra Otto 6.2.1847 fremgår det, at han opsøgte sin gamle bekendt W.C.E. Sponeck.⁶⁰ Otto aflagde også Justitsråd Collin visit.⁶¹ Denne førte ham til Conferensråd Collin.⁶² Visitterne var dog uden større held: *»I Formid-*

W.C.E. Sponeck (1815-1888), chef for Toldvæsenet fra 1843 og finansminister fra 1848. En af Otto Rehlings bekendte fra studentertiden.

dag var jeg hos Sponeck, Justitsraad Collin og Conferensraad Collin. Den Förste traf jeg ikke hjemme; den unge Collin tog meget ven-

Noter

⁵⁹ Brevene findes i Maria Rehling Refers brevsamling.

⁶⁰ Wilhelm Carl Eppingen Sponeck (1815-1888). W.C.E. Sponeck og Otto Rehling kendte hinanden, idet de begge var studenter fra Sorø Akademi 1832, og begge læste jura. Sponeck gjorde lynkarriere, idet han allerede blev cand.jur. i 1836 og derfra kom direkte ind i Toldvæsenet, som han blev chef for i 1843. I 1848 blev han kongevalgt medlem af Den grundlovgivende rigsforsamling og samme år finansminister. Han var involveret i afviklingen af Øresundstolden i 1855-1857. Han fik sidenhen en lang række tillidshverv indenfor bl.a. telegraf-, jernbane-, forsikrings- og bankvæsnets.

⁶¹ Edward Collin (1808-1886), søn af Jonas Collin. Han var uddannet jurist og en af de politisk indflydelsesrige borgere i enevældens sidste fase. Efter enevældens ophør udøvede han indflydelse i parlamentarismens første årtier og opnåede betroede hverv.

⁶² Jonas Collin (1776-1861). Han var uddannet jurist og var en af de politisk indflydelsesrige borgere i enevældens sidste fase, ikke mindst havde Jonas Collin direkte adgang til den enevældige monark, og opnåede igennem sin indflydelse økonomisk støtte ikke mindst til kunstens udøvere, ligesom han var mæcen for H.C. Andersen. Også efter enevældens ophør udøvede han indflydelse i parlamentarismens første årtier og opnåede adskillige betroede hverv.

skabelig mod mig, dog troede han ikke at jeg kunne faae min Pension foröget, men for at gjöre Alt hvad det stod i hans Magt, var han saa artig at gaae med mig til hans Fader Conferensraad Collin, som iövrigt ogsaa fortalte mig, at han ikke troede, at jeg ville faae min Pension foröget.» Collin'erne var vigtige bekendtskaber, idet de havde den direkte adgang til den endnu enevældige monark Christian 8, der i sidste ende kunne sige god for en eventuel foröget pension. Håbet om en øget pension synes imidlertid ikke at falde heldigt ud for Otto.

Otto benyttede opholdet i København til også at hilse på andre venner og bekendte, blandt andet »Schönheyders«. Ulrik Anthon Schönheyder og hans familie havde familien Rehling havde lært at kende, da U.A. Schönheyder, var blevet sendt til Tranquebar 1823-1825 som interimsguvernør for at bilægge en intern strid i kolonien.⁶³ Det samme gjaldt C.A. Bluhme.⁶⁴ Familien Rehling havde været i tæt kontakt med såvel Schönheyder som C.A. Bluhme, da familien var på deres midlertidige ophold i Danmark 1833-1834, og Otto og Gerhardt, som opholdt sig i Danmark under deres jurastudier, havde løbende holdt kontakten ved lige. Nu opsøgte Otto Schönheyder i Kronprinsessegade, hvor familien boede, men U.A. Schönheyder var året før blevet pensioneret og har givetvis heller ikke kunnet være Otto behjælpelig i økonomisk henseende.

Samtidig med de mere forretningsprægede visitter aflagde Otto også familien i Nørre Vold 45b besøg. Otto omtaler i brevet til Julie derfor også den sørgelige nyhed, som familien netop havde modtaget pr. brev, at hans bror August, som lå syg i Madras ved deres afrejse fra Indien, var død 11.11.1846 kun 37 år gammel. Augusts 7-årige søn Carl, som Metta Marie havde bragt med til Danmark, vidste endnu

Jonas Collin (1776-1861), jurist og konferensråd, en vigtig embedsmand i enevældens sidste tid og i parlamentarismens første årtier. Han var Metta Marie Rehling behjælpelig, da hun søgte kongen om forhøjelse af sin pension i 1846-1847.

Noter

- ⁶³ Ulrik Anthon Schönheyder (1775-1858) var kontraadmiral, kommandant og søofficer. Gik på pension i 1846. Familien Rehling kendte ham fra hans tid som interimsguvernør i Tranquebar fra 1823-1825 og fra deres besøg i Danmark 1833-34.
- ⁶⁴ Christian Albrecht Bluhme (1794-1866), var uddannet jurist. Familien Rehling kendte ham fra hans tid i Tranquebar, hvortil han var udsendt 1824-1830 for som interimsguvernør at bilægge en intern strid. Efter hjemkomsten til Danmark var han etatsråd, herredsfoged og stiftsamtmænd, indtil han i 1843 blev direktør for Generaltoldkammer- og Kommercekollegiet. Fra 1850 direktør for Øresunds Toldkammer og forestod konferencen ved Øresundstoldens afløsning 1855-1857. Bestred flere ministerposter efter grundlovens indførelse og fik med Elefantordenen tildelt den højeste hæder.

ikke om sin fars død. Otto meddeler i øvrigt, at familien har det godt, og at børnene trives.

I et kort brev fra Otto i København til Julie i Helsingør tre dage senere den 9.2.1847 underretter Otto Julie om, at han endnu ikke er færdig med sine forretninger.⁶⁵ Han er bange for, at hans rejse ikke vil hjælpe synderlig, og gagen har han samme dag fået udbetalt. Om der med »gagen« menes lønnen til dato eller for resten af perioden indtil den formelle afskedigelse som embedsmand i Tranquebar 1.11.1847 vides ikke, men sikkert er det, at nødvendigheden af at skaffe sig et embede rykker tættere og tættere på.

Samtidig med at Otto kæmpede for sin karriere, gjorde hans mor Metta Marie også, hvad hun kunne for at skaffe sig et eksistensgrundlag – hun var trods alt guvernørenke og var på sin vis familiens overhoved, efter at Johannes Rehling var død. Ulykkeligvis havde Johannes Rehling ikke i tide fået sørget for en passende pension til Metta Marie, så det måtte hun selv kæmpe med. En forøget enkepension krævede imidlertid en kongelig bevilling, som igen krævede en forudgående audiens og ansøgning til den endnu enevældige monark Christian 8., som så igen lod bevillingen ekspedere af sine finansembedsmænd. Det var ikke en sag for en kvinde, idet kvinderne var økonomisk umyndiggjort og helt afhængige af mændenes velvilje i det patriarkalske samfund. Metta Marie måtte derfor gennem sin svigersøn, fuldmægtig C.A. Möller ty til familiens kontakt til konferensråd C.A. Bluhme, som igen kunne trække på sin kontakt til konferensråd J. Collin; såvel Bluhme som Collin havde direkte kontakt og adgang til kongen.

At søge om økonomisk støtte i form af forøget pension var på den tid ikke en ydmygelse, tværtimod var det ganske normalt, og en bevilling blev betragtet som en form for anerkendelse af at have tjent kongen og fædrelandet, men det var en langsommelig affære, som krævede

Christian Albrecht Bluhme (1794-1866). Han havde været interimsguvernør i Tranquebar 1822-1824; fra 1850 direktør for Øresund toldkammer, fra 1851 desuden finans- og udenrigsminister. Træsnit af H.P. Hansen.

alle etiketter og forretningsgange overholdt. Tre breve fra C.A. Bluhme til Metta Marie illustrerer den besværlige proces, som involverede adskillige personer.⁶⁶ Den 31.12.1846 skrev C.A. Bluhme til Metta Marie Rehling:

»Kiere Fru Rehling

Jeg har igaar bedt hans Majestæt om en Audiens for Dem, og H.M. ønsker at see Dem förstkommande Söndag d. 3.de Januar efter Kirketiden. Jeg troer derfor De bör være i Kongens Forgemark kl. 11 ½. Möller vil formodentlig ledsage Dem.

Möller bör nu skrive en Ansögning for Dem, paa stemplet Pasör [?] kient af Kongen, hvori

Noter

⁶⁵ Brevet findes i Maria Rehling Refers brevsamling.

⁶⁶ Brevudkastene findes i Det Kgl. Biblioteks Håndskriftsamling under »J. Rehlings papirer«.

De beder om Forøgelse af den Dem af den almindelige Pensionskasse tillagte Pension.

Jeg haaber da at H.M. vil sende ansøgningen, som De modtager og overleverer H.M., til min Betænkning.

Kammerherre Adjudant Blücker har jours på Søndag. Han skal blive underrettet om H.M. Löfte at modtage Dem.

Deres hengivne ven CA Bluhme«

Den 3.4.1847 kunne C.A. Bluhme gratulere Metta Marie med en efterretning, som han samme dag havde modtaget fra konferensråd Collin, som meddelte Bluhme, at: »... Enkefru Rehling er bevilget et Pensionering af 300' - fra 1. januar d.A. af. Maaske er De allerede derom underrettet. Ærbødigst hengivne Collin.«⁶⁷

Tre uger senere den 25.4.1847 modtog Metta Marie et brev fra Bluhme, hvori han meddeler hende, at hun igen har fået tilladelse til en audiens hos kongen, givetvis med henblik på at takke for den forøgede pension. Bluhmes brev lyder som følger:

»Kiære Frue Rehling,

H.M. har i dag, paa min Anmodning, tilladt Dem, næstkommende Søndag d. 2' Mai, at indfinde Dem til Audiens. Jeg foreslaar Dem derfor at være der Kl 12, da H.M. er hjemkommen fra Kirke, og, ligesom först, at lade Dem ledsage af Møller. Den jourhavende Adjudant skal jeg underrette om Deres Didkomst.

*Deres ærbødigst hengivne
A Bluhme«*

Den besværlige proces bar således i sidste ende frugt for Metta Marie. Men dermed var hendes trængsler ikke endt. Hun havde endnu bekymringerne angående sine i Indien efterladte sønner.

Den nu 28-årige søn Johan, som var kaptajn på eget skib, behøvede hun dog ikke bekymre sig om. Af et brev til Julie, som han afsendte

Noter

⁶⁷ Transskriberingen er usikker.

⁶⁸ Brevet findes i Jacob Rehling brevsamling.

Christian den 8. (1786-1848). Konge af Danmark 1839-1848 i enevældens sidste fase, men døde inden parlamentarismens officielle indførelse 5.6.1849. Det var hos ham Metta Marie Rehling søgte om forhøjelse af sin pension.

fra et besøg i Tranquebar den 9.4.1848 fremgår det, at han ganske vist havde mistet sit skib med hele dets last, men eftersom han havde sørget for at forsikre sig, kunne han snart efter købe sig et nyt skib, og dygtig og heldig som han var, genvandt han snart det tabte.⁶⁸

Sønnerne Herman og Adolf, som nu var henholdsvis 34 og 27 år, og som havde slået sig ned som indigoplantere i Bengalen, var der derimod større grund til at bekymre sig om – og det gjorde Metta Marie. Selv om brødrene i brevene til familien til stadighed udtrykte håb med hensyn til indigoplantningen og livet i Bengalen, så kunne de ikke skjule, hvor vanskelig deres situation var både med hensyn til de klimatiske forholds indflydelse på høsten

Peder Hansen (1798-1880), embedsmand i de danske kolonier i Indien. Fra 1838 chef i Serampore, fra 1841 guvernør i Tranquebar. Afhændede de danske kolonier til englænderne i 1845. Han blev siden guvernør på de Dansk Vestindiske Øer. Gift med Harriet Smyth, datter af Charlotte Amalie Beck.

og helbredet, og i hvilken økonomisk trængt situation de var. Problemet var som regel for meget regn, som dels ødelagde høsten og gav store økonomiske tab, dels medførte den udmarvende tropefeber, dvs. malaria, som de begge led under og til sidst bukkede under for.

Metta Marie har givetvis følt, at hun som eneste myndige forælder efter J. Rehlings død måtte tage ansvar for sønnerne, og i løbet af 1848 udtænkte hun en storstilet plan for, hvor-

dan Herman og Adolf kunne skifte karriere og komme væk fra det ulyksalige liv i Bengalen. Hun havde indset, at sønnerne med deres baggrund som plantere ikke havde mange chancer i Danmark, men at de derimod ville have chancer som plantere på de Dansk Vestindiske Øer. Undfangelsen af denne idé hang sammen med, at hendes søster Charlotte Amalies svigersøn Peder Hansen af den danske regering var udsendt til de Dansk Vestindiske Øer for at tage hånd om slaveoprøret og administrationen af øerne, så han og hans sekretær F.E. Elberling, som familien kendte så godt fra tiden i Serampore, ville kunne tage imod sønnerne og hjælpe dem på vej.⁶⁹

Metta Maries idé krævede imidlertid, at der blev skaffet penge til skibsrejsen, og dertil kom det måske sværeste: at overbevise sønnerne om, at det var en rigtig beslutning; her måtte Metta Marie bruge al sin moderlige autoritet og overtalelsesevne. Med henblik på omkostningerne til skibsrejsen, så kunne Metta Marie på det aktuelle tidspunkt ikke selv fremskaffe pengene, hvorfor hun atter måtte benytte sig af de kontakter, hun havde. Den 11.10.1848 satte hun sig derfor for at skrive adskillige breve.⁷⁰ Det første brev blev stilet til en af familiens bekendte i Calcutta, Hr. Cantor, som hun bad være behjælpelig med at yde et lån til sønnerne.⁷¹ I brevudkastet forklarer hun hele planen og fremsætter sin bøn: »jeg [har] tilskrevet Adolph om, snarest muligt at forlade Bengalen og gaae direkte til Vestindien, men han behøver rimeligvis Penge Forstrækning, Dels til Passagen, Dels for den første Tid han er i Vestindien, og det er derfor jeg ville anmode Dem om den Tjeneste, hvis De troer at kunne bevise mig den, at forstrække Adolph eller Herman paa

Noter

⁶⁹ Frederik Emil Elberling (1804-1880), cand.jur. Var ansat som gouvèrnementssekretær i Serampore fra 1834-1845. Rejste som gouvèrnementssekretær med P. Hansen til De Vestindiske Øer 1848-1851. Herefter herredsfoged i Danmark. Skrev bl.a. en lille bog om »De Dansk Vestindiske Øer og deres bestyrelse«, 1862.

⁷⁰ Brevudkastene findes på Det Kgl. Biblioteks Håndskriftsamling under 'J. Rehlings papirer'.

⁷¹ Hr. Cantor var en nevø til Nathaniel Wallich, leder af den botaniske have i Calcutta, og var behjælpelig med såvel botanisk som zoologisk materialeindsamling.

forlangende med de fornødne Penge, indtil et Beløb af 1000 Rupier imod at jeg indestaar for Betaling, og skal betale Beløbet, Naar det for samme bliver trukket paa mig. Jeg behøver ikke at forsikre Dem om, at jeg punctlig skal opfylde den Forpligtelse, jeg herved paatager mig.»

Metta Marie var imidlertid ikke sikker på, at hr. Cantor ville yde lånet til sønnerne, og derfor skrev hun ligeledes et brev til kaptajn C.S. Bonnevie i Hamburg, som hun nylig havde talt med, inden han forlod København for at rejse til Serampore.⁷² Hun minder ham i brevet om hans løfte om at tilskynde sønnerne til at forlade Bengalen, og hun beder ham ligeledes om lån til sønnerne. Hun skriver: »Med hensyn til den Samtale, jeg for nogle Dage siden havde med Dem under Deres Ophold her i Kjøbenhavn, ved hvilket jeg ytrede Ønsket om, at mine Sønner Herman og Adolph Rehling forlade Deres Stilling i Bengalen, og paa Grund af Deres godheds Løfte om saa vidt muligt, at ville være dem behjælpelig i den Sag, tillader jeg hermed at anmode Dem om, paa forlangende af en af mine Sønner, at forstrække dem med et Beløb af indtil 1000 Ce: et Tusinde Compagnie Rupier«, for hvilke hun indestod.

For en sikkerheds skyld skrev Metta Marie også til sin søn Johan, som nu igen var konsolideret som kaptajn i de indiske farvande, om han om nødvendigt ville hjælpe sine brødre med den nødvendige kapital ved deres afrejse. Metta Marie havde dermed gjort, alt hvad hun kunne for at sikre, at det ikke skulle være mangel på penge, der forhindrede sønnerne i at rejse.

Endelig skrev Metta Marie til sønnerne selv og forsøgte, ved at appellere til såvel fornuft som følelse, at overbevise dem om det rigtige i at opgive plantagerne i Bengalen, rejse væk og skifte karriere. Hun skrev således: »Mine kæreste elskede Børn Herman og Adolph – Da

jeg efter en Samtale med Capt. Bonnevie, finder det absolut nødvendigt, at I nedlægge Indigo Fabrikationen i Bengalen, og søge at gjøre Eders Lykke paa et andet Sted, vil jeg alvorlig bede Eder om, at I overlægge i hvilken Tilstand Eders omstændigheder ere for Tiden og altsaa hvor Nødvendigt det er, at I, medens det endnu kan lade sig gjøre, rive Eder løs fra de beskæftigelser, som nu i en Række af Aar ikke have medbragt Eder nogen Lykke, men derimod forspildt eders kostbareste Tid Eders Ungdoms liv, uden at opnaa det Maal I tragte efter, lyt derfor til Eders moders Raad og ønske at følge det, jeg har raadspurgt mange, jeg har tilbragt mange søvnløse Nætter og sorgfulde dage inden jeg tog den Beslutning som jeg nu vil bede Eder om.»

Herefter henvendte hun sig først til Herman, den ældste af sønnerne, og derefter til Adolf, den yngste, og forklarede dem hele planen: at de skulle kontakte såvel Hr. Cantor som kaptajn Bonnevie i Calcutta med henblik på lån, desuden at Adolf, som havde mindst at afvikle, skulle finde skibsejlighed til de Dansk Vestindiske Øer og hurtigst muligt rejse dertil, mens Herman, som havde mest at afvikle, skulle give sig tid dertil, og derefter rejse til Danmark, for enten at finde et udkomme der, eller at rejse videre fra Danmark til de Vestindiske Øer, eller hvor der ellers måtte være mulighed for et udkomme. Og hun sluttede sit lange brev med 1000 hilsener og ønsker om at deres foretagender måtte lykkes dem.

Metta Maries storslåede plan blev imidlertid aldrig realiseret, og hendes store anstrengelser og mange henvendelser pr. brev var derfor nytteløse. Der findes ingen breve, der kan forklare hvorfor, men brødrene holdt i hvert fald fast ved deres plantager og forblev i Bengalen. Men Metta Maries profetier angående det for helbredet så nedbrydende klima holdt stik. Allerede 3 ½ år efter Metta Maries breve døde Herman ugift og barnløs som 38-årig i

Noter

⁷² Kaptajn C.S. Bonnevie fra den norske flåde, var kaptajn på skibe, der afgang fra Danmark til Serampore. Bidrog med formidling og overbringning af biologisk og zoologisk indsamlinger til museer og videnskabeligt brug.

1852, højst sandsynligt af feberen.⁷³ Adolf blev omkring 1855 gift med Lise Bourgoïn.⁷⁴ Hun bliver omtalt som »halvblods«.⁷⁵ Med hende fik han 3 børn, hvoraf de to kom til Danmark efter hans død, givetvis også af feberen i 1873. Metta Marie måtte indse at hendes moderlige myndighed havde spillet fallit; hendes sønner var ikke længere de lydige børn, som de var opdraget til at være.

Daguerreretopi af Metta Marie Rehling f. Stricker (1796-1860) og hendes datter Mantze Regine Charlotte Rehling (1826-1916). Ca. 1850. Privateje.

I de følgende år gjorde Metta Marie stadig en indsats for at opnå forbedret pension for såvel sig selv som for sin ugifte datter Mantze. Det gjorde hun blandt andet ved at søge midler fra Zions kirkes hjælpekasse i Tranquebar.⁷⁶ Desuden forsøgte hun at få friplads til barnebarneret Carl August Rehling, som hun havde bragt med til Danmark, på såvel Sorø Akademi som Metropolitan Skolen; dette viste sig dog forgæves, da han ikke havde alderen dertil.⁷⁷ Det endte med, at Carl omkring 1856 og bare 17 år gammel imod familiens vilje vendte tilbage til Indien for at opsøge sin mor og sin bror, som endnu levede der. Datteren Mantze lykkedes det heller ikke Metta Marie at få afsat. Metta Marie måtte derfor sande, at den myndighed, autoritet og indflydelse, som hun havde haft som guvernørhustru, var ved at ebbe ud; hun blev ganske vist stadig tituleret »Frue Oberstinde Rehling« – men det var mere af navn end af gavn.

På et eller andet tidspunkt mellem 1850 og 1855 besluttede familien Møller samt Metta Marie og datteren Mantze som sagt at forlade det overbefolkede København – muligvis i forbindelse med koleraepidemien i 1853. Og hvad var mere oplagt end at forsøge sig med Helsingør, hvor Otto og Julie allerede havde slået sig ned.

Da familien forenedes i Helsingør i starten af 1850'erne, var Helsingør på sin vis på højdepunktet, – og alligevel blæste nye vinde, som pegede i en faretruende retning. De nye politiske ideer og teknologiske landvindinger var på godt og ondt ved at gøre sit indtog også i

Noter

- ⁷³ H. Hjort Nielsen har i skriftet om »Familien Rehling« fejlagtigt noteret Herman Rehlings død til 1872, mens 1852 er det korrekte. Det fremgår af Børge R. Lunds dagbog.
- ⁷⁴ Lise Bourgoïn (1837-1863) var datter af indigoplanter i Chundernagore Marie Auguste Germain Bourgoïn og Therese Sauvaget. Hun og Adolf Rehling fik 3 levedygtige børn i 1856, 1858 og 1860. Hun døde i barselsseng med sit 4. barn.
- ⁷⁵ »halvblods« betegnede en person, der havde henholdsvis en europæisk og en indisk forælder.
- ⁷⁶ Kladder til disse ansøgninger findes i Det Kgl. Biblioteks håndskriftsamling.
- ⁷⁷ Kladder til disse ansøgninger findes i Det Kgl. Biblioteks håndskriftsamling.

Helsingør. Befolkningstallet i Helsingør havde i 1800-tallets første årtier været støt stigen- de, og i 1850 var der godt 8.000 indbyggere i byen. Det vigtigste eksistensgrundlag for by- ens borgere var stadig Øresundstolden, som bevirkede, at et stort antal skibe ankrede op på Helsingør Rhed for at klarere de varer, de med- bragte. Omkring 1850 kunne der nemt ligge 380 store skibe på Rheden, og da de i gennem- snit kunne have en besætning på 50 mand, var der et leben i byen af fremmede søfolk, som gav byen et udsyn og et internationalt præg. Eftersom de mange skibe benyttede lejlighe- den til at proviantere, havde handelen i byen de bedste vilkår, ligesom de mange udskæn- ningssteder havde kronede dage. Skibene med- bragte også varer fra fremmede kyster, bl.a. delikatesser i form af fødevarer, drikkevarer og røgtobak, så de, der havde råd, kunne leve et overdådigt og luksuriøst liv. Og det var der en del, der kunne, efterhånden som økonomien var blevet stabiliseret efter 1800-tallets første årtiers kriseår. Samfundets øverste lag bestod af embedsmænd, officerer, konsulere og skibs- klarerere; de mellemste samfundslag bestod af velhavende købmænd, brændevinsbrændere og bryggere, møllere og færgemænd; de lavere samfundslag bestod af håndværkere, mens ar- bejdere og fattige ikke rigtig regnedes.

Befolkningen levede inden for bygrænsen, og ved indgangene til byen lå stadig accisebo- derne, som krævede accise/skat af de til byen indførte varer. Til byen kunne man komme med hestevogn fra København, idet der siden 1840 afgik dagvogne, som medtog passagerer to gange i døgnnet, morgen og aften. En anden mulighed var at sejle med dampskibet »Ham- let«, som var en af de nye teknologiske land- vindinger, og som sejlede mellem Helsingør og København. I 1825 havde Helsingør byråd taget initiativ til at lave en havneudvidelse for at komme det stigende antal anløbne skibe i møde; anlægsarbejdet var færdigt i 1834. Det var også byrådet, der i 1829 havde taget ini- tiativ til oprettelsen af den første Sparekasse i Helsingør, som kunne give lån til lukrative iværksættere. Og så havde Helsingør sin egen presse; fra 1836-37 var det »Helsingørsposten« og »Helsingør Ugeblad«, som holdt borgerne orienteret om aktuelle nyheder.

På underholdningssiden havde Helsingør stadig sine klubber, dilettantteatre og baller foruden de private selskaber. Ind imellem kom en silhuetklipper til byen, og så kunne familien blive foreviget, men disse silhuetter afløstes i midten af 1800-tallet af de nye populære da- guerreotypier – forløberen for fotografiet. På de store markedsdage kunne man opleve mu- sik, karruseller og gøglere. Om vinteren var der kaneture og skøjteløb, og om sommeren opholdt mange af de velstillede sig på deres landsteder udenfor byen.

Helsingør var således en by, der i 1850 stod sig godt; men efter enevældens ophør kunne byen ikke undslippe de nye tider, hvor forordninger og hævdvundne privilegier opløstes, hvilket på den ene side gav frihed, men på den anden side kunne have negative bivirkninger. Allerede i 1850 ophørte accisen, så varer kunne indføres frit fra omegnen til byen uden told, og i 1857

Bybillede fra Helsingør, således som en af byens gader tog sig ud også omkring 1850, da familierne Rehling og Møller slog sig ned i byen.

ophørte lavene, og næringsfriheden indførtes; den fri konkurrence var blevet en realitet. Men den største forandring, som også blev den største udfordring og en direkte trussel mod byens eksistensgrundlag, var afviklingen af Øresundstolden, som havde eksisteret siden 1429. De inddrevne skatter på de varer, som skibene, der skulle gennem Øresund, medførte, gik ganske vist til statskassen, men handelen som skibenes proviantering medførte, og søfolkenes ophold i byen under klareringen var livsgrundlaget for Helsingør. Allerede i 1840'erne havde afviklingen af Øresundstolden været på tale på grund af presset fra de søfarende nationer og de internationale konventioner. Helsingør stod længe presset imod, men i 1855 så byen sig nødsaget til at etablere en kongres for at redde, hvad reddes kunne. Enden på det blev, at Øresundstolden ophævedes i 1857, og det blev en meget begrænset kompensation, byen kunne forvente.

Øresund Toldkammers bygning blev opført i 1740-42 af muremester Nicolai Basse i Strandgade 97. Efter Øresundstoldens afvikling i 1857 blev bygningen nedrevet i 1859 for at give plads til et nyt havneanlæg. Maleri af Hans Andreasen efter fotografi taget få år før nedrivningen.

Noter

⁷⁸ Ane Christine havde været gift med skibsklarerer og købmand O.E. Galschiøt, men i 1840 var han blevet ramt af sindssyge og måtte tilbringe resten af sit liv på sindssygeanstalter og under overvågning indtil sin død i 1852.

⁷⁹ Brøndstræde hedder i dag Sct. Olaigade.

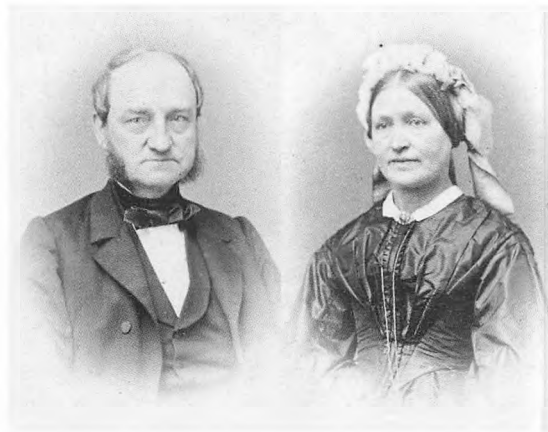
Men helt så galt, som man kunne frygte, gik det ikke. Til trods for at der ikke længere skulle klareres, vedblev skibene i mange år at lægge til i Helsingør for at proviantere. Da også denne handel efterhånden tog af, havde byens fremsynede og handlekraftige mænd sørget for et nyt eksistensgrundlag gennem etableringen af et stort nyt jernskibsværft i Helsingør. På positivsiden talte også at togbanen København-Helsingør åbnede i 1864 og derved forbedrede samfærdselen. Men denne fremtid kunne ingen endnu drømme om i starten af 1850, da familien slog sig ned i byen.

Som sagt bosatte Otto og Julie sig umiddelbart efter deres ankomst til Danmark hos Julies familie i Børge R. Lunds ejendom i Stjernegade. Her boede også flere af Julies søskende. Blandt dem var hendes lillebror Ove, som i 1846 imidlertid rejste af sted som sømand til De Vestindiske Øer. Julies søster Frederikke og hendes mand Gerhardt Rehling boede også i Stjernegade, indtil de i 1849 rejste til Færøerne, hvor Gerhardt havde fået embede som herredsfoged. Året efter i 1850 rejste Julies søster Ane Christine, som ligeledes havde boet hjemme hos forældrene, til Færøerne for at bistå sin søster og svoger ved deres barns fødsel.⁷⁸ I 1852 var hele familiens elskede bedstemoder Berthe død, og i 1853 døde Julies mor Johanne Elisabeth, og Børge R. Lund blev enkemand.

Der blev således god plads i Børge R. Lunds ejendomme i Stjernegade, og af Folketællingen 1855 fremgår det, at familien Møller såvel som Metta Marie og Mantze alle var rykket ind og nu var bosat på hjørnet af Stjernegade og Brøndstræde.⁷⁹ Familien valgte fra da af at gå helhjetet ind i byens liv med de ressourcer, de hver især havde. Kvinderne tog sig af hjemmet og børnene, som tidens skik var,

mens mændene, og det vil sige Otto og C.A. Møller, som begge var jurister, fandt vej ind i forvaltningen og administrationen i Helsingør med de erfaringer, de hver især havde fra deres tid som embedsmænd i Tranquebar. Det blev således Helsingør, som i sidste ende skulle vise sig at blive det sted, der velvilligt tog imod de »fremmede« danskere og integrerede dem i byens liv og dermed værdsatte deres kompetencer. Helsingør blev familiens redning, idet såvel Otto Rehling som C.A. Møller opnåede at få embeder i overensstemmelse med deres kvalifikationer, og de opnåede den status og anerkendelse, som de kunne ønske sig gennem deres virke til gavn for Helsingør.

Med hensyn til Otto, så gik hans karriere i Helsingør slag i slag. Fra 17.10.1848 til 25.2.1851 blev han ansat som konstitueret garnisonsauditor ved Kronborg fæstning og auditor ved Helsingørs borgerlige Artilleri. I 1850 blev han valgt til Kgl. Rådmand og medlem af Helsingør Byråd og beholdt dette hverv til sin død. Børge R. Lund noterer herom i sin årbog for 1851: *»det [stod] i en glad Erindring for os hvad vi forrige Aar havde erfaret, at O: Rehling under 15. October 1850 var beskikket til Raadmand i Helsingör i afdöde Justitsraad Rogerts Sted, i hvilken Anledning vi havde en stor Aarsag at takke vor Gud der havde fört et kärt Barn i Forening med denne retskafne Mand, tilbage fra Indiens Breder til den föde Bye der var hende saa kier, for i Forening med denne Mand at indtage en saa hædret Stilling i blandt os.«* I 1853 blev Otto direktør for Helsingør Sparekasse, et hverv han bestred til sin død. Han var ligeledes medlem af bestyrelsen for Kjøbstædernes Brandforsikring fra 1880 og af bestyrelsen for Handelsforeningen fra 1881. Han blev en af periodens mest indflydelsesrige personer i Helsingør, og han opnåede da også

Fotografi af Juliane/Julie Marie Rehling f. Lund (1813-1879) og Otto Christian Rehling (1812-1892). Foto ca. 1860. Privateje.

flere æresbevisninger, idet han i 1876 blev han Ridder af Dannebrog og i 1892 Dannebrogsmænd.

Også C.A. Møller klarede sig godt i Helsingør. Han fik embede som prokurator og fuldmægtig og blev dermed et aktiv for byen i tiden efter Sundtoldens afløsning. Han blev da også hædret både som ridder af Dannebrog og Dannebrogsmænd, og C.A. Møller og Augusta fik i alt 12 børn, som alle voksede op i Helsingør.

Metta Marie måtte leve med den sorg at have mistet 4 af sine sønner i Indien, men hun kunne samtidig glæde sig over, at det gik sønnen Johan godt som handelsmand og kaptajn i Indien, og at det gik sønnerne Otto og Gerhardt og svigersønnen C.A. Møller så godt i Danmark. Tilmed kunne hun dagligt se sig omgivet af sine døtre Augusta og Mantze samt svigerdatteren Julie tillige med en hastigt forøget flok børnebørn. 1.12.1860 døde Metta Marie omgivet af sine kære; hun blev begravet fra Sct. Olai Kirke, og en æra var dermed slut.

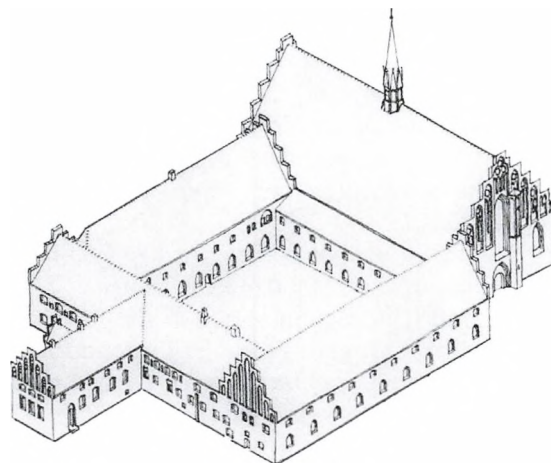
Sct. Mariæ Kirkes klokkere fra 1578 til vore tider

Torben Bill-Jessen

I begyndelsen af 1500-tallet havde Helsingør by tre klostre. Sct. Anna kloster lå, hvor Marienlyst Slot ligger i dag, og her havde Franciskanermunkene – også kaldet gråbrødrene – til huse indtil reformationen i 1537. De fik herefter tre uger til at forlade deres hjem, og de måtte beholde klæder og fødevarer, mens inventar og kirkens klenodier skulle efterlades. Sortebrødrenes Sct. Nikolaj kloster lå hvor Bycentret ligger i dag. Det blev i 1536 omdannet til hospital for syge, men der gik dog ikke mange år før dette hospital viste sig uegnet. Langt bedre var byens tredje kloster til dette formål. Ifølge et brev dateret den 3. søndag efter påske 1541, skænkede kongen Karmeliterklosteret til hospital for »fattige, saare og syge mennesker«, da han havde erfaret at det forrige hospital ikke var stort nok.¹

Munkenes kirke i Karmeliterklosteret blev ikke længere benyttet og blev derfor i 1576-77 overdraget til den støt voksende tysktalende befolkning i Helsingør med Herman Malthansen som præst, og kirken var administrativt helt adskilt fra Hospitalet.

For at en kirke kan fungere med gudstjenester, bønner, salmesang og orgel, skal der være folk til at varetage disse forskellige opgaver, og hertil har man kantorer, klokkere, degne, organister, bælgetrædere, kirketjenere og gravere. Disse folk får i et samspil med præsten kirken til at fungere, både i ældre tid og i dag, og derved betjenes sognets menighed fra dåb, bryllup til begravelse. Af disse embedsmænd ved Sct. Mariæ Kirke omtales i det følgende klokkerne, også kaldet degne og i dag kordegne.

Sct. Mariæ Kirke og kloster. Aksonometri af det middelalderlige anlæg ved H.H. Engqvist.

Klokker eller degn

Gennem tiderne har disse embedsmænd haft forskellige funktioner og betegnelser. Ved ansættelsen af den første degn/klokker, Henrich Conradt, i Mariæ Kirke, kan man i ansættelsesdokumentet i Rentekammerets arkiv læse, at man mangler en degn. I Øresundstoldens regnskaber nævnes om samme person, at han skal tjene som en klokker. Valentin Reich nævnes ved lønudbetalingen 1636 som klokker; det var samme år han døde, og her er han nævnt som kantor. I skifteprotokollen, hvor hans hjem er opgjort, er han både klokker og kantor. Forskellen mellem kantor, klokker og degn har således været flydende, alt efter hvem der har udtalt sig og hvad stillingen indebar. I ældre tid har klokkeren fungeret både som degn, kantor og klokker. Senere har ledelsen af sangen fået

Kildehenvisning

¹ Johannes S. Dalsager: Helsingør Almindelige Hospitals Historie 1541-1941, side 17.

større betydning, kantorstillingen fået større vægt og klokkeren har fået en kollega, der tog sig af ledelsen af kirkesangen. Men ofte er navnet »klokker« blevet hængende ved vedkommende.

Den angivelse af årstal, der på de følgende sider står ud for klokkeren i overskriften, er år hvor han er nævnt som klokker eller degn. Hvorved det kan se ud som om, at der i nogle år har været to klokkere, hvad der ikke altid har været tilfældet. I dag betegnes klokkeren som kordegn og kantorens job hører sammen med organistens.

Klokkeren er den betegnelse jeg vil bruge her. Hans opgave var dengang som nu at gå præsten til hånd, samt at han skulle føre kirkens bøger. Tidligere skulle han ligeledes betjene klokkerne, trække tårnuret, sætte numre på tavlerne, lede salmesangen og undervise ungdommen, for blot at nævne de væsentlige opgaver.

Klokkeren som klokker

Klokkeringningen, som har givet ham sin titel, var en vigtig opgave for ham. Der blev ringet ved alle tjenester, ved begravelser og bryllupper – dog kun når de berørte havde råd til at betale for det. En særlig ringning kunne finde sted ved begravelser i den kongelige familie. Som da klokker Oluf Povelsen i nabokirken Olai i året 1588 hver dag alene i 9 uger – minus 3 dage ringede for »salige højlovelige kongelig majestæts lig«, hvilket han fik 32 mark for. Frederik 2. døde den 4. april 1588.

Senere blev kirkens klokker nok for en dels vedkommende betjent af de såkaldte klokkerdreng, men under klokkerens ansvar. Disse drenge er stort set ikke nævnt i regnskaberne, da de antagelig er betalt af klokkerens private pengepung.

I 1589 blev der sluttet kontrakt om at få bygget et kirketårn med spir på Sct. Mariæ Kirke. I dette tårn hang antagelig 3 klokker. Herligheden varede ikke så længe, for 1777 blev spiret taget ned, og tårnet blev helt fjernet 3 år senere, da det ødelagde kirkens murværk, der

ikke var baseret på et tårn. I dag har kirken en tagrytter fra 1907, hvori kirkens enlige klokke sidder. Skt. Olai Kirke har 3 klokker i tårnet og 2 i det lille spir på taget.

Klokkernes lejer skulle smøres, for at de kunne ringe korrekt, hvorfor der ofte kan læses om indkøb af køkkenfedt dertil. Begge kirker havde et tårnur, og urværket skulle smøres med bomolie for at være driftssikkert. Man havde et solur, hvorefter man dengang kunne stille tårnuret så præcist som overhovedet muligt, og det var også klokkerens opgave. Kirkens mange messingkroner og stager skulle stå blankpudsede, og hertil købte klokkeren i ældre tid eddike til pudning og rengøring. Kirkens alterklæder skulle vaskes med sæbe og herefter stives, så det tog sig bedst muligt ud. Lys til alter, kor og prædikestol skulle fremstilles af den fine bivoks. Til oplysning ved de mørke tjenester i vinterhalvåret brugte klokkeren de såkaldte »pillelys« – altså lys der sidder i stager på kirkens piller, således at kirkegængerne

Familien Madelungs familiegravsted på Humlebæk Kirkegård. Foto Torben Bill-Jessen.

kunne læse teksten i deres salmebøger. Hertil brugtes de ringere tællelys – altså lys lavet af talg. Nogle klokkere støbte selv lysene, mens andre købte dem hos byens lysestøbere. Om vinteren kunne klokkeren blive udsat for flere gange at måtte kravle op på hvælvingerne for

at fjerne den sne, der var føjet ind gennem de utætte tage, da den, når det blev tøvejr, kunne give betydelige vandskader på kirkens kalkede vægge. Sneen blev smidt ud af tårnlugerne, og mon ikke klokkeren forinden havde sikret sig, at ingen passerede kirken i det samme. Det var bestemt ikke ufarligt at bevæge sig rundt på lofter og hvælvinger, hvilket fremgår af regnskaberne: Oluf Klokkers pige var en dag i 1591 således oppe at ringe, og klokkekneblen »nederfaldt og slog hendes fod sønder«. Henrich Bartskeerer blev hidkaldt og hjalp hende mod en betaling af 2 daler. Eller da en arbejdsmand var gået op i tårnet, og klokkerdrengene den 4. oktober 1602 var gået op og fundet ham død. De fik en halv mark for at »de vunde [ham] neder aff thornid och begraffuit«.

Når foråret stundede til og de store kirkelige helligdage kom, blev der købt friske udsprungne birkegrene, og kirken blev både til pinse og Sct. Hans »mejet« med flere vognlæs grene. Det kunne også ske at pinsen faldt så tidligt, at birketræerne endnu ikke var sprunget ud. Det skete blandt andet i 1706.

Også mange af kirkens protokoller sorterede under klokkeren. Inventarlisten skulle holdes ajourførte, regnskab over stoleudlejning,

Sct. Mariæ kirkes pengetavle med påmalet navnet »Hospitalet«, i denne indsamledes penge til Helsingør Almindelige Hospital, der havde til huse i Klosteret.

Sct. Mariæ Kirkes gl. altertavle med portræt af Christiern 2. og hans unge forlovede og senere dronning Elisabeth. Opsat 1514.

udlejning af klæde ved begravelser, regnskab for modtagelsen af penge for klokkernes ringning, modtagelse af penge for korsangene ved bryllupper og begravelser, salg af gravsteder, inddrivelse af jordskyldspenge fra alle dem, der havde lånt penge af kirken, kommunionbogen over dem der gik til alters, indkøb af alterbrød, de såkaldte oblater. Altervinen måtte heller ikke mangle. I ældre tid brugte man den dyrere rhinskvin, og ikke den billigere franske vin. I kirken måtte degnen på højtidsdagene og ved flere andre lejligheder ombære tavlen, altså bøssen til indsamlinger, hvori ofte »af overdreven munterhed« blev lagt æg, æbler, nødder og tvebakker i stedet for skillinger. I ældre tid, var det også hans arbejde at gøre rent i kirken og at holde kirkegården ryddelig. Dette arbej-

*En af Mariæ Kirkes fine stolestadelåse.
Foto Torben Bill-Jessen.*

de er siden overtaget af kirketjener, graver og kirkegårdens personale. Ud over tjenesten som klokker er der flere tilfælde af, at han tillige driver erhverv som muremester, buntmager eller andet håndværk.

Der var udbredt brugerbetaling i samfundet dengang, hvilket også gjaldt i kirken. Ved alle tjenester ud over gudstjenesten kostede det penge, hvis man eksempelvis ved en begravelse ønskede sang, klokkeringning, hvis præsten skulle holde en tale, hvis organisten skulle spille, og koret synge. Respektable borgere havde deres egen stol og nøgle til døren, som de betalte for. Dem, der ikke havde råd, sad på »klapper«, en slags klapsæder og brædder, der kunne klappes ned fra en stolegavl. Udlejningen af de private stole bortfaldt i nabokirken år 1915. I Olai Kirke fandt man det på et tidspunkt tåbeligt, at mange private stole stod tomme, hvis familien ikke var i kirke den dag. Så låste klokkeren stolen op, efter at første salme var til ende, hvorved fattigfolk frit kunne sætte sig ind. Det havde bare den utilsigtede virkning, at folk ventede med at søge gudstjenesten til efter den første salme, for så kunne de jo få en af

de gode pladser gratis. Den ordning måtte man holde op med!

Der var meget at holde styr på og det kunne da også gå galt, som den følgende historie fortæller: Den 1. december 1572 var klokkeren ved Olai Kirke, Jens Klemmensen, indkaldt for byretten.¹ Han havde været forsømmelig og ikke »taget vare udi sin tjeneste som han bør, baade udi kirken med døre at lukke tilbørligen, item med ringen og varetægt hos klokkerne, at han lader drenge og andet folk handle derhos som ingen forstand haver og selv ikke kommer dertil. Item sønderlig med sejerværket [tårnuret], at han det ikke vogter som vedbør«. Han havde nu siddet i rådhuskælderen en nat. En sådan forsømmelse var åbenbar og kunne ikke undskyldes. Da det var hans første forseelse, var straffen, at han »sin tjeneste kvit og den ikke længere nyde, men en anden at tilskikkes som den vil holde og tilbørligen nyde være«. Men så galt gik det dog for de færreste af Helsingørs klokkere.

I det følgende er der for de fleste klokkere fundet efternavnet, men meget ofte er de kun nævnt ved fornavn og stillingen klokker, hvorfor det for de ældste klokkere er vanskeligt at genkende den enkelte. Tit støder man på, at der udbetales løn til »klokkeren«, nogle gange Ole eller Peder Klokker. For hustruens vedkommende kaldes hun: Klokkerens kæreste, klokkerkonen eller bare Ole Klokkers.

Klokkeren som underviser

En meget vigtig del af klokkerens arbejde var at undervise de unge, så de kunne læse Bibelen. Den danske reformationskirkes grundlov, kirkeordinansen, kom på latin i 1537 og på dansk to år senere. Den beskriver at »degnene skulle undervise ungdommen i børnelærdom en gang om ugen paa tid og sted, som sognepæresten foreskrev. Dette skulle være deres vigtigste gerning, saa at de, der ikke kunne un-

Kildehenvisning

¹ Laurits Pedersens arkiv på Bymuseet, skab nr. 38.

En skole i det 1600-tallet efter Comenius: Vorpforte der Schulunterweisung 1678.

dervise, maatte ikke være degne«, for, som det hedder i forordningen af 26. juli 1634, »naar man efter afskaffelsen af de papistiske messer beholdt degnene, var det fast alene dertil, at de skulle undervise ungdommen«.

Da den første sjællandske biskop efter reformationen havde besøgt alle kirker på Sjælland,

skrev han i 1543: »Tag din søn og datter og led dem til degnene. Vil de ikke, da slaa dem dertil med riset; det er bedre end at bøddelen skulle slaa dem.«

Senere kunne man læse i fattigforordningen fra 1708, som gjaldt for hele landet, at det blev krævet, at børnene skulle undervises, og det var degnen, der skulle gribe ind, hvis de ikke mødte op. Det gjorde ikke degnen mere populær, at han havde ansvaret for at børnene kom i skole. Var det forældrenes eller husbonds skyld, blev de idømt bøder. Hvis det var børnenes skyld, skulle de straffes med riset af degnen.

I Christian 5. Danske Lov står, at der alene kan bruges studenter til degne og de skal overhøres af superintendenten (biskoppen) om de er egnede dertil. De skal forestå sangen i kirken, når gudstjenesten forrettes, efter den sædvanlige måde. De skal hver morgen og aften ringe med bede- og fredsklokken. De skal være deres sogneprester lydige i, hvad de befaler dem på deres embedes vegne.

Undervisningen af skoleungdommen var som nævnt særdeles vigtig. Helsingør var i

Da læsningen blev udbredt til hele folket i Danmark, var det Reformationens mænd, som banede vejen. Her ses titelbladet til den luthersk orienterede præst Christiern Pedersens bog »Om at holde børn til skole« fra 1531.

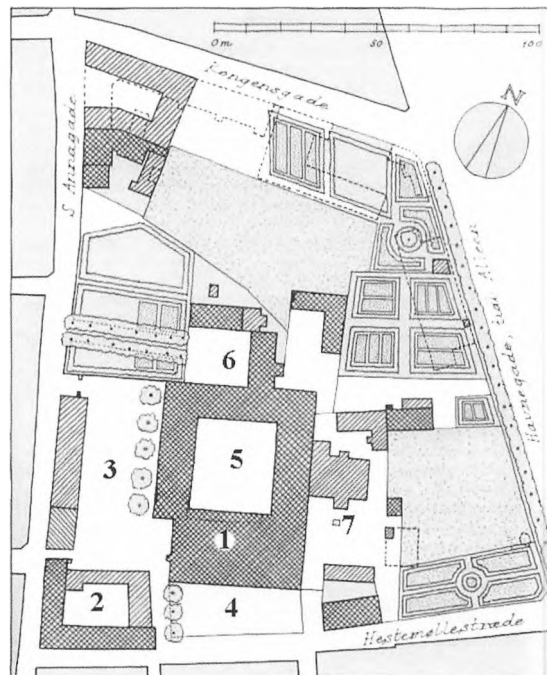
Side fra Hans Langs regnebog 1576.

forhold til de øvrige danske byer velforsynet med skoler i 1600-tallet. København, Roskilde, Odense, Aalborg, Aarhus og Helsingør havde 5-6 klasser i den her omtalte periode, hvor de øvrige danske købstæder kun havde 2-3 klasser. Elevtallet findes ikke altid angivet i regnskaber eller lignende. For en to-klasses skole synes gennemsnittet at have været på 60-70 elever.² Luther havde påpeget det nødvendige i, at de lærte at læse den hellige skrift på rette måde, og samtidig lå sangen ham som bekendt meget på sinde, hvorfor indøvelsen af de nye salmer var et vigtigt led i de unges opdragelse. Christian III var selv meget optaget af, at de unge fik den rette lærdom, hvorfor han i kirkeordningen lovede at »alle som tjener enten udi kirkerne eller skolerne nu alle studenter og peblinge skulle nyde og beholde de sædvanlige friheder og privilegier, som de her til dags haver haft, at de skulle blive fri for al skat og tyng«.

Kildehenvisning

² Laurits Pedersen: Almue undervisning i en dansk købstad.

Hvis vi skal prøve at få en forestilling om Helsingørs klokkeres (degnens) arbejde i ældre tid, kan vi i kirkernes regnskaber, der lykkeligvis er bevaret for Olai Kirkes vedkommende fra 1557 og Mariæ Kirkes fra 1586 i en omtrent ubrudt række, finde oplysninger om løn og ind imellem lidt mere. For Mariæ Kirkes vedkommende har man også Øresundstoldens regnskaber, hvorfra klokkerne i den Tyske Kirke i mange år modtog en del af deres løn.

Kortskitse der viser Mariæ Kirkes omgivelser.
Nr. 1 Sct. Mariæ Kirke. 2. Karmelitterhuset
(i mange år brugt som fattiggård). 3. Sct.
Mariæ Kirkegård (fraterhaven). 4. Johannes
Kirkegård. 5. Klostergården eller frater-
gården. 6. Sct. Mariæ Præstegård. 7. Klokke-
stabel.

*Henrich Conradt,
klokker og degn 1578-1582*

Heinrich Conradt var den første klokker i Helsingørs tyske kirke. Rentekammeret i København skrev den 11. januar 1578 til Helsingørs borgmester Henrik Mogensen (Rosenvinge) følgende: »Da der mangler en degn til at lede sangen i den i Helsingør indrettede Tyske Kirke, skal han straks forhøre sig om en dertil duelig person, der forstår både tysk og latin, og årlig give ham 10 gamle dalere, 6 ½ alen engelsk klæde, 6 ½ alen foderdug, 5 alen sardug (halvt uldent/halvt linnedstof) og 5 alen lærred i løn, samt lade ham få underholdning i Hospitalet sammen med de skolepersoner, som kongen underholder der. Han skal sørge for, at

*Portræt af tolder Frederik Lejel (1536-1601)
fra hans epitafium i Skt. Olai Kirke.
Foto Roberto Fortuna. Nationalmuseet.*

Kildehenvisning

- ³ Kancelliets brevbøger, side 288, Sj. T. 14,8b.
⁴ Øresundstoldens regnskaber 1579, side 921.

6 af de personer fra skolen, der underholdes i Hospitalet, herefter altid gør tjeneste sammen med degnen i den Tyske Kirke, når der holdes prædiken«. ³ Det nævnte hospital er den institution i klosteret, som kaldtes Helsingør Almindelige Hospital. Her havde ældre borgere og gamle eller handicappede soldater, der havde kongens bevågenhed, deres bolig og underhold sammen med klokkerne og skoleungdommen.

Samme år nævner toldereren, Frederik Lejel, der dette år skriver Øresundstoldens regnskaber, at der efter kongelig befaling »naadeligen er ansat en person ved navn Henrich Conradt at skulle som en klokker tjene udi den Tyske Kirke, at være alteret tilstede naar den tyske prædikant holder tjeneste og prædiken«. ⁴ Lønnen er som ovenfor nævnt og har en værdi af 19 daler, boligen er, som aftalt, i Helsingør Almindelige Hospital, hvor også de seks personer nådigt underholdes af kongen med mad og husly. Tjenesten begynder nytårsdag 1578 og er blevet bekræftet af den tyske præst Jørgen Herman Malthansen og Morten Nielsen Skriver; den sidste er antagelig kirkeværgen. Morten Nielsen kendes også som byskriver 1562-82, rådmand 1579 og hospitalsmester 1574-82. Ansættelsen af klokkeren gjaldt i første omgang til den 4. januar 1580.

Den Tyske Kirkes præst, Herman Malthansens ansættelse ved kirken blev kun kort, da han den 2. oktober 1582 modtog de sidste kostpenge på 10 daler og herefter flyttede til den Tyske Kirke i København. Inden da når han at ordinere fire skolepersoner, nemlig Peder Andersen, Hans Gertsen, Lave Pedersen og Ernst Harmensen, der herefter skal synge i kirken. Deres tjeneste begyndte påskedag, som var den 15. april 1582, og lønnen blev fastsat til 4 daler om måneden.

Hvor længe Henrich Conradt virkede ved kirken, er ikke helt klart, men sandsynligvis til engang efter 1582.

Portræt af Sct. Mariæ Kirkes første tyske præst Herman Malthansen 1576-83.

Adtzer Pedersen, degn 1586-1588

Den 28. maj 1586 er der igen brev fra København til toldere og toldskrivere i Helsingør, at kongen nu har godkendt Adtzer Pedersen som degn i den Tyske Kirke, hvorfor tolderne på kongens vegne skal udrede hans løn. Den skal være den samme som hans forgæ-

gers,⁵ og den skal udbetales så længe han er i embedet, og beløbet skal skrives ind i Øresundstoldens regnskaber. En anden vigtig del af lønnen som embedsmand var den såkaldte hofklædning, som var den fine og stadselige dragt, som den tids embedsmænd bar. De få år, han er klokker og degn i den Tyske Kirke, kan vi, som tilfældet er med flere af de øvrige klokkere, følge i Øresundstoldens regnskabers angivelse af lønudbetalinger. Udbetalingen af løn til Adtzer Pedersen sker således indtil den 19. juli 1588, hvor han får sin afsked. Samtidig med, at Adtzer Pedersen var ansat i den Tyske Kirke, var den senere omtalte Laurits Nielsen ansat som klokker på Kronborg Slot. Øresundstoldens regnskaber fortæller om den tyske klokkers løn: »Fornøjet Adtzer Pedersen degn til den Tyske Kirke for 1 aars pension fra Mikkelsdag 1586 og til Paaske 1587 for aars pension 4 daler, for 5 alen engelsk 5 daler, for 3 alen foderdug alen 1 mark, for 2 ½ alen sardug og 2 ½ alen lærred 17 ½ skilling = 10 daler 9 ½ skilling.« Bemærkelsesværdigt er det, at klokkeren på Kronborg, Laurits Nielsen, får det dobbelte i løn,⁶ men vi kender ikke forklaringen på denne disposition.

Laurits Nielsen Brix (Brixen), klokker og degn 1590-1619

Af de kilder, det har været muligt at undersøge, er den primære Sct. Mariæ Kirkes regnskabsprotokol. Her kaldes den næste klokker Laurits Brixen, hvilket også gælder i Helsingør Almindelige Hospitals regnskabsprotokoller, hvor han er nævnt, og i skiftet efter ham. Dernæst er der Øresundstoldens oplysninger og Kancelliets brevbøger, hvor han nævnes som Laurits Nielsen. Med fare for, at det er to forskellige personer, har jeg valgt at betragte dem som en og samme person ved navn Laurits Nielsen Brix.

Kildehenvisning

⁵ Kancelliets brevbøger, 1586, side 515.

⁶ Øresundstoldens regnskaber 1. maj 1587 til 1. maj 1588, side 25.

Allerede 1582 er Laurits Nielsen nævnt i en skrivelse af 23. maj, der beretter at han skal tjene på slottet som klokker og »andet hvis han bliver befalet dertil« for en løn af 4 daler og en »gemen hofklædning«. Det bekræftes igen den 28. oktober 1584 ifølge et brev fra rentekammeret,⁷ og så længe han er i tjenesten skal han have 8 gamle dalere, 10 alen engelsk og foderdug, 4 ½ alen sardug og 4 ½ alen lærred samt 4 daler i kostpenge af Øresundstolden. Den 1. juli 1590 blev hans bestalling lavet om, idet han nu, udover Kronborg, også skulle være degn/klokker i den Tyske Kirke i Helsingør. Lønnen var da også blevet betydelig bedre, idet den var steget til 30 gamle dalere, samt klæde som tidligere, og stadig fri disk og underholdning i klosteret hos skolemestrene. Endnu et brev skrevet samme dato på Koldinghus til tolderne i Helsingør fortæller, at Laurits Nielsen har berettet, »at han for nogen tid siden af kongens fader er bleven antaget som degn på Kronborg, men at han efter kongens faders død har faaet ændret stillingen af lensmanden paa Kronborg, Gert Rantzau, saaledes at han skal varetage tjenesten baade i kirken, paa Kronborg og i den Tyske Kirke i Helsingør«. Kongen bifalder denne forandring og har givet Laurits Nielsen en ny bestalling. De skal gøre op med Laurits Nielsen for det han har til gode fra den dag af, da hans bestalling blev forandret, indtil nu, og betale hvad han har til gode.⁸

I Helsingør Almindelige Hospitals regnskaber for 1598-99⁹ nævnes at Lauritz Brix har kongelig majestæts brev »at skulle underholdes og have sin kost hos skolemesterens bord udi konventstuen i hospitalet«, men »efterdi han holder selv hus med sin hustru, er med øvrighedens samtykke gjort forhandling med ham af forstanderen, at give ham en genant fetalje [fødevarer], for samme hans bord og underholdning, og efter den lejlighed er han udredet

af hospitalets indkomst dette efterskrevne«. Han bor altså ikke på hospitalet som normalt, da han er gift, hvorfor han får udbetalt naturalier til sin underholdning. Fetaljen er således:

Rug og mel, sjællandsk mål 1 ½ pund
Malt, sjællandsk mål 1 ½ pund
Smør 1 fjerding
Saltet ål 1 fjerding
Hvidt og gråt salt 2 tønder
Levende fedt svin 1 stk.

I året 1597 var der ikke til at få svin, hvorfor han året efter fik to. I 1599 blev hans løn forbedret med en halv oksekrop og 1 fjerding saltet ål, men da ålefangsten dette år var ringe, gik han med til at modtage endnu et levende svin som kompensation. Også i 1618 blev han givet et »skønt fedt svin«.

Dronning Anna Cathrines sarkofag i Roskilde Domkirke. Foto Torben Bill-Jessen.

Det var i hans tid som klokker, at Christian den Fjerdes dronning Anna Cathrine døde af malaria på Københavns Slot den 29. marts 1612, og denne sørgelige begivenhed blev også markeret i Helsingør ved at klokker Brixen måtte lade tonerne fra kirkens klokker lyde fra den

Kildehenvisning

⁷ Kancelliets brevbøger, 1584, side 192.

⁸ Kancelliets brevbøger, 1590, side 394.

⁹ Helsingør Almindelige Hospitals Regnskaber 1598-1599.

4. april til den 17. samme måned. Det har måske været lige lovlig meget for helsingoranerne at høre på!

Sidste gang vi træffer Laurits Nielsen er, da Øresundstoldens regnskaber i 1619 beretter at Gerhard Kock er blevet ansat som klokker i Laurits Niensens sted ved den Tyske Kirke fra den 24. maj 1619.

Vi møder dog navnet Laurits Brixen igen, da hans hustru Maren dør i 1632. Her nævnes han som »salig«, altså død før hustruen. Ingen børn nævnes her, og skiftet er da heller ikke gjort færdigt. Men det giver os et blik ind i hans hjem. Huset lå i Sct. Anna Gade på en grund ejet af Sct. Olai Kirke. Det var vurderet til 110 daler, der var dog et lån med en hovedstol på 60 daler, som med renter var løbet op i 102 daler. Disse penge havde Anders Pedersen i Helsingborg til gode. Tintallerkener og kobberpotter var for det meste i pant hos andre. Inventar og sengetøj var der rimeligt af. Boets gods og formue beløber sig til 211 daler. Boets skyldige gæld er altså ikke så god, for der er ganske mange, der har penge til gode. Først skal der lægges fra til Marens begravelse, der kostede 31 daler. Hans Hansen brygger har 3 ½ mark til gode for øl, det samme har rotgeteren og Dorit Bysvends. Broder Bager har et krav på 5 mark, 3 skilling for brød, hvorfor han har fået pant i en sølvske! Også Anne Mathias og Peder Poulsen i klosteret og Margrethe mester Thomases har alle en sølvske i pant. Tankevækkende, da der jo blot er tale om brød, men det viser datidens opfattelse af værdier. Birgitte Stenhuggers har leveret flæsk, som hun ligeledes mangler betaling for. Christen Hansen har haft noget tøj til blegning, hvorfor han mener, at boet skylder ham en daler og 6 skilling. Thomas Josephsen har 6 daler til gode for noget hør, han har leveret, og endelig mangler tjenestepigen at få udbetalt sin løn på 3 daler. Skiftet er ikke afsluttet i protokollen, så måske har man opgivet, da det ikke førte til et over-

skud og arvingerne manglede. Men det giver os et lille syn på et klokkerhjem i 1600-tallet. Også enkens beklædning er nævnt, men det er småtterier. Der var et par gamle kåber, hvoraf Boel fik den ene, sammen med to skørter, og endnu en kåbe fandtes, som tjenestepigen arvede. Den havde en værdi af 3 daler, det samme som hun havde til gode i løn.

Erik Hieronimussen, degn 1619

Det er nok tvivlsomt om denne klokker overhovedet er blevet ansat, da der ved ansættelse af den næste klokker, Gerhard Kock, nævnes, at denne er kommet til den Tyske Kirke i Laurits Niensens sted. Men ikke desto mindre foreligger der den 5. maj 1619 et brev fra kancelliet i København med en ansættelse af Erik Hieronimussen som degn, både på Kronborg Slot og i den Tyske Kirke i Helsingør. Hans årsløn skal være 30 daler, 10 alen engelsk og foderdug til en klædning, 4 ½ alen sardug, og 4 ½ alen lærred. Alt skulle tolderne i Helsingør udrede af Øresundstolden. Til sin underholdning skal han af klosteret i Helsingør årlig have 1 ½ pund rug, 1 ½ pund malt, en okse, et fedt svin, en halv tønde ål, en fjerding smør, en tønde småt salt, og en tønde groft salt. Genant (naturalier) og løn skal regnes fra dette brev dato.¹⁰ Mere kendes der ikke til ham.

Gerhard Kock, klokker og degn 1619-1630

Det blev ikke lang tid den forrige klokker var i jobbet, hvis han altså overhovedet nåede at fungere som klokker. Øresundstoldens regnskaber fortæller nemlig klart, at Gert kom efter Laurits. Allerede den 24. maj 1619, foreligger der et brev fra kancelliet, nu med ansættelse af Gerhardus Kock som degn, både på Kronborg Slot og i den Tyske Kirke i Helsingør. Hans fornavn ses stavet på mange måder, hvilket var

Kildehenvisning

¹⁰ Kancelliets brevbøger, 1619, side 619.

Kronborg slotskirke.

ganske normalt dengang, længe inden retskrivning blev standardiseret. Jeg har derfor valgt konsekvent at bruge navnet Gerhard. Han skal ligesom hans formand årlig have 30 daler i løn samt underholdning og de samme klæder som forgængeren. Desuden skal han af klostret have 1 ½ pund rug, 1 ½ pund malt, en okse og et fedt svin, en halv tønde ål og en fjerding smør, en tønde groft og fint salt til sin underholdning.¹¹

Vi ved kun lidt om undervisningen dengang. I 1627 udgav Hans Povlsen Resen følgende regel for katekismusundervisningen: Degnene skal altid begynde deres læsning med de unge ved at de først beder »Fader vor paa Knæ, derefter tillige dette: O Gud giv os den hellige Aand til at lære vor Børnelærdom, for Jesu Christi vor Herres æres Skyld, amen. Derefter skulle Børnene staa paa Række, med sammenlagde oprakte og sammenfoldede Hænder, og faa lære og læse af Hjertens Grund, til sidst skal Læsningen sluttes paa samme Maade,

med Taksigelse, for Guds Naade til sligt, saa og et Vers synges dertil, nogle Gange, af de vanlige Kirkesange, etc. som i Guds egen Aasyn, hannem at frygte og ære.«

Hans lønudbetaling er som de forrige og kan fint følges i regnskaberne til 24. maj 1630, hvorefter der står at næste klokker, Søfren Hansen Tvilling, overtager erhvervet. Herefter vides der ikke mere om Gerhard Kock.

Søfren Hansen Tvilling, klokker 1630-1633

Han var født omkring 1600 i Helsingør og faderens navn var Hans Mogensen Tvilling. Tvillings slægt synes at have haft nær tilknytning til Helsingør, idet både faderen og en farbror jævnligt optræder i byens offentlige protokoller. Selv kom Tvilling i 1618 til København, hvor han fik optagelse i Christian den Fjerdes kapel som sanger. Han nåede hurtigt op på

Kildehenvisning

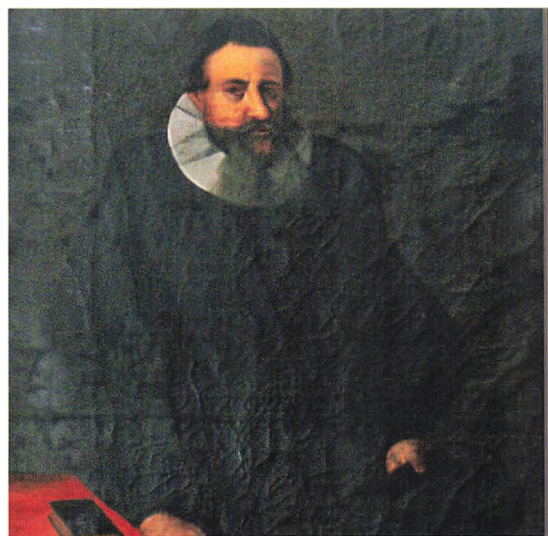
¹¹ Kancelliets brevbøger, 1619, side 731.

en, for en dansk sanger stor løn og må følgende have været dygtig, men blev alligevel 1627 ramt af den almindelige reduktion af sangerkorpset. Han fik tilladelse til at søge præsteembede i stedet, men opnåede dog ingen stilling. Tvilling blev 1631 genansat ved hoffet omtrent samtidig med at han havde fået et degnekald ved Kronborg, som han fik lov at besørge ved stedfortræder.¹²

Han er en af de få klokkere, der vides lidt mere om. Han er endog optaget i Dansk biografisk Leksikon, der fortæller følgende om ham: Der kendes fra hans hånd et par af de almindelige gudelige rimerier: »Pligttanker« (1626) og »Det himmelske væk-op«. Derfor uden har Tvilling efterladt, en satirisk vise »Quid tua?« Der betyder »hvad kommer det dig ved«, det udkom i 1634 og mange gange senere, og er bevaret i folkemunde lige ned til det 19. århundrede. Handlingen beretter om at den fromme, ærlige mand hr. Simplex har måttet rømme landet for »Mester Rænkenist«, der vandrer ind sønder fra og lærer folk alskens svig og forlorent væsen i handel og vandel, som skildres gennem en række anskelige typer af det daglige og borgerlige liv. Desværre er visen kun bevaret i sene optryk og indeholder vistnok en del nu uforståelige personlige hentydninger, skønt digteren i en noget snørklet fortale tager Gud til vidne på, at han »ikke haver ment nogen i besynderlighed«, og opfordrer læseren til at ransage sin egen samvittighed og ikke røbe sig, hvis han føler sig ramt; hvis ikke, kommer det hele jo ikke ham ved, som det allerede hedder i titlen. Dette forsøg på at væрге for sig, hjalp dog lige så lidt Tvilling som nogen af vore senere satirikere, hvis man da kan tro en tilskreven notits i nogle manuskripter (gl. kongl. Sml. 2406 4to, Ny kongl. sml. 1380 fol.) af Sorterups Cacoethes, hvor det hedder, at visen indbragte sin forfatter

»en afbankning, som han tog sin død over.«¹³ Dette må, efter at visen nu kendes i tryk 1631, kunne afvises, da han døde 24. december 1633.

Søfren Hansen Tvilling kom i tjeneste straks efter, at Gerhard havde endt sit virke i Tyske Kirke. Den 24. november 1630 får han 21 kurantdaler fra Øresundstolden for et halvt års tjeneste. Hans løn for 1631 fra Tyske Kirke er 10 daler til husleje, samt en forhøjelse på 10 daler. Som tidligere nævnt, betalte menigheden for ringning med klokkerne ved bryllup og begravelser, hvorfor klokkerens andel heraf er 5 daler, 3 mark, 2 skilling. Dertil skal lægges den såkaldte hofklædning.

*Sognepræst ved Skt. Olai Kirke Peder Rasmussen Lange (1589-1646).
Foto Roberto Fortuna. Nationalmuseet.*

Samme år visiterede provst Peder Rasmussen Lange fra Olai Kirke menigheden i Helsingør. Oplysningerne herom giver et indblik i undersøgelsen. Her var 3 lærere til stede og særdeles mange disciple af begge køn. Provst Lange

Kildehenvisning

¹² Gyldendal Den Store Danske. Oprindelig forfatter NSch Artiklen stammer fra 3. udgave af Dansk Biografisk Leksikon, der udkom 1979-84.

¹³ Dansk biografisk Lexicon, bind 17, side 607.

bemærkede, at de var godt informerede og afgav en offentlig bekendelse. Provst Lange forklarede herefter, hvad han lagde vægt på under visitationen, nemlig

1) Ceremonierne med hændernes sammenstilling og foldning. 2) Om de 10 bud. 3) Var jeg udførligere i forklaringen af trosbekendelsen.

Næste gang, man finder klokker Tvilling, er i regnskaberne for 1634, hvor han benævnes som forrige klokker, og på hans sygeleje får han 3 daler ekstra. Senere på året er det »Søfren Tvillings kvinde« der modtager lønnen. Går vi til skatteregnskaberne, er det »Søfren Tvillings kvinde« der i 1636 betaler både den lille og store byskat, samt kongeskatten. Herefter ses hun heller ikke mere i skatteregnskaberne. I årene 1627-33 får ligeledes en Tord Klokker løn fra Mariæ Kirke. Hvordan arbejdsfordelingen har været, vides ikke, men han har antagelig været en medhjælp til en åbenbart stærkt svækket klokker.

Tord Klokker, 1627-1633

I de nævnte år var Tord Klokker ansat i Mariæ Kirke. Hans løn fra kirken er i begyndelsen 5 daler lavere end Søfren Tvillings, men det sidste år får de den samme løn. Mens Søfren Tvilling er sygemeldt, betaler kirken Tord Klokkers kvinde et halvt års løn for at stille sejerværket og for at »renovere« kirken og køret. Tord Klokker må være død i 1633. Vi må tro, at han har været ansat for at hjælpe klokker Tvilling under hans sygdom.

Henrik Spechmand, klokker og graver 1634-1636

Han er nævnt som klokker i 1634, da han får løn den 9. april 1634, men resten af tiden kaldes han »kulegraver« altså kirkegårdsgraver. Han er født 1594 i Heine, Bremen stift af forældrene Henrich Spechmand og Anna. Hans hustru var Abel Marcusdatter født i Flensborg 1597 af forældrene Marcus Kruse og Karen. Af deres børn kendes Marcus, der kom til verden i april 1641. Kulegraver Spechmand og hustru

døde begge i 1650, han 56 og hun 53 år, og blev begravet med 17 dages mellemrum. Den 2. maj 1650 blev foretaget et skifte over ægteparrets samlede formue og ejendom som i al deres enkelthed ser sådan ud:

Trævarer

1 Fyre(træs)seng gammel 2 mark
1 gl. skive (bord) 8 skilling
1 gl. fyre(træs)skab 2 mark
1 gl. fyre(træs)kiste 1 mark
1 gl. rød slagbænk 1 mark
2 gl. bænke á 4 skilling 8 skilling
2 gl. stobe (drikkekrus) 6 skilling
1 sengedyne, 1 hoveddyne, 1 pude 2 daler
3 stykker spærlagen med en kappe 2 mark
1 skærekniv 6 skilling

Til denne ringe formue var der hustruens kåbe og skørt, der var sat i pant hos Carsten Carstensen. Af bortskyldig gæld havde Hans Kierurts enke Dorte 15 rigsdaler til gode for husleje, og Johan Vibe havde et krav på 60 daler for 20 tønder 3-dalers øl. Herefter har skiftemyndigheden opgivet at regne videre, og der var da også kun en arving, nemlig sønnen Marcus. I regnskaberne kan vi fra 1634 følge hans løn på årligt 40 daler mod at passe gravergerningen, kirkens linned og at rengøre messing, samt passe og stille kirkeuret. Han fik sin afsked Sct. Mikkelsdag (29. sep.) 1638.

Valentin Reich, klokker og kantor 1634-1636

Den næste klokker har nok nærmest fungeret som kantor, selv om han står nævnt som klokker. Han får løn for året 1634 fra kirken og den 3. oktober 1636 løn og hofklædning fra Øresundstolden. Han døde kort efter, for allerede omkring den 8. oktober 1636 blev han begravet sammen med sin hustru. En af de store pestepidemier hærgede nemlig landet på det tidspunkt, og som der står i skiftet efter dem: »[de] vare begge døde udi denne svage tid af denne grasserende pest«. Nævnte skifte nævner et bo af almindeligt indhold, men klokkeren havde

ikke desto mindre 60 større og mindre bøger. Boet omfattede tillige 7 bønne- og salmebøger og et regnebræt som vel brugtes i skolen. Havde vi kunnet møde klokkeren og hans kone, ville vi se ham i sort hat eller fløjls hue, iklædt en sort kappe med en fløjlsstrøje under. Hun i et skørt af angorauld med 3 rader fløjlsborder, og mon ikke det sorte forklæde og de røde tøfler, der også er nævnt i boet, tilhørte hende? Det må vi tro.

Skiftet er aldrig blevet gjort færdigt, og det kunne vel også være lige meget, da de begge døde samtidigt, og måske havde pesten tillige taget arvingerne.¹⁴

På den tid var der ikke længere fire, men seks skolepersoner, der får løn for at synge i kirkens kor, og klokkeren udbetaler dem 8 skilling pr. gang for i alt 74 helligdage årligt.

Lauritz Riber Jensen, klokker og kantor 1636-1637

Den 10. november 1636 foreligger der et misive til lensmanden Frederik Urne, at han den 28. oktober har fået kongens ordre om at antage en klokker til den Tyske Kirke. Det berettes, at han, inden han havde fået kongens skrivelse, allerede havde ansat en ved navn Lauritz Johansen i denne klokkerstilling, og at denne var approberet af Frederik Urne og doktor Hans Reisener. Kongen bestemmer herefter, at nævnte Lauritz Johansen må opnå denne bestilling, hvorfor Frederik Urne skal ordne det således, at han bliver i stillingen.¹⁵

Kirkens regnskabsbog nævner, at den klokker, der afløser Valentin Reich i 1636, hedder Lauritz Jensen. Året efter får Lauritz Riber kantorløn af kirken, og det er denne, der 1636 afløser Johannes Friccius. Det er således uklart, men her vælger jeg at tro, at det er en og samme person, og navnet er Lauritz Riber

Jensen eller Johansen og at han nærmest har fungeret som kantor.

Han får samme løn af kirken som de forrige klokkere, nemlig 20 daler inklusiv husleje. Hvis vi ser på klokkerens andel af ringepenge – altså de penge han får, når borgerne betaler for ringning med klokkerne ved begravelser – er det omkring 5-6 daler årligt i årene op til 1635. I 1636 stiger betalingerne voldsomt, idet der nu udbetales 21 daler, og i 1637 udbetales 25 daler. I 1638 er kirkeværgen så venlig at anføre, at de 3 daler, der betales dette år, vedrører 20 gamle og 18 unge afdøde personer. Der skulle betales 6 skilling for de gamle og 4 skilling for de unge. I året 1639 omfatter antallet af døde 23 gamle og 27 unge personer. Det fortæller lidt om den voldsomme dødelighed i årene 1636-37, og især den forfærdelige dødelighed der var blandt børn og unge.

Johannes Friccius, klokker, kantor og degn 1636-1654

Året 1636 byder på endnu en klokker. Det gjaldt om i disse tider at handle hurtigt, en klokker kunne man ikke undvære ved kirken, da begravelserne nærmest væltede ind over byen. Friccius var født i byen Woltoorp, 2 mil fra Braunschweig, og forældrenes navne var Heincke Friccius og Anna Meyer. Hans løn er i Øresundstoldens regnskaber udregnet til 17½ daler og 8 skilling.¹⁶ De 8 skilling stiger i 1640 til 16 skilling.

Han var gift med Elisabeth Henriksdatter Mørs, der var født i 1604 i København datter af Henrich Mørs og Elisabet Bockman, de fik mindst 3 børn: Henrik Frich blev student fra Helsingør 1656 og blev sognepræst i Engbjerg og Harboøre sogne, hvor han døde i 1688. Datteren Anna født 1636 døde af pest samme år som faderen 1654, hvilket også gjaldt sønnen

Kildehenvisning

¹⁴ Helsingør Byfoged Skifteprotokol 1635-39 nr. 13, side 84.

¹⁵ Kancelliets brevbøger, 1636, side 731.

¹⁶ Øresundstoldens regnskaber 1638, bilag 41.

Henning der var født 1639. De blev henholdsvis 18 og 15 år gamle. I Helsingør boede klokkerfamilien i 2. fjerding, altså mellem Sct. Anna Gade og Bjergegade.

*Sct. Mariæ Kirkes alterkalk anskaffet 1641, mens Johannes Friccius var klokker.
Foto Torben Bill-Jessen.*

På hans tid var der flere skoler i byen og mindst en, der underviste på tysk. Klokkeren har muligvis ikke selv holdt skole, men undervist i den tyske skole. Den 6. januar 1630 var der blevet sluttet en kontrakt mellem borgmester og råd og Claus Pedersen i Lübeck, »at han skulle holde tysk skole i Helsingør. Han skulle undervise ungdommen, som bliver ham betroet, med undervisning i katekismus og børnelærdom, i skrivning og regning, hvilket han lovede at gøre med flid. Der skal gives ham for hvert barn, som kun lærer at læse, 4 skilling om ugen, og for at læse og skrive 6 skilling og endelig for skrivning og regning tilsammen 8 skilling. Desuden skal der fra den dag, han begynder skolen, betales ham 30 slettedaler årlig af byens kæmner. Så længe han betjener denne stilling, skal han være fri for kongelig og byens

Kildehenvisning

¹⁷ Kancelliets brevbøger, 1642, side 257.

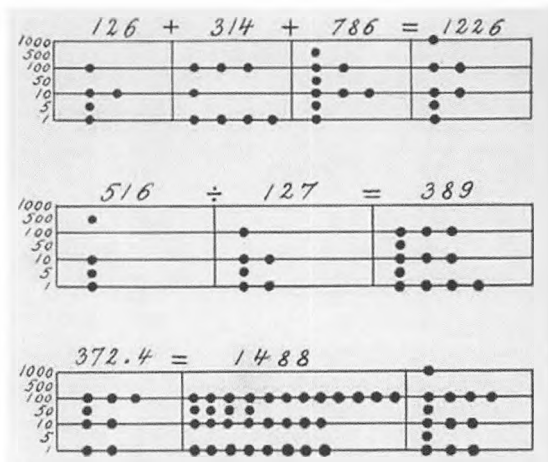

Portræt af Lars Bertelsen, Helsingør. Den fremstillede, der rimeligvis er malet på grund af sin ejendommelige næse. Indskriften lyder: Er født i Helsingør 1612, af profession prokurator og skolemester, blev afskildret i hans alders 75 år, anno 1687. Statens Museum for Kunst.

skat og tyngte i alle måder og også for vagttjeneste. Der må ikke oprettes andre tyske regne- og skriveskoler her i byen, men han må holde skolen med substitutter, så at han kan forestå og forrette det vel. Dog skal det være klokkerne tilladt at oprette andre danske skoler om de ønsker det¹⁷. Den nævnte skoleholder Claus Pedersen døde 1658. I hans tid noterer kirkeværgen antallet af begravede unge og gamle, hvor det ses at dødeligheden blandt børn og unge er frygtindgydende høj:

1639-40 = 27 gamle og 13 unge
 1637-38 = 20 gamle og 18 unge
 1638-39 = 23 gamle og 27 unge
 1640-41 = 23 gamle og 22 unge
 1641-42 = 28 gamle og 22 unge
 1642-43 = 23 gamle og 16 unge

1643-44 = 39 gamle og 49 unge
 1644-45 = ikke nævnt
 1645-46 = 30 gamle og 21 unge
 1646-47 = ikke nævnt
 1647-48 = ikke nævnt
 1648-49 = 27 gamle og 28 unge
 1649-50 = 36 gamle og 11 unge
 1650-51 = 37 gamle og 18 unge
 1651-52 = 28 gamle og 11 unge
 1652-53 = 43 gamle og 30 unge

I regning indøvede man i 1500-1600-tallet først de fire regnearter ved at arbejde med »Regnepenning paa linier« eller som det også kaldtes på »Regnebænken«. På linjerne anbragtes regnepenninge således, at en penning på første (nederste) linje gjaldt for 1, på anden linje 10, på tredje 100 osv. mens en penning i første mellemrum gjaldt 5, i andet 50, osv. Regning foretoges da som eksemplet viser.

Som kantor vides det, at han komponerede en »Brudemesse« til Frederiksborg Slotskirke i 1641.¹⁸

Johannes Friccius var ansat ved den Tyske Kirke til 1654, hvor landet igen blev hjem søgt

af pest, og som nævnt døde han og de to børn i den ulykkelige tid. Klokkeren blev begravet inde i kirken den 23. juli, den 18-årige Anna samme sted den 4. september og sønnen Henning den 23. september. Hans efterladte enke levede endnu nogle få år, indtil hun fulgte sin mand og børn ned under kirkegulvet den 28. januar 1657.

Byens embedsmænd må have haft travlt med at udrede arvesager i de år, og skifteprotokollen omtaler da også først opgørelsen af klokkerens bo den 29. marts 1656. Det skulle have været rådmand Jacob Holgersen, der forrettede den tjeneste, men på grund af rådmandens »svaghed« blev det borgmester Jørgen Andersen og byfogden Martinus Owe og byskriveren Anders Harcksen, der sammen med de 8 indkaldte vurderingsmænd åbnede skiftet efter den afgangne og salige mand Johannes Friccius. Klokkerens bolig lå i Sct. Anna Gade og havde to kakkellovne, en brygkedel og et kar og redskab til ølbrygning. Stuerne var beklædt med brystningspaneler på væggene, og alt hvad der var nagelfast, blev vurderet til 400 slettedaler. Boligen bestod af to stuer, hvoraf den ene kaldtes »den røde«. Her var borde, stole, skabe og bænke under de utvivlsomt blyindfattede vinduer. I stegerset stod et skab. Der fandtes to kamre, hvoraf det ene lå over gården, hver med borde og senge. Af kobber, messing og tin var der rigeligt, pottes, bækkener, riste, kander, fem store fade af tin, der tilsammen vejede 28 pund, 26 tallerkener ligeledes af tin på 22 pund.¹⁹ Den salige mands klæder blev overdraget til sønnen Henning og enken beholdt sin kåbe og et grønt firtråds-skørt. Angående salig Hendrich Friccius efterlodte bøger, da har enken foræret sønnen sin andpart af alle latinske bøger, hvorimod hun beholdt hans andpart i alle de malede tavler (malerier). Opgørelsen fremviste en formue på 627 daler, og når gælden på 325 daler var fratrukket, blev der

Kildehenvisning

¹⁸ Den danske skolemusiks historie indtil 1739, side 39. G.E.C. Gads Forlag 1973.

¹⁹ Skifteprotokol på Landsarkivet 1655-57, nr. 21, side 923b.

302 daler tilbage, som enken og den eneste søn kunne dele.

I 1637 efterfølger han kantor Laurits Riber og får løn fra kirken som klokker for et halvt år. Herefter benævnes han altid kantor. Hans løn er 20 daler, der også dækker hans husleje, samt hans andel af klokkeringningen. I 1647 får han 5 daler i tillæg til lønnen, som bevilges ham fremover. Herefter lønnes han også for indkrævning af restancer, som vel gælder stoleudlejning. Ud over lønnen fra kirken bliver han »fornøjet« med 17½ daler og 16 skilling fra Øresundstoldens kasse hvert halvår.

Herefter ophører sammenkædningen af klokker- og kantorembudet og forenes først igen 1. maj 1809.

Christen Olufsen, klokker og kulegraver 1638-1655

Klokker Olufsen er søn af Oluf Christensen og Christina Markusdatter i Helsingør. Faderen er antagelig den Oluf Christensen bysvend, som har skifte 3. april 1637. Christen Olufsen, der var gift med Ellen Nielsdatter, nævnes som klokker ved Tyske Kirke den 21. januar 1644, hvor sønnen Jørgen fødes. I kirkens regnskaber benævnes han lige så ofte »kulegraver«, en lidet flatterende betegnelse for en kirkegårdsgraver.

Han kom i tjenesten efter Henrich Spechmand kulegraver Mikkelsdag 1638. Hans løn var de næste mange år 25 daler, samt yderligere 15 daler for at trække tårnuret op og holde det vedlige, og endvidere betaling på mellem 3 og 8 daler for at pudse messing og holde kirkens linned rent. I 1643 er der murerarbejde på kirken, og han lønnes da med 1 daler og 2 mark for at have opsiget med murermesterens folk. Af regnskaberne kan vi i øvrigt se, at der samme år blev købt 1.500 tagsten, 16 læster norsk kalk samt en tønne, der blev skåret over i to halvdele, således at man havde to praktiske og transportable beholdere til den kalk, der skulle bruges i kirken. Det var murermester Thomas, der stod for reparationen af den øverste og nederste hvælving, og hertil leverede

tømmer Anders en masse lægter og brædder, velsagtens til stilladset.

Den 28. februar 1648 døde Danmarks store landsfader, Christian 4. Igen skulle der ringes med klokkerne. Mariæ Kirke havde dengang to, måske tre, klokker i tårnet og Olai havde tre. Rigsrådet sendte en vejledning ud, der tilkendegav, at der hver dag indtil kongens nedsettelse i Roskilde Domkirke skulle ringes ½ time kl. 12. I Helsingør begyndte man den 3. marts og fortsatte ringningen i ikke mindre end 7½ måned, altså til den 18. november. Ved Mariæ Kirke valgte man fire personer, der hver om ugen fik 5 mark for sliddet, bortset fra den sidste dag, hvor der skulle ringes i to timer, hvortil 8 personer blev indkaldt.

I året 1649 betales Christen Klokker for at gøre rent på hvælvingen i den nordre side. Til at hjælpe sig har han »klokkerens kvinde« og pige samt fire andre kvinder, de brugte en dag til arbejdet. Også den 3. november samme år skal der gøres rent, hvilket syv kvinder deltagere i. Den 7. november 1655 blev Christen Olufsen klokker begravet på den Gamle Kirkegård.

Ole Andersen, klokker 1659-1678

Ole Andersen var født omkring 1631, og forældrene var Anders Olsen og Maren Jespersdatter i Helsingør. Han er antagelig den Ole Andersen, der den 15. juli 1660 blev gift i Olai Kirke med Trine Pattersdatter. Tilsyneladende kom der ingen børn i ægteskabet, og Trine døde allerede 1665 og blev begravet på Mariæ Kirkes Gamle Kirkegård, hvorefter Ole blev gift med Gundel Larsdatter fra Halland.

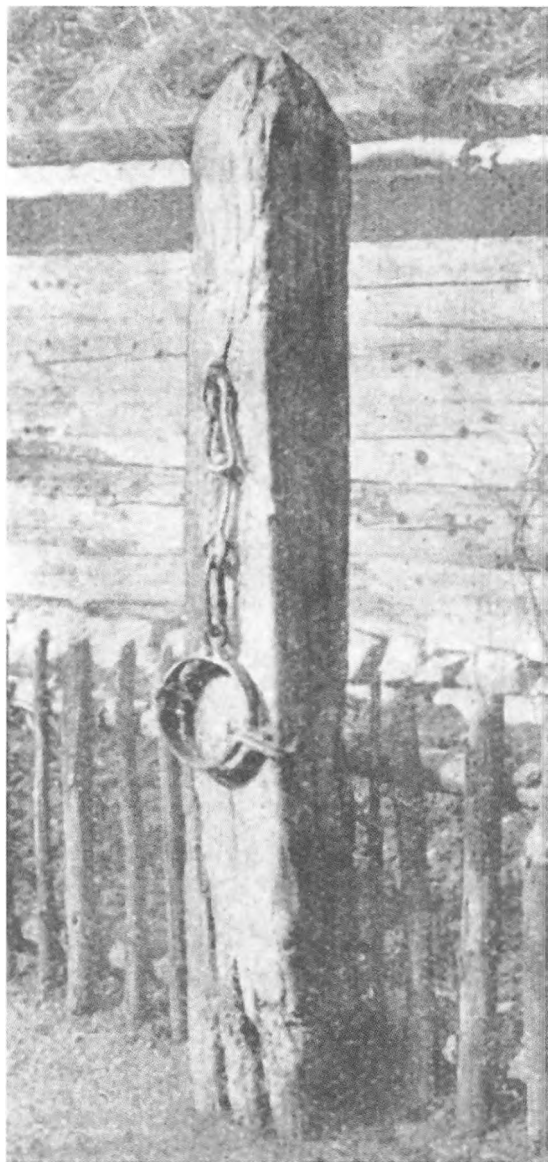
Ole var samtidig med klokkertjansen murermester i byen, hvilket var ganske praktisk, da Mariæ Kirke ofte har haft brug for en murer til at udføre forskellige vedligeholdelsesarbejder. Det kan bl.a. læses den 16. oktober 1660, at »Ole Klokker murermester« tager 39 fag sten af kirkens tag, hvorefter han lægger nye tagsten og understryger taget. Et arbejde, han får 78 daler for, og en enkelt daler i drikkepenge til sine svende.

Han får løn som de forrige klokkere, nemlig for at passe tårnurværket, for renholdelse af kirkens messing og linnedklæder og for indkøb af olie til klokkerne og koste til rengøring. Desuden medvirkede han ved åbning af grave i kirken med mere. Den 17. februar fik han løn for ringning med klokkerne i 8 uger »for hertug Frederiks ihukommelse«. Den 30. juni betaltes han for klokkeringning for kong Frederik den 3. En lille uhyggelig oplysning står også anført i regnskaberne. Den 29. april 1671 betaler kirken således smeden for et halsjern »efter hans excellences befaling, at lade sætte ved kirkeristen hos Johannes Kirkegaard«. Her kunne de formastelige så stå til skue, mens alle de »retfærdige« borgere spadserede forbi. Udyden bestod i, at de havde tilladt sig den ulovlighed at servere øl i kirketiden.

Hans første barn, Andreas, fødtes i oktober 1666, det næste var en pige ved navn Gundel, som fulgte i december 1668. Hun døde dog kun et halvt år gammel. Det tredje barn var Johan, der kom året efter. Nu var klokkeren blevet 47 år, og hans liv sluttede i december 1678, hvor han fulgte efter sin første kone på Mariæ Gamle Kirkegård. Efter en passende tid som enkefrue, blev Gundel Larsdatter gift med den næste klokker i rækken.

Jens Nielsen, klokker 1680-1694

Gundel og Jens blev trolovet den 25. juli 1680 og 7 dage efter viet i Mariæ Kirke. Den 13. januar 1682 fik de døbt deres første barn, Oluf, i Mariæ Kirke. Antagelig boede de i den Jens Nielsen Gravers hus, der til grundskat 1682 blev vurderet til sølle 15 rigsdaler. Huset lå på den højre side af Sct. Anna Gade set fra Røde Port, altså i den nordligste ende af gaden. Samme år har kongen påbudt en kop- og kvægskat i det danske rige, og her bliver klokkeren sammen med hustru og to hjemmeværende børn under 10 år pålagt at svare 1 rigsdaler. I samme skat 1685 findes klokkeren stadig i anden fjerding, men nu under rubrikken »fattige og forarmede«. Klokkeren blev 16. maj trolovet og gift den 20. juni 1688 i Mariæ Kirke med Ma-

Halsjern som det kan have set ud ved Sct. Mariæ Kirke.

ria Hansdatter. De får børnene Hans Nicolai, Kirstine, Johannes og Ernst Christian mellem 1682 og 1694. Også Jens Klokker må ringe for de kongelige, da dronningen af Sverige døde og fik tildelt 14 dages ringning fra tårnet. Også denne klokker har haft andet arbejde end hvad vi forstår som klokkerarbejde, idet han er med

til at bære mursten op i tårnet til reparationer, og han regulerer en grav, der er sunket sammen i kirken.

I 1694 får han kun et halvt års løn, og Mogens Klokke får løn for resten af året i den stilling han herefter har overtaget.

Mogens Mogensen, klokke 1694-1706

Født 1648 i Køge og gift med Kirsten Thorsdatter, datter af skudskipper Thor Nielsen og Marene Lauritsdatter. En herlig historie er bevaret om Mogens Mogensen. Den 19. april 1698 var han oppe i kirketårnet for at ringe ved løjtnant Smidebergs begravelse (på den tid havde kirken endnu sit tårn). Under ringningen faldt klokkeren ud af tårnlugen, derfra ned på kirketaget for at fortsætte sit fald ned på det lavere tag over det sydlige sideskib for sluttelig, efter at have afbødet faldet en smule gennem et lindetræ, at ende sin ufrivillige flyvetur på en ligsten på Johannes Kirkegaard, der var anlagt på det areal foran kirken, hvor der i dag bl.a. er parkeringspladser ud mod Hestemøllestræde. Han slap fra faldet med et par brækkede ribben og døde først 7 år efter, den 12. juni 1706.²⁰

Byen Helsingør med de to store kirke med tårn. Efter Resens Atlas Danicus.

Kildehenvisning

²⁰ Frederik Kaas: Bidrag til Helsingør Byes Historie 1909, side 65.

Måske har den oplevelse gjort sit til at han samme år, i september 1698, fik skøde på to begravelser med sten næst ved koret med »til-ladelse til at sætte mur derom«. I juni 1706, da han døde, byttede enken, Kirsten Thorsdatter, dette nu murede gravsted med en jordbegravelse mellem første og anden pille fra øst i samme

Gravsten for klokke og murermester Mogens Mogensen. Teksten på stenen lyder: Diser Stein vnd Begefnes horet M. Mogens Mogensen MavrMeister mit seine libe Frav Christina Tors Tochter. Swissken Himmel vnd er dich hmmsk. Gnade ntes Anno ... Langs Randen kan læses: Ich gelevbe Vergebvng der Svnden avffe stehvn des Fleisches vnd ein ewiges Leben. Foto Torben Bill-Jessen.

søndre sideskib. Den murede begravelse, næst ved koret og den sydlige kirkedør, købte toldskriver Peter Bülge i april 1707. Over begravelsen ligger en brunligrød sten, 198 × ca. 115 cm. Tværskrift på tysk med versaler på stenens nedre halvdel samt religiøs randskrift. Hjørnecirkler med evangelist tegn. – På stenens øvre halvdel har Mogens Mogensen ladet indhugge en sekundær indskrift med ubehjælpssomme versaler.

Første gang, han ses, er i skatteregnskabet for kvægskatten i 1682, hvor der nævnes en Mons. Murmester under fattige og forarmede. Det med økonomien blev nu senere hen noget bedre, når vi ser på skiftet efter ægteparret. Ifølge kirkebogen blev Mogens Mogensen begravet den 14. juni 1706 og hans hustru den 9. september 1712. Den 3. september, som antagelig var samme dag hustruen døde, mødte borgmester Cort Farenhusen og Seyer Hellesten op i hjemmet for at registrere indboet. Der var ingen børn i ægteskabet, så det var konens søster og en broders børn, der skulle arve det hele. Vurderingsmændene fandt blandt meget andet indbo en rød himmelseng, en masse dyner og puder, to gamle skilderier i sort ramme, en kniv med elfenbensskaft og sølvring, to tyske og to danske salmebøger samt ni andre danske bøger. Køkkenet var velforsynet med tintøj, og i en grøn beslaget kiste lå 213 rigsdaler og 2 mark i rede penge, 148 sølvknapper, en sølvkande og bægre, spænder af sølv til et par sko, samt et brunt livbånd med sølvfiligranspænde. Af deres personlige ejendele fandtes et par sorte vanter med 8 sølvknapper, et par sølvindfattede briller, et par sorte ilderhoser, en brun ilderskinds vest, en sort og hvid kåbe med to sølvhager i, og et par hvide hoser. Boets opgørelse viser sammenlagt en indtægt på 455 rigsdaler, 1 mark og 8 skilling. Måske har der været udgifter også, men de er i så fald ikke blevet noteret i protokollen.

Kildehenvisning

²¹ Sct. Mariæ Kirkes regnskabsprotokol 1701-02, opslag 187, side 366a.

Deres bolig lå på hjørnet af Sct. Anna Gade og ned ad Hestemøllestræde til Kirkestræde. Dele af det nuværende hus kan stamme fra den tid. Ejendommen blev på et tidspunkt overtaget af murermester David Arvidsen, og det er her enken boede ved dødsfaldet.

En af flere pengetavle der stadig opbevares i kirken, denne er fra 1666. Som nævnt gik klokkeren rundt mellem folk for at samle penge ind. Foto Torben Bill-Jessen.

Klokker Mogens får løn som de tidligere klokker. Ud over den tidligere nævnte løn faldt der også penge af for hver gudstjeneste. Her gik klokkeren nemlig med pengetavlen. Dengang var der gudstjeneste både fredag og søndag, hvor klokkeren under salmesangen stak tavlen ind til menigheden, hvor man så kunne lægge sine skilling i. Der var avancerede tavler med en lille klokke på, så man ikke var i tvivl om formålet. Inden optællingen havde klokkeren ret til forlods at tage 8 skilling hver søndag og 2 skilling hver fredag af de indsamlede tavlepenge, ligesom hans forgængere havde haft det. Det var tænkt som et tillæg til klokkerlønnen. Det fandt man nu var mindre heldigt, så med amtmandens velsignelse ændrede man den ordning »for at hindre det underslæb derved kan begaas« til et årligt tillæg til hans løn på 10 daler, som man fremover kan se i kirkeregnskaberne.²¹

Pinsen faldt år 1706 på den 23. maj, hvilket var så tidligt at birketræerne endnu ikke var sprunget ud, hvorfor man ikke kunne »maje kirken« som sædvanligt.

Efter klokkerens »dødelige afgang« modtog enken lønnen, indtil en ny klokke var fundet »saasom hun klokkeriet efter hendes mands død til den tid ladet forestaa og jagttage«. ²²

Martin Engelov, klokker 1706-1711

Martin – i Sct. Mariæ kirkebog også kaldet Morten – var født 1665 i Helsingør af buntmager Jørgen Engelov og Margrethe Westerholtz. Efter klokker Mogens død, tiltrådte Martin Engelov omkring Sct. Hansdag 1706. Hans løn var 36 daler plus de øvrige tillæg, som var almindelige. Efter 3 års arbejde blev hans løn forbedret med 14 daler således, at han årligt kunne nyde 50 daler ifølge en skrivelse fra »hans Ekscelece, Kirkens højgyldige Patron, højvelbaarne hr. Geheimeraad og Amtmand Raben«. I året 1701 havde han fået borgerskab som buntmager i byen. Det er også i det år han blev gift med Sitzel Børgesdatter. Deres bolig lå i Sudergade, hvor sudere og buntmagere kunne arbejde med dyrenes huder uden at forpuste hele byen.

Endnu engang var det pesten, der greb ind i livet hos klokkeren i den Tyske Kirke – den pest, der flere gange havde lagt store dele af byen øde. Den 9. april 1710 blev hustruen Sitzel Børgesdatter begravet. Den 7. juni 1711 blev deres eneste søn Jesper begravet, og den 16. juni 1711 blev klokkeren selv begravet på Johannes Kirkegaard. Den 26. juni fulgte klokkerens moder Margrethe Westerholtz efter sønnen. Nu trådte den tidligere nævnte muremester David Arvidsen til og »betjente klokkeforretningen ved kirken« til den næste klokke Hans Marcussen Buck tiltrådte stillingen. Hvis vi ser på de hjem, som var tilknyttet

de to kirker i Helsingør, får man et indblik i byens forfærdelige tilstand under pesten.

9. april 1710 blev klokke ved Sct. Mariæ Kirke Martin Englaus hustru Sitzel Børgesdatter begravet.

3. februar 1711 blev kantor ved Sct. Mariæ Kirke Christopher Pfaffendorf begravet.

16. juni blev klokke ved Sct. Mariæ Kirke Martin Englau begravet, begge hans børn døde ligeledes i 1711.

20. juni blev Sct. Mariæ Kirkes bælgetræder Hans Jensen begravet.

28. juni blev Sct. Olai Kirkes organist Johannes Radecks hustru Abigael begravet.

21. juli blev sognepræsten ved Sct. Olai Kirke Lauritz Christensen Aagaard begravet.

2. august blev sognepræst Lauritz Christensen Aagaards datter Annelise begravet.

5. august blev kantor ved Sct. Mariæ Kirke Gregorius Emanuel Gørlach begravet.

11. august blev sognepræsten ved Sct. Olai Kirke Johannes Hansen Schrøder begravet.

5. september blev organist ved Sct. Mariæ Kirke L. Petresch begravet.

Klokke Hans von Woweren ved Sct. Olai Kirke mistede 3 børn i 1711.

I alt døde 1.227 i Sct. Olai sogn og 582 i Sct. Mariæ sogn, indbyggertallet har antagelig ligget på omkring 5.000. Herefter var pestens tid i Helsingør endelig til ende. ²³

Hans Marcussen Buck, klokker 1711-1729

Klokkeren var født 1693, antagelig som søn af Markus Hansen Buck, der var præst i Nautrup, Viborg amt. Første gang vi finder ham i det arkivalske materiale, er da han den 12. februar 1712 foran præsten Andreas Wøldicke i Olai Kirke lader sig trolove til den to år yngre Dorothea Sophie Løxtrup. Brylluppet står

Kildehenvisning

²² Danmarks kirker, st. Marie Kirke, side 492, begravelse nr. 14.

²³ St. Mariæ Kirkes Historie af Johs S. Dalsager, side 90.

den 16. april. De får mindst 8 børn sammen, hvoraf den ældste Marcus bliver rektor på Herlufsholm, Peter Christian toldkontrollør i Christianssand og Hans Jacob præst i Ringkøbing. Efter at den forrige klokker var død og David Andersen havde betjent stillingen i kortere tid, blev Hans Marcussen Buck ansat som klokker engang i 1711.

Tårnuret blev hovedrepareret i 1710, men det voldte stadig kvaler, hvad klokker Buck flere gange fik at føle. I 1716 havde han således igen problemer, og kirkeværgen skriver vredt i regnskabsbogen²⁴ »For urværket at stille og renholde anseendes han mere har følget hans kommoditet [bekvemmelighed] end han har villet trække værket oftere op end det har kommet ham til pas, og saaledes mange maaneder, ja hele aaret igennem ladet staa den stille«. Den 20. juli må de dog hente en urmager fra Roskilde ved navn Søren Bendsen for at få værket til at gå. I september 1720²⁵ er den helt gal igen »efter at urværket over nogle og 40 aar har staaet ganske fordærvet uden at den har været at bringe i rigtig gang hvad stor bekostninger dertil og aar efter aar er anvendt, men heller i det sidste maatte lade staa den aldeles stille indtil aar 1710 da man den for saadan defekt og vanprydelse for kirken en gang at afhjælpe«. Man lod derfor værket nedtage og satte det op året efter. Men det var langt fra tilfredsstillende. Urmageren døde af pest midt i arbejdet, og man måtte sende bud efter slotsurmager i Frederiksborg, mester Christian Christensen. Han fik 36 daler og 8 skilling for arbejdet. Nedtagningen (endnu en gang) kostede 2 mark, fragten til Frederiksborg 4 daler, 8 skilling samt drikkepenge til hans svend 1 daler, 2 mark, eller i alt for den store reparation 59 daler, 2 mark, 8 skilling, hvilket var et ganske stort beløb.

Den 20. januar 1727 fik klokkeren kongebrev på, at han forskånes for indkvartering og borgerlig tyngte på sin ejendom, hvilket ellers

Portræt af sognepræsten Cai Burchard Zwergius.

gjaldt de øvrige ejendomsbesiddere. Deres sidste barn, Catharina Magdalena, kom til verden i marts 1729. Den 5. april samme år fortæller Sct. Mariæ kirkebog, at klokkeren kl. 2 eftermiddag blev bragt til sit hvilested på Johannes Kirkegård efter at sognepræsten Zwergius havde prædiket over den 25. salme vers 21-22: »Lad uskyld og retsind vogte mig, thi jeg bier på dig, Herre. Forløs, o Gud Israel af alle dets

Kildehenvisning

²⁴ Sct. Mariæ Kirkes regnskabsprotokol 1716-17, opslag 294, side 498b.

²⁵ Sct. Mariæ Kirkes regnskabsprotokol 1720-21, opslag 318, side 527a.

trængsler.« Han havde da tjent kirken i 18 år. Enken blev herefter gift med efterfølgeren, efter at hun selv havde forrettet klokkertjenesten i den overgangsperiode.

Søren Povelsen Buck, klokker 1729-1764

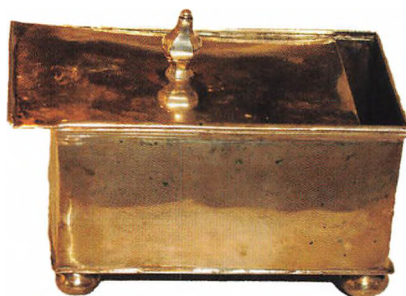
Denne klokker, hvis far antagelig er Poul Madsen Buck i Øse sogn i Ribe amt og på en eller anden måde er i familie med den forrige klokker, overtager embedet, enken og kongebrevet, der gav ham privilegier angående indkvartering og lignende. Han overtog også boligen i Sct. Anna Gade 27. I brandforsikringsproto-

Sct. Anna Gade 27. I 1736 omfattede bebyggelsen 3 bindingsværksbygninger ud til Sct. Anna Gade, en del af disse bygningslementer indgår i den nuværende bygning, som må tilskrives 1800-årene. Foto Torben Bill-Jessen.

kollen 1737 beskrives den som en lille gård på 4 fag i en etage indrettet til værelser, endnu 6 fag til gaden indrettet med stuer og derunder kælder. Inde i gården er på venstre side 14 fag med bryggers og kammer, på højre side 15 fag med forskellige kamre. For enden af gården findes en stald på 4 fag. Det hele vurderet til 278 daler. Han har dog et lån i »De fattiges«

penge på 200 daler. Gården ligger som nabo til guldsmed Andreas Lindbergs ejendom. 1739 giver byens råd klokkeren tilladelse til at fungere som bedemand for at forbedre sin løn.

Oblatæske brugt af klokker Søren Povelsen Buck. Foto Torben Bill-Jessen.

Klokkerens løn havde i mange år været 33 daler. I 1759 kom der et tillæg til lønnen, som der står »for deres gode vidnesbyrd over deres fornuftige og kristelige forhold, samt at de formedelst deres ringe indkomster dertil er trængende tilstaa nuværende kantor Hessel og klokker Buck Bentzon dog uden konsekvens for efterkommerne, at de indtil videre og saalænge kirken det kan taale, maa nyde dette aarlige tillæg, enhver 10 rigsdaler som og dem for indeværende aar maa betales«. ²⁶

Ægteparret får sammen 3 børn. Poul Jørgen der er tvilling med Anna Elisabeth dør 3 år gammel, og det næste barn overtager navnet Poul Jørgen, men dør kort tid efter. Datteren Anna Elisabeth er den eneste, der overlever, og hun gifter sig med den næste klokker, der den 27. august 1759 også overtager ejendommen.

En kongelig ligbegængelses følger i Helsingør Tyske Kirke

Da den danske konge Frederik den 4. døde af tuberkulose den 12. oktober 1730 i Odense, gav det travlhed over hele landet i kirkerne og

Kildehenvisning

²⁶ Sct. Mariæ Kirkes regnskabsprotokol 1759-60, opslag 498, side 812a.

Frederik den 4. sarkofag i Roskilde Domkirke, her til højre. Foto Torben Bill-Jessen.

især for klokkerne, der stod for det praktiske arbejde. Sct. Mariæ – Helsingørs Tyske Kirke skulle som overalt i landet klargøres til landesorg. Kirkerummet, der strålede af guld og skønne malerier, skulle overtrækkes med sørgeflor og al forlystelse indstilles.

Det gav meget arbejde, for der skulle skaffes nye lys til tjenesten, og her havde man 36½ pund gammelt voks, men måtte købe 3½ pund ny voks, således at man kunne støbe to store lys, hver på 15 pund, samt to mindre lys. Yderligere måtte man støbe 22 par lys på et halvt pund stykket til lysekronerne, så de kunne brænde under hele gudstjenesten på dagen, hvor kongen skulle begraves. Rebene til klokkerne, som ganske vist lige var blevet skiftet ud, måtte fornyes, så man kunne være sikker på, at de kunne klare den langvarige ringning på fire timer om dagen, der var beordret i anledningen af kongens død. Desuden måtte grovsmed Ole Aagesen op i tårnet og sætte ringe om den store klokkeaksel, samt bruge

40 kiler og tre store ankre med »vindejernværk«. Man kunne jo aldrig vide sig helt sikker, da det gamle ophæng ved klokkerne var slidt og svagt. Bendt Svendsen tømmermand blev betalt den 12. december for at »ophænge klokkerne med sine tapper«. Mens klokkerne ringede, skulle de smøres, og hertil købte man tid efter anden ni halve pottes bomolie, i dag kaldes det olivenolie. Da klokkerne nu skulle klare strabadserne, begyndte man ringningen den 8. december, men det krævede naturligvis at klokkeren jævnlige måtte smøre tapper og pander med olie. Ringningen foregik fra klokken 10-12 om formiddagen og igen fra klokken 4-6 om eftermiddagen. Denne daglige ringning fortsatte indtil den 24. december, hvor der blev ringet for sidste gang ved middagstid. For at klokkeren i denne mørke juletid kunne se noget i tårnet sidst på dagen, brugte han 4½ pund lys »som om aftenen i mørke ved ringningen måtte brænde«. Det var en udgift på 3 mark og 15 skilling.

Også inde i kirken måtte der store ændringer til. Altertavle, prædikestol og orgelværk, der som nævnt skinnede af forgyldning, men også billedskærerarbejde og malerier, skulle dækkes af et sørgeflor, og hertil skulle bruges sort baj og multum. Baj er et groft, løstvævet flonel og multum en slags tætvet, groft flonel stof. Da der ikke just var så meget baj og multum i den ellers velassorterede sundtoldby, måtte kirkeværgen den 5. december sende en mand til hovedstaden efter det påbudte, hvilket han klarede med hestevogn, en tur, der kostede 3 daler frem og tilbage og utvivlsomt har krævet en overnatning. Hos Johan Adolph Beckman i København fandt han det eftersøgte klæde, og vi kan se, at han købte 140 alen sort baj á 1 mark og 4 skilling, samt 71 alen sort multum á 2 mark og 8 skilling. Et par dage efter, den 8. december var Willum Garben i Helsingør blevet leveringsdygtig i 107 alen sort baj til 1 mark pr. alen. Willum Garben var skibsreder og en af byens velhavende mænd. Han boede på hjørnet af Bjergegade 1/Stengade 53. En alen var 68,8 cm, så det må have været omkring 155 meter baj og 45 meter multum, der skulle hænges op i kirken. Dette arbejde krævede sorte flettebånd, små søm og 150 fire-tommer søm og 24 lægter, hvorpå det hele skulle spændes ud. Remmesnideren fik 2 daler og 4 mark for overtrækningen, og snedkeren modtog 4 mark for sit arbejde. For at fuldende sørgefloret, blev maleren bedt om at forgylde to plader »at lade sætte den højst salige konges navn med krone over«. Disse skjolde med det kongelige navnetræk og krone i guld blev bundet til de to ganske store alterlys, der hver vejede 6 kg. Alle regninger og bilag blev sluttelig indsendt til »hans excelence, hr. gehejmeråd og overjægermester von Gram« underskrevet af kirkeværge Johan Daniel Burghoff.

Kirkens udgifter i anledning af den kongelige begravelse løb op i den store sum af 133 daler, 1 mark og 8 skilling. Nabokirken, den danske Olai, har sikkert haft lignende udgifter, men her er regnskaberne desværre ikke bevaret. Til sammenligning kan nævnes at årslønnen fra Mariæ Kirke til kirkens præst Cai

Burchard Zwergius nævnte år var 100 daler, organist Michael Timler fik 150 daler, klokkeren Søren Poulsen Bucks årsløn lå på 50 daler og bælgetræderen Johan Langes arbejde hele året lønnes med 12 daler. Men som kirkens regnskabsprotokol sluttelig skriver, så sparede man de to store lys, man normalt brændte ved julehøjtiden. Lidt har vel også ret!

Christopher Bentzen, klokker 1754-1799

Ud over stillingen som klokker fungerede Bentzen tillige som stadsbedemand i Helsingør. Han var født i 1712 i Naskov af snedker Hans Bendtsen og Birthe Pedersdatter. Den 9. oktober 1754 blev han efter kongelig tilladelse gift i hjemmet i Sct. Anna Gade 27 med den tidligere klokkers datter Anna Elisabeth Buck, og med i købet fik han stillingen og boligen samme steds. De fik 10 børn sammen, men idyllen blev brat brudt, da Peter Christian som den sidste kom til verden den 6. juni 1769. Noget må være gået galt, for Anna Elisabeth dør få dage efter fødslen, kun 39 år gammel, og den lille dreng bliver kun 3 år gammel. Efter det hårde slag, lever klokkeren de næste 10 år som enkemand, til han den 17. november 1779 bliver viet af pastor Bjørnsen til Sara Engstrup. Den første danske folketælling 1787 nævner familien i Sct. Anna Gade 27. Bentzen er klokker, bedemand og 65 år, og Sara er 5 år yngre end ham. De har to børn hjemme fra det tidligere ægteskab, og dertil en enke, Helene Møller, der står for husholdningen sammen med en 29-årig tjenestepige. Klokker Bentzen dør 87 år gammel og bliver begravet den 2. marts 1799 på Johannes Kirkegård.

Brandtaksationsprotokollen for 1761 giver os et indtryk af hjemmet i Sct. Annagade 27, der var en 14 fag lang bygning med heltag. Det meste af bygningen var blot en etage høj, mens 4 fag var i to etager med kælder under. Mod gården strakte sig to sidehuse; den ene var en enetages halvtagsbygning på 17 fag og den anden noget større, nemlig med vinkeltag og i to etager, om end et fag kortere. I gården, der har

været belagt med toppede marksten, stod yderligere et enetages sidehus på 5 fag med halvtag og et lignende lidt kortere baghus. Alle bygningerne var i bindingsværk, som på det tidspunkt nok har stået fritlagt mod gården, mens bygningen mod gaden kan have været overpudset. Det hele blev af vurderingsmændene takseret til 650 rigsdaler.

Bentzen nævnes allerede som klokker i 1754 sammen med Søren Povelsen Buck. Hvad der ellers kan udledes af regnskaberne om hans tid som klokker, er at det var i hans tid, det spirprydede tårn blev nedtaget. I årenes løb havde der været mange problemer med tårnet, der utvivlsomt har været opført, så den tyske kirke har kunnet måle sig med sognekirken. Karmelitermunkenes klosterkirke var nemlig ikke opført med tårn, men nok blot med en tagrytter, som den nuværende. Kirken var således ikke bygget til at kunne bære et tungt spirprydet tårn, hvorfor klokker Bentzen 1777 blev

I klosterets korsgangs sydøstre hjørne, andet stokværk, set fra nord, ses det forsvundne tårns øst-, syd- og vestmur. Billedet stammer fra tiden før restaureringen. Nationalmuseet.

betalt 12 daler for »sin umage og tilsyn« ved spirets nedtagelse. Men det stoppede ikke her. Selve tårnet måtte også fjernes, inden muren risikerede at styrte sammen. Alt blev nedtaget, bjælker, teglsten og urværk. Det hele blev solgt på auktion i 1780, hvor Bentzen indkasserede auktionspengene, der beløb sig til 73 rigsdaler, 2 mark og 7½ skilling, mod at han fik 4 % af summen. Klokker Bentzen fik også løn for sin »umage med tilsyn« af håndværkerne, samt at holde bog over håndværkernes lønninger og de materialer, der kunne genbruges.

Ud over disse store arbejder var der i hans tid som klokker adskillige gravsten i kirken, der var sunket, så gulvet var aldeles ujævnt at gå på. Stenene skulle tages op og jord fyldes på, så de atter kom til at ligge plant med gulvet. Det var blandt andet begravelser, der tilhørte slægterne Fischer, Spaths og admiral Reyerssen, samt reparation af den Castenschioldske begravelse i koret. Derudover var der de almindelige arbejder, han som klokker naturligvis også skulle udføre, såsom indkøb af oblater, inddrivelse af penge for udlejning af stolestader og renskrivning af kirkens regnskaber.

Hans Jeger, klokker, kantor og graver 1799-1815

I følge den efterhånden opnåede sædvane, gifter den næste, der søger klokkerembedet, Hans Jeger, sig ind i familien. Han har nemlig forelsket sig i datteren af klokker Bentzen og hans første hustru, Johanne Elisabeth, og den 3. juni 1779 bliver de gift i hjemmet af pastor Bjørnsen. De første år boede de nygifte i Stengade 42, hvor Hans Jeger var skoleholder i den derværende såkaldte Øresunds Toldkammers Friskole. Ejendommen var købt af Øresunds Toldkammer på initiativ af den daværende direktør Christian Frederik von Numsen. Bygningen var indrettet til opdragelsesanstalt, læse- og spindeskole for 30 fattige børn. I 1787 nævnes skolen at have 15 drenge. I 1798 ophørte skolen, og bygningen blev solgt til den foretagsomme engelske købmand John Diston. Men allerede 1791 har klokker Jeger i stedet

Sudergade 11 som den ser ud i dag. Foto Torben Bill-Jessen.

overtaget ejendommen Sudergade 11 efter P. Bergendahl, der kort forinden havde fået sat en ekstra etage på huset. Klokker Jeger ejer denne ejendom til 1801, hvor den blev solgt til F.C. Tegner. På et tidspunkt har Jeger overtaget svigerfaderens ejendom, der dog senest 1811 er solgt til guldsmed Lindberg.

Brandtaksationsprotokollen for 1791 giver os et indtryk af, hvordan Sudergade 11 var indrettet: Det var en nyistandsat 7 fag lang og to etager høj bindingsværksbygning kronet af en frontispice ud mod gaden. I bygningen var kælder, og opvarmningen klaredes af en enkelt jernvindovn og en bilægger. For kort tid siden havde man nedrevet en anden bygning for at erstatte den med en ny 10 ½ fag lang bindingsværksbygning i to etager og med mansard-halvtag og en enkelt fags kvist. I byg-

ningen var 4 jernbilæggerovne. Da bygningen var helt ny, vurderede taksationsmændene den til en forsikringsværdi af 600 rigsdaler.

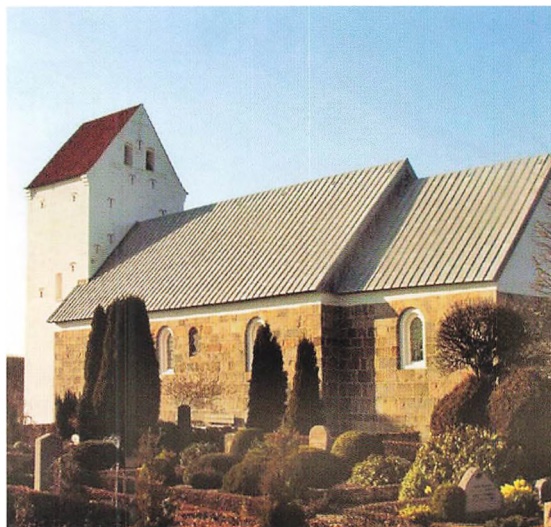
I gården stod et 7 fag langt baghus, der dels var af bindingsværk og dels af brædder. Denne halvtagsbygning vurderedes til 50 rigsdaler, da den var i god stand.

Gården og haven var indhegnet med 6 fag plankeværk og 4 fag nyt stakit, som tillige med et fint espalier-lysthus i haven kunne takseres til 30 rigsdaler. Ejendommen vurderedes således til i alt 1.230 rigsdaler.

Hans Jeger var født 1751 i Vallensbæk som søn af præsten Laurentius Jeger og Inger Catharine Johansdatter Birch. Sammen fik de 9 børn. Den 1. maj 1809 blev kantor- og klokkerembedet forenet under Jegers ledelse. Han fungerede nu som klokker, kantor, graver og bede-

mand ved Mariæ Kirke til sin død den 6. maj 1815, han var da blevet 64 år gammel. Enken flyttede til Strandgade 49, hvor deres datter, Johanne Lisbeth Jeger, boede med sin mand, bogholderen Johan Daniel Jacobsen. Enken Johanne Elisabeth var i 1834 blevet 75 år.

Den 7. september 1799 blev der indgået en aftale med overdirektionen, at begge klokkere ved de to kirker, Jeger ved Mariæ og Rønning ved Olai, årligt skal have et tillæg til lønnen på 5 rigsdaler mod at fraskrive sig retten til at lade kreaturer græsse på den Nye Kirkegård; dermed menes den nuværende kirkegård ved Nygade. Det var en ret, som klokkerne i mange år havde haft, nemlig at have en ko gående på kirkegården.

Klokker Frederiksen blev 1818 ansat som sognepræst ved Kvong Kirke.

Christian Engelbrecht Frederiksen, klokker 1815-1816

Bogen, Helsingør Embeds- og bestillingsmænd, nævner ham som ansat den 5. maj 1815, hvilket jeg endnu ikke har fået bekræftet. Han var født 1779 i Helsingør af løjtnant Christian Frederiksen og Anneke Paulsen. I folketællingen 1787 er han 9 år gammel og boende hos moderen i Stjernegade 4-6, der nu er blevet

enke. 1798 er han blevet student fra Helsingør skole. Den 19. juli 1805 er han cand.theol. og 1807 er han ansat som lærer ved fattigvæsenet her i byen. Den 8. april 1814 bliver den 35-årige skolelærer viet i hjemmet til den 22-årige jomfru Elisabeth Petersen. Hendes forældre var smelteren Peter Henrichsen og Annike Friderichsen. Den 23. september 1818 får han ansættelse som sognepræst i Kvong og Lyne sogne i Ribe amt, hvor han dør allerede den 29. maj 1821 kun 42 år gammel.

Carl Nielsen, klokker og kantor 1817-1850

Carl Nielsen var klokker, kantor og lærer ved Borgerskolen ifølge de bevarede arkivalier. Han var født 10. december 1795 i København. Hans blev ansat ved kirken 9. august 1817. I 1824 blev han viet i Trinitatis Kirke med Ulrikka Bolette Lassen. De får sammen tre piger, Laura, Ragnhild Charlotte og Henriette Sylvestra. Ulrikka døde dog inden folketællingen 1834 blev foretaget, da han her opføres som enkemand, hvilket han forblev resten af sine dage. Han bor ifølge folketællingen på Tysk Kirkegård no. 65, og hermed må der menes klosteret, hvor også Helsingør Almindelige Hospital havde til huse. Her levede Carl Nielsen resten af sine dage sammen med sin datter Ragnhild Charlotte og søsteren Caroline, der vel sammen med tjenestepigen har ført husholdningen for ham. Mariæ kirkebog fortæller, at »kantor ved Kronborg slotskirke og Sct. Mariæ Kirke i Helsingør, samt lærer ved Borgerskolen i Helsingør« er død den 15. august 1850 og begravet den 20. august.

I anledning af kantor Carl Niensens død, arbejdedes der på en ændring af kantorembetet. Borgerrepræsentationen stiller Kommunalbestyrelsen et forslag, som meddeles skolekommissionen til erklæring. Man mener at »det tør ansees af vigtighed, at enhver hindring for en adskillelse af kirkebetjent- og lærerembeder for fremtiden bør borttrykkes, naar lejlighed dertil gives saa maa repræsentationen for sit vedkommende ansee det stemmende med tarv,

at det nu ledige lærer- og kantorembede bliver besat, for saa vidt lærerembedet angaaer, ...«. Adskillelsen skete dog først flere år senere.

Otto Christian Lavigne, klokker og graver 1832-1834

Denne klokker, graver og skolelærer blev ansat 1. maj 1832. Han var født den 27. juli 1804 i København, hvor faderen var klokker ved den tysk reformerte kirke. I 1826 fik han navneændring fra Othon Christian la Vigne til det mere mundrette Otto Christian Lavigne. Året efter, at han var ansat her, blev han viet til Caroline Johanne Louise Grubb fra Helsingborg. De fik sammen 15 børn, som var født i Lyngø og Sørbymagle sogne, Sorø og Vallekilde sogne og Kvanløse sogn; heraf var de 8 børn døde. Han var kun ansat til august 1834, hvorefter han flyttede til Lyngø syd for Sorø, hvor han tjente som skolelærer og kirkesanger til pensionsalderen. Da den pensionerede klokker døde i 1874 af bronchial katar (bronchitis), boede han i Smedegade i Slagelse og blev begravet fra Sct. Mikkel's Kirke på den derværende kirkegård den 31. august 1874. Enken flyttede til sin datter og svigersøn Carl Vilhelm Mandrup Poulsen, der var snedkermester med bopæl Priorgade 110 i Sorø, hvor hun levede til den 22. maj 1886. Hun ligger, som manden, begravet på Sankt Mikkel's Kirkegård i Slagelse.

Ludvig Holger Kruse, klokker og graver 1845-1883

Klokker Kruse var født i Fredensborg 1812 og forblev ugift hele livet. Det ældste jeg har fundet om ham er i byrådsforhandlingerne 1840.²⁷ Her nævnes, at han af byen modtager 200 rigsbankdaler, som compensation for det nu afskaffede »højtidsoffer«. Dette såkaldte »offer« var en del af de kirkelige embedsmænds løn og skulle erlægges ved de store højtidsdage af menigheden.

Udregning af den komplette årsløn for disse mænd er ikke let, da der var mange kilder til indtægter for dem. Klokker og graver Kruse fik ifølge kirkens regnskabsprotokol 53 daler i løn, samt 10 daler for at sætte numre på nummertavlerne, kirken og kirkegårdens renholdelse. Ud over disse lønninger havde han fri bolig og fik brænde til opvarmning som de øvrige ansatte, men som ugift person måtte han nøjes med to favne brænde og ikke fire, som de gifte modtog. Afskaffelse af de lønninger eller privilegier, som kirkens ansatte havde, hvor man fik brugerbetaling – kaldet »sportler«, altså løn efter de ydelser man leverede, var en svær ting at ændre på. Hvis præsten skulle tale ved en begravelse, skulle han betales. Hvis der skulle være musik til en tjeneste kostede det penge, hvis koret skulle synge, kostede det til kirken, drengene, kantor og ringning med klokkerne skulle betales. Den 20. juli 1854 var sagen oppe i byrådet endnu en gang. Her vedtog forsamlingen at afløsningen af højtidsofferet og de såkaldte tegnepenge skulle finde sted. Man besluttede »i forventning af højere approbation og imod at saavel offer til kirkebetjentene paa de 3 store højtidsfester som de saakaldte tegnepenge i anledning af altergang og det dem tidligere tillagte akvivalent [akvivalent er noget som er af samme værdi, altså ligeværd] for afsavn af højtidsoffer aldeles bortfalde«. Herefter indrømmede byrådet kirkebetjentene et årligt erstatningsbeløb fra 1. januar 1855 udbetalt af kærnerkassen. Klokkeren ved Sct. Mariæ Kirke skulle have 200 rigsdaler.

Ifølge de eksisterende folketællinger bor han i klosteret, eller som det kaldes, Helsingør Almindelige Hospital. Den 1. januar 1883 ansøger han byrådet om afsked på grund af svageligt helbred, men at han samtidig må blive boende i skolebygningens lærerbolig i klosteret mod betaling på linje med andre ugifte lærere.

Også sagen om lærernes deltagelse i kirkens arbejde som klokkere havde længe været et varmt emne og blev nu atter taget op ved Kru-

Kildehenvisning

²⁷ Byrådsforhandlingerne 13. august 1840, side 49.

St. Mariæ Klokkerembede er for tiden ledigt, idet Klokker Kruse efter at have beklædt dette Embede i 34 Aar fra indeværende Aars Begyndelse har fratraadt Embedet. I Byraadets Børnsmøde foretog en Skrivelse fra Skolekommissionen, i hvilken det bevilles til Byraadet at tage under Overvejelse, hvorefter det maatte være Anledning til at stille Klokkerembedet fra Lærergjæningen. Formanden Hr. Borgmester Wahl, ledsagede Henstillingen med nogle Bemærkninger, idet han fremhævede, at det ganske vist er Ulemper forbundne med den nuværende Ordning, idet Klokkerens Forretning i Kirken som oftest falder paa den Side da han som Lærer skulde være i Skolen, men paa den anden Side har Skolekommissionen heller ikke været blind for den Betydning, det har, at et Skolevæsen har 4 store og gode Embeder, thi ligesom de dygtigste Kræfter derved drages til Skolen, saaledes bidrager Haabet om en Gang at naae op til de gode Indtægter til at holde paa de, der engang ere ansatte her. — Paa Forslag af Formanden beviltes Sagen som ovenfor meddelt til et Udvalg paa 3 Medlemmer.

Helsingør Dagblad 19. januar 1883 beretter om klokker Kruses pensionering efter 34 års tjeneste.

ses pensionering. Det skete på et byrådsmøde den 18. januar 1883, »da det i længere tid har vist sig, at undervisningen i byens friskole lider et ikke ringe afbræk ved, at fire af lærerne tillige maa forrette tjeneste i kirkerne, har skolekommissionen været betænkt paa ved given lejlighed at faae denne mangel afhjulpet«. Man enedes om at nedsætte et udvalg, men så let gik det ikke at afskaffe en gammel ordning. Der skulle gå endnu en tid.

Ved klokker Kruses død blev skifteretten sat på rådhuset den 19. september 1885, og underfoged Lyngby fremlagde en opgørelse over den sparsommelige klokkers investeringer. De

bestod mest af bank- og kreditforeningsinvesteringer. Den største investering var på 10.500 kr. i statsobligationer. Mest spændende var, at han havde fattet interesse for de nye samfundsmidler på skinner, hvorfor der var aktier både fra Københavns Sporvejsselskab og Nørrebros Sporvejsselskab, samt noget så eksotisk som obligationer på 2875 rubler i den Russiske Jernbane. Herudover fandtes et testamente oprettet den 6. marts 1882, der bestemte, at da han hverken havde børn eller livsarvinger skulle der oprettes et legat »til fordel for værdigt trængende af min familie eller dersom saadanne ikke skulle findes, for Helsingørs borgere«. Hans formue beløb sig til 36.286 kr. Sct. Olai kirkebog fortæller at klokker Kruse døde på Helsingør Øresunds Sygehospital den 14. september 1885 og blev begravet 2 dage efter. Han opnåede at blive 73 år gammel. Med Klokker Kruses afgang ophørte den ordning, at klosteret husede Friskolen og lærerboligerne dertil.

Christian Frederik August Schmidt, klokker og graver 1883-1895

Den næste klokker i rækken var Christian Frederik August Schmidt. Han var som forængerens ansat som klokker, graver og lærer ved Friskolen. Hans opvækst var i Aalborg, hvor forældre var skomagermester Niels Juul Schmidt og Ane Sophie Severine Nielsen. Han var født den 21. december 1847 i Maren Turis Gade. Hans hustru hed Mary Sofie Hansen og var fra Korsør. Hendes forældres navne var Lars Isaac Hansen og Birgitte Thers. Hendes kaldenavn var Sofie, og hun var født den 20. juli 1850. De blev gift den 30. juli 1874 i Svendstrup kirke i Aalborg amt. Inden vielsen var Schmidt blevet ansat ved skolevæsenet i Helsingør, hvortil de også flyttede efter brylluppet.

Den 28. september 1883 var der et opslag i Helsingør Dagblad på stillingen som klokker, graver og lærer ved Friskolen. Den søgte han og blev antaget. Efter en overgang at have boet i Sct. Anna Gade 71 fik han engang før 1890 råd til at købe ejendommen Marienlyst Allé

Ledig Lærereembede. Embedet som Klokker og Graver ved St. Mariæ Kirke samt Lærer ved Friskolen i Helsingør er ledigt. Indtægter ere: 1) Klokkerembedet 141 Kr. 57 Ddr. 2) Doff og Altsidenest efter 5 Aars Gjennemsnit 846 Kr. 37 Ddr. 3) Lærereembedet & Pengeløn 600 Kr. 4) 4 Favnre Brænd: 100 Kr. 5) Fribolig for en Gift eller 150 Kr. 6) Andel i Skolepenge ca. 42 Kr. og 7) 50 Ddr. Byg efter Kapitelstat. Det påsigtes den, der ansættes i dette Embede, at sige sig en Medhjælper til Udførelsen af lirkelige Forretninger, der maatte falde i Skoletiden. Denne Medhjælperes Valg skal godkendes af Kirkeinspektionen. Fremdeles vil den, der ansættes i dette Embede, have at finde sig i de Forandringer, der muligens maatte blive tagne med Hensyn til Indtægten af Klokker- og Graverembedet. Ansøgninger, hilsede til Skoledirektionen for Lunge-Kronborg Herreder, indsendes inden den 7de Novbr. d. A. til Provst Brasen i Bloustrød pr. Silsted. (F. A.)

Det ledige klokker-, graver- og lærereembede blev opløst i Helsingør Avis 28. sep. 1883.

Besættelse af Lærereembede. Skoledirektionen for Lunge-Kronborg Herreder har under 13de ds. kaldet Overlærer ved Friskolen i Helsingør, Christian Frederik August Schmidt, til Klokker og Graver ved St. Mariæ Kirke samt Lærer ved Friskolen samme Sted.

Schmidt er valgt som klokker, graver og lærer, Helsingør Dagblad 29. september 1883.

9. Men allerede den 3. juni 1894 døde klokker Schmidt af kræft kun 46 år gammel og efterlod sig enken Sofie med børnene Margrethe, Inger, Holger og Poul. Han blev begravet den 8. juni

1894 på Helsingør Kirkegård af sognepræst Friedenreich. Den 17. november 1892 havde ægteparret givet hinanden håndslag på, at den længst levende kunne fortsætte i uskiftet bo. Ved klokkerens dødsfald var datteren Inger død, og Margrethe var 18 år, Holger 10 og Poul 2 år gammel.

Enkefru Schmidt forsøgte at klare sig gennem dagen og vejen ved at leve af sin pension og i ejendommen på Marienlyst Allé at drive et lille pensionat. Folketællingen 1916 fortæller, at hendes årlige indkomst er 1.640 kr. og formuen 11.955 kr. Her foruden skulle der betales skat til staten på 21, 23 kr. og til kommunen i alt 74,74 kr. Enkefru Schmidt døde 2. december 1937 i Helsingør.

Det med klokker og gravertjenesten ved St. Mariæ Kirke forenede lærereembede havde længe været et problem. Hvorfor byrådet²⁸ ved den vakance, der kom ved klokker Krukses afsked i 1883, bad skolekommissionen om at fremkomme med en betænkning over de ulemper, der var for undervisningen i Friskolen som følge af, at fire af skolens lærere tillige forrettede tjeneste i kirkerne. Til belysning af dette forhold udarbejdede overlæreren ved Friskolen en oversigt over forsømmelser af de lærere, der tillige var ansat ved kirkerne. Den viste at det højeste antal forsømte timer var 42 på et år, men det foruroligende var at forsømmelserne var stigende. Den daglige undervisning af børnene bestod af 6 timer. Det betød at undervisningen tit led af uregelmæssighed, hvilket var uheldigt, da al forsømmelse fra børnenes side straffedes med strenghed. Og særligt slemt var det, når timetallet i nær fremtid indskrænktes til 4 timer dagligt. Dog var man af den formening, at det var et stort gode for byens skolevæsen, at man rådede over de nuværende 4 timer på grund af de kirkelige indtægter, idet »dygtige lærerkræfter derved drages her til byen«. Men man kunne måske indføre i ansættelserne, at

Kildehenvisning

²⁸ Byrådsforhandlingerne 18. januar 1883, side 14.

de kirkelige tjenester ikke måtte forstyrre undervisningen, men der kunne måske ansættes afløser i kirkerne, så klokkerne kunne passe deres lærergerning.

Ved byrådsmødet den 12. juli 1883 var sagen igen oppe til drøftelse, og det var stadig vanskeligt at blive enige om det forsvarlige i at skille graver-, klokker- og kantortjenesten fra tjenesten som lærer ved Helsingør Friskole.

Byrådet ønskede mere klarhed derover, og bad skolekommissionen om en udtalelse om, i hvilken samfundsklasse eller mulige samfundsklasser de mænd, der skulle adjungeres læreren for at fungere i kirkens tjeneste skulle søges, det var navnlig kantorembedet, der var et problem. Man meddelte, at man nærmest havde tænkt sig at medhjælperen for klokker og graver skulle søges blandt de »dertil skikkede borgere, og kantorens medhjælp blandt medlemmer af regimentets musikkorps, der blandt andet benyttedes som syngelærere ved byens skoler«.

Som Helsingør Dagblad viser, blev overlærer ved Friskolen, Schmidt, af byrådet indstillet den 13. december 1883 som lærer ved Friskolen, samt klokker og graver ved Sct. Mariæ Kirke. Det vedtoges at Schmidt kunne konstitueres som overlærer ved skolen, indtil vakanse indtræder i kateketembedet »idet det påtænkes at søge begge de nævnte embeder afløst af et embede som inspektør ved byens samlede borger og almueskolevæsen«.

I 1884 fremkom et andragende²⁹ fra lærer Schmidt til byrådet om forhøjelse af lønnen. Det vedtoges, at så længe Schmidt var konstitueret i overlærerembedet, så at dele de 400 kr., man sparede, ligeligt imellem den konstituerede overlærer og kantor Jacobsen, imod at denne assisterede ved udførelsen af overlærerens funktioner for pigeafdelingens vedkommende. Der skulle gå helt til 1935 før lærerstillingen blev adskilt fra klokker- og gravertjenesten ved Mariæ Kirke.

Kildehenvisning

²⁹ Byrådsforhandlingerne 3. juli 1884, side 30.

Otto Claudius Julianus Lund, klokker, kantor og graver 1895-1934

Kantor Lund – det var det navn, han gik under – kom fra Store Heddinge, hvor han var født den 29. juni 1861. Forældrene var kludehandler Peter Ferdinand Lund og Louise Marie Hansen. Han uddannede sig til lærergerningen på Jonstrup Seminarium i 1881 og blev ansat som medhjælper hos kantor Sophus Jørgensen ved Sct. Mariæ Kirke, men fik også tilknytning til Borgerskolen. Da tiden kom, hvor han skulle giftes, så han sig om efter et bedre lønnet arbejde og kom derfor i 1890 til Maribo, hvor han var i 6 år.

Da klokker Lund fyldte 85 var der ligeledes en artikel i avisen Nordsjælland, hvorfra dette portræt stammer.

Den 14. september 1895 kom han tilbage til Helsingør, hvor han blev ansat ved Kronborg Slotskirke og Mariæ Kirke som kordegn samt lærer ved Borgerskolen, hvor han senere endte

Sct. Anna Gade 5 er opført omkring 1800 af kaptajn og muremester Braunbehrens. Helsingør Bymuseum.

som viceinspektør i 1926. I 1913 fik han tillige stillingen som kantor ved kirken og først i 1934 trak han sig tilbage til pensionisttilværelsen.

Hans hustru var Ida Wilhelmine Christine Rodewaldt. Deres hjem – som de overtog efter svigerforældrene Carl Ludvig Theodor Rodewaldt – lå i Sct. Anna Gade 5.

Den 28. december 1900 godkendte ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet Helsingør byråds nye skoleplan for Helsingør skole. Den giver et billede af skolevæsenet på klokker Lunds tid. Helsingør havde dengang to skoler med offentlig adgang. Friskolen (Marienlystskolen), til hvilken børnene kunne komme uden egen betaling. Borgerskolen, i hvilken der mod betaling blev tilbudt en fyldigere og udvidet undervisning. Skolernes ledelse bestod af den ordinerede kateket (skoleinspek-

tør). Hver af de nævnte to skoler havde en ordensinspektør, der blev valgt blandt lærerne. Skoleinspektøren var forpligtet til at undervise 20 timer ugentlig, i modsætning til de fastansatte lærere og lærerinder, der var pligtige til at undervise i 36 timer ugentlig.

De første år underviste Lund i klosterets lokale med 48 børn i klassen. Han underviste blandt andet i dansk, tegning og sang. I sidstnævnte disciplin havde han et hold på 200 børn.

Klokke Lunds løn fra byen var årligt udregnet således:

Afløsning af højtidsoffer 360,00 kr.

For Mariæ Kirkes renholdelse 30,00 kr.

Graverløb 106,66 kr.

Andre indtægter 10,00 kr.

Accidenser (efter 5 års gennemsnit) 752, 22 kr.

Årligt i alt 1.258,22 kr.

Folketællingen 1916 er den eneste tælling, der beretter om formue og indkomst. Her kan vi se, at kantor Lund har en indkomst på 7.200 kr. årligt og en formue på 69.000 kr. Den skat, der skulle betales til staten, var for Lunds vedkommende 272,10 kr., og kommuneskatten var for et helt år 532,80 kr. I dagens Danmark lidt ejendommelige tal. Klokker Lund var særdeles afholdt på sin arbejdsplads, hvilket kan læses i protokollen fra menighedsrådsmødet den 13. april 1931, hvor man har noteret sig, at Lund fylder 70 år til sommer. Menighedsrådet be-

Morgen.
 — — HELSINGØR DAGBLAD 27/6-41.

80 Aar. Førstkommende Søndag den 29. Juni fylder fhv. Kordegn og Kantor ved Sct. Mariæ Kirke O. Lund 80 Aar. I mere end en Menneskealder var Kantor Lund Lærer ved det Helsingørske Skolevæsen, først ved Friskolen og senere under den ny Skoleordning indtil han 1934 tog sin Afsked. Paa Skolen var han Ordensinspektør og en meget dygtig og forstaaende Lærer, afholdt af Eleverne og sine Medarbejdere i Skolegerningen. Sin mangeaarige Bestilling som Klokker og Kantor ved Sct. Mariæ Kirke bragte ham i

Forbindelse med mange Mennesker, som han vandt ved sit hjertelige Sindelag og store Hjælpsomhed.

1936 trak han sig tilbage fra dette Embede.

Overalt, hvor Kantor Lund færdes blandt Byens Borgere, er han agtet og meget afholdt. Mange hjertelige Lykønskninger vil finde Vej til hans Hjem paa 80-Aarsdagen.

— —

Helsingør Dagblads artikel om klokker Lunds 8-års fødselsdag.

slutter derfor at indstille ham til kongehusets fornemme orden »Ridder af Dannebrog«, hvilket ærestitel han dog ikke fik, da den ikke kan søges, men han modtog til gengæld en blomsterdekoration som tak fra menighedsrådet. Den 1. september 1934 sender Otto Lund en ansøgning ind til kirkeministeriet om afskedigelse fra sine kirkelige pligter, og samtidig ansøger han om en årlig pension på 1.000 kr., hvilket beløb han modtager fra 1. september 1934.

Otto Lund og hustru oprettede flere legater for trængende folk, hvoraf kan nævnes Kantor Otto Lunds og hustru Wilhelmine født Rodewaldts legat for Sct. Mariæ Kirke i Helsingør; Otto Lunds og hustru Wilhelmine født Rodewaldts legat for værdige trængende i Sct. Mariæ sogn; Otto Lunds og hustru Wilhelmine født Rodewaldts legat for en flittig og trængende elev ved Jonstrup seminarium; Otto Lunds og hustru Wilhelmine født Rodewaldts børnelegat, og endelig Otto Lunds og hustru Wilhelmine født Rodewaldts legat for folkeskolelærere.

Hans hustru døde den 16. maj 1937 og blev begravet på Helsingør Kirkegård. Kantor Lund døde den 16. december 1951 og blev begravet fra Sct. Mariæ Kirke den 20. december kl. 14. I 1953 vedtog man at lade ophænge et billede af Otto Lund i kirkens sakristi.

Aage Christensen, kordegn 1934-1944

Aage Christensen var født i Lundegade 11 den 6. april 1900 af Karl Christian Christensen og Betty Helene Nielsen. Den 5. juli 1919 blev han udlært som snedker, og den 22. juli 1922 fik han borgerbrev som snedker i Helsingør. Aage Christensen var snedkermester i Kongensgade fra 1921-37. Efter klokker Lunds afsked valgte menighedsrådet på deres møde den 18. august 1934 Aage Christensen som kordegn, mod at han nedlagde sin snedkervirksomhed. Når det var sket, ville han få gratis telefon på kordegnkontoret. Fra 1934, hvor han overtog stillingen som kordegn, var stillingsbetegnelsen klokker gået af brug. Nu hed det slet og ret

Portræt af kordegn Aage Christensen. Helsingør Bymuseum.

kordegn. Efter at have været kordegn til 1939 modtog han fremover 300 kr. i kontorgodtgørelse for at have kontor i sit hjem. Hjemmet, og dermed kontoret, lå i Torvegade 3 oppe på 1. sal. Han havde flere offentlige tillidshverv. Her kan nævnes at han var medlem af Hjemmeværnsforeningen, han var i tiden 1954-1971 medlem af huslejenævnet for Helsingør Kommune. I 1966 blev han valgt til medlem af vurderingsankenævnet, ligeledes for Helsingør Kommune. Herudover var han medlem af KFUMs og Menighedsplejens bestyrelse. Den 1. juni 1944 opsagde kordegn Christensen stillingen ved kirken. Man enedes dog om, at han skulle passe kontoret, mens sekretær Landert forrettede kirketjenesten til en ny var ansat – imod at de delte lønnen.

Samme år søgte kordegn Christensen stillingen ved Sct. Olai Kirke, hvor han herefter var kordegn til han i 1970 gik på pension. Omkring 1966 var han flyttet til Chr. Rasmussensvej 21. Aage Christensen døde i 1981.

*Aage Christian Christensen
er døbt i St. Maria Kirke i
Helsingør 20 Maj 1900.*

Postkort fra før kirkens restaurering med Aage Christensens døbsdato i Mariæ Kirke. Bemærk prædikestolen i modsatte side og de hvidkalkede vægge. Helsingør Bymuseum.

Min mor Luella Bill-Jessen var i mange år afløser for kordegnen ved Olai – altså Aage Christensen – ved ferier, fridage og lignende. Af og til var vi børn i byen og benyttede lejligheden til at besøge mor på kordegnkontoret, altså i hans hjem. En ejendommelig ting, jeg husker at have fået fortalt, var om døren fra entréen ind til kontoret. Dørgrebet skulle man løfte op – og ikke ned – når den skulle åbnes. Mærkeligt at en snedker ikke fik ændret det, men der var måske en forklaring! Aage Christensen var under krigen med i adskilligt illegalt arbejde, og en dag stod tyskerne ved trappedøren og bankede på, og Aage Christensen kone lukkede op. Da hun blev klar over, hvem der kom på besøg, råbte

Kordegner ved Helsingør Domkirke Aage Christensen fylder i morgen 70 år. Med udsigten til den runde fødselsdag har Aage Christensen ansøgt Kirkeministeriet om at måtte fratænde stillingen ved Helsingør Domkirke, og den er netop blevet bevilget fra 30. april. Aage Christensen blev ansat ved kirken i 1944, efter at han fra 1937 havde haft et lignende embede ved Sct. Mariæ Kirke tæt ved. Af uddannelse er Aage Christensen snedker og startede som sådan selvstændig virksomhed i Kongensgade i 1921. Forretningen blev afstået, da han blev kordegner ved Sct. Mariæ Kirke. Aage Christensen er en mand, der har været aktiv på mange områder, uden direkte at deltage i det, der kaldes det offentlige liv. Som grundejerforeningens repræsentant har han været indvalgt i Huslejenævnet, en opgave han har bestridt dygtigt, ligesom han har været stærkt involveret i menighedsplejen i Helsingør. Hans indsats inden for KFUM har ligeledes været betydelig. Aage Christensen er en afholdt mand i sin fødeby.

Aage Christensen trak sig tilbage da han fyldte 70 år. Frederiksborg Amts Avis 3. april 1970.

hun ind til sin mand, at tyskerne var der. Tyskerne masede jo ind, men den lille forsinkelse med åbningen af døren på grund af det omvendt virkende greb, gav Aage Christensen et par sekunder til at komme ud på køkkentrappen. Han kom så ned til diakonisserne i Hestemøllestræde, hvor han gemte sig og senere slap han væk. Om den historie er rigtig eller det bare er noget, man har fortalt et spørgende barn ved jeg ikke. Men jeg har aldrig kunnet glemme den forklaring, og snedkeren fik heller aldrig dørgrebet, eller måske rettere låsen, ændret, så det kom til at fungere rigtigt.

Legitimationskort for Aage Christensen 30. juni 1944. Helsingør Bymuseum.

Carl August Madelung, kordegner 1944-1960

Kordegner Madelung kom fra Karlebo, hvor forældrene Thorvald Madelung og Jensine Henriette Kristine Nielsen var mølleforpagtere ved Nive Mølle i Ullerød sogn. Han var født 21. november 1886 og døbt i hjemmet på Nive Mølle den 8. marts 1877. Det var ikke noget lille hjem han kom fra. Folketællingen 1890 nævner at forældrene havde 3 børn og ikke mindre end 12 tjenestefolk, hvoraf de 4 kom fra Sverige. Evt. foto 42 Her boede og arbejdede de alle – forvalter, mejerske, undermejerske, kokkepige, og flere møllersvende. Næste gang jeg har fundet kordegner Madelung, er han kommet til Fyn på hovedgården Hollufgaard i Fraugde sogn, som han ejer. Han er nu gift med Ella Christine Alvilda.

Menighedsrådet vælger den 2. september 1940 på rådsmødet landmanden C.A. Made-

Hollufgård på Fyn.

lung som kirkebetjent. Han blev valgt blandt flere ansøgere ved at han frafaldt kravet om en kommende pensionsordning.

Fra 1941 til 1944 er Madelung kirkebetjent ved Mariæ Kirke i Helsingør og bor ifølge vejviseren i Sct. Anna Gade 41. Den 1. august 1944 søger han stillingen som kordegn ved kirken, en stilling som han da også får. Ved Madelungs afgang som kirkebetjent blev hans stilling besat af Aksel Dich, der senere kom til Olai Kirke. Ved hans ansættelse var lønnen som kordegn 3.000 kr. årligt plus det for tiden gældende dyrtidstillæg på 25 %, samt 600 kr. årligt i tillæg for »kontorgodtgørelse«. Kirkekontoret var jo på den tid i kordegnens eget hjem. Omkring 1949 flytter familien Madelung til Lundegade 12a, der blev deres sidste hjem. Kordegn Madelung blev valgt til suppleant i Ligningskommissionen den 18. november 1946 i stedet for snedker Oscar Kryger. Kordegn Madelung gik på pension den 3. april 1960, og fik en årlig pension på 1.500 kr. plus et reguleringstillæg på 115 %.

Han døde i 1966 og ligger begravet på familiegravstedet på Humlebæk Kirkegård. Hustruen Ella beboede herefter alene Lundegade 12a. En kreds af damer med fru Madelung i spidsen foranledigede at en dansk fane i efteråret 1945 blev anskaffet til ophængning i kirken til minde om, at kirken gennem besæt-

Kordegn Madelungs kontorstol hvorfra mange fødsler og dødsfald er indskrevet i kirkebogen. Stolen er i dag i privat eje.

Lundegade 12.

telsen var bevaret uskadt. Omtrent samtidig rettedes en henvendelse til kirkeministeriet om tilladelse til at forandre den tyske inskription på kirkens prædikestol til dansk. Den blev dækket over med plader med dansk tekst, som senere, da man igen kunne tåle den tyske tekst, atter fremdroges.

Erik Pedersen, kordegn 1960-1985

Den ledige stilling som kordegn ved kirken blev opslået til besættelse den 1. april 1960. Der var en del ansøgere og blandt dem valgtes ansøger nr. 19 – købmanden ved Gurrevejens

Erik Pedersen som vi husker ham.

Ole Bache og Erik Pedersen ses her ved førstnævntes overtagelse af Gurrevejens Købmandshandel i 1961.

Købmandshandel Erik Pedersen, under forudsætning af, at han opgav sin købmandsforretning. Han havde været købmand i Sæby og var kommet til Helsingør i 1949 hvor han overtog en købmandsforretning på Holger Danskesvej 15, som han senere byttede ud med den nævnte Gurrevejens Købmandshandel. Erik Pedersen var født i Kirke Værløse den 17. juni 1917. Han var med til at etablere Helsingørs nye kirke »Vestervang Kirke«, han var formand for foreningen L.Y.M. (Lægmands Ydremission), kasserer for kirkebladet, der jævnligt udkom med oplysninger om gudstjenester og andet kirkeligt stof.

Kordegn Erik Pedersen var kirkens kordegn gennem mere end 25. år. Han fratrådte sin stilling den 31. oktober 1985, for at gå på pension. Erik Pedersens sidste tjeneste blev søndag den 1. september kl. 8.30 i Kronborg Slotskirke, og senere i Sct. Mariæ kirke ved højmessens kl. 10.00.

Erik Pedersen flyttede til bebyggelsen Abildvænget og de sidste år var han på Birkebo plejehjem til han døde i 2013.

Den gamle skolestue er i dag Sct. Mariæ Kirkes smukke kirkekontor hvor kordegnen kan træffes.

Foto Torben Bill-Jessen.

Thomas – som jeg husker ham

Helsingør Værfts sidste fællestillidsmand Thomas Nielsen blev en legende i levende live. Tidligere redaktør Bent Jørgensen har samlet en række personlige erindringer om ham.

Af Bent Jørgensen

Mit første møde med Thomas Nielsen var ikke specielt vellykket – snarere tværtimod.

Det foregik ombord på pilgrimsskibet Akbar, som Værftet leverede til indiske Mogul Line i 1971. Der var prøvetur, og pressen var inviteret med. Jeg var dengang journalistelev på den socialdemokratiske avis Aktuelt, og efter en god frokost samlede vi pressefolk med en række af værftets tillidsmænd – med Thomas i spidsen – til en snak i et af skibets lukaf'er.

Thomas Nielsen, som vi husker ham.

Thomas havde fået så hatten passede, og han blev polemisk. Det gik i første række ud over Aktuelt – han så avisen som »klassefjenden« – selv var han jo dengang overbevist kommunist. Og jeg var åbenbart avisens villige medløber.

Jeg påpegede spagfærdigt, at jeg ikke rigtigt forstod, hvorfor han netop lod sin galde gå ud over den socialdemokratiske avis, i stedet for at kritisere de borgerlige blade. Medarbejdere fra Berlingske Tidende, Jyllandsposten og Frederiksborg Amts Avis var også til stede.

Men Thomas svarede blot:

– Dem kender jeg, dem ved jeg, hvor vi har, men Aktuelt svigter arbejdernes sag!

Optrinnet ærgrede mig, og da jeg jo skulle se frem til et løbende samarbejde med Thomas Nielsen, tog jeg telefonen næste morgen og spurgte, om vi kunne mødes:

– Det er helt fint. Kom bare ned på mit kontor. Du ved vel, hvor det ligger, og husk, at døren skal åbnes med albuerne.

Underforstået, at jeg skulle medbringe en favnfuld bajere.

Det gjorde jeg, og i løbet af kort tid fik vi talt ud og lagt grunden til et godt og langt samarbejde.

Kort tid efter blev jeg inviteret med på tur til Østtyskland. Fællesklubben på Værftet havde et mangeårigt samarbejde med kolleger fra det store Mathias Thesen-værft i Wismar i det daværende DDR. Man mødtes på skift hvert år i Helsingør og Wismar og underskrev en samarbejdsaftale, ligesom der var lejlighed til at diskutere fælles problemstillinger.

Den ene aften under opholdet var vi inviteret til forestilling i Statstheater i nabobyen Schwerin. Efter forestillingen var der arrangeret natmad og hyggelig komsammen med skuespillerne og teatrets ledelse, og det blev sent, før vi var tilbage i Wismar.

Næste morgen efter morgenmaden var der nogle, som trængte til lidt at styrke sig på. Thomas og jeg blandt andre.

Vi dryssede ind på det kendte værtshus Alter Schwede på torvet. I dag et fornemt spise-

sted med hvide duge på bordene, men dengang en rigtig østtysk knejpe.

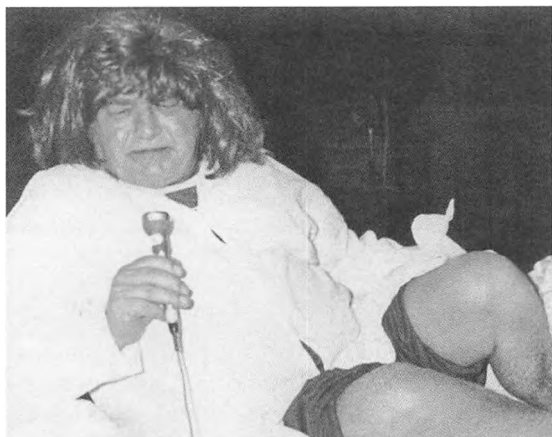
Indretningen var maritim. Ud over bordene var der således store og tunge kopier af agterspejle fra gamle sejlskibe. De stod skråt ind over bordene og Thomas var først betænkelig ved at sætte sig. – Vi risikerer at få det hele i hovedet, sagde han.

Men nogen tid efter – måske et par timer senere, sagde Thomas pludselig:

– Jeg synes sgu, at skibet har rettet sig op. Vi kiggede på ham og opdagede, at han sad helt på skrå og nærmest parallelt med agterspejlet.

I det samme gik døren op, og et par ophidsede folk fra værftet stormede ind. Thomas fik en skideballe, for han havde øjensynlig i farten glemt, at han havde bestilt en konference om arbejdsmiljø og sikkerhed på værftet, og nu havde man siddet i flere timer og ventet på ham.

Heldigvis lagde bølgerne sig hurtigt, og det gode samarbejde mellem de to værfter fortsatte endnu i mange år.

Thomas Nielsen optrådte i flere år i Værftets revy. Her i glansrollen som Jeppe i baronens seng

Det var nogenlunde samtidig, at Thomas var blevet inviteret til at holde foredrag på Københavns Universitet. Det var dengang, da LO havde en formand, der også hed Thomas Nielsen.

Da Helsingør-Thomas kom ind i auditoriet præsenterede han sig således: – Goddag – jeg hedder Thomas Nielsen og jeg skal i det følgende prøve at bevise, at man godt kan være et pænt menneske af den grund!

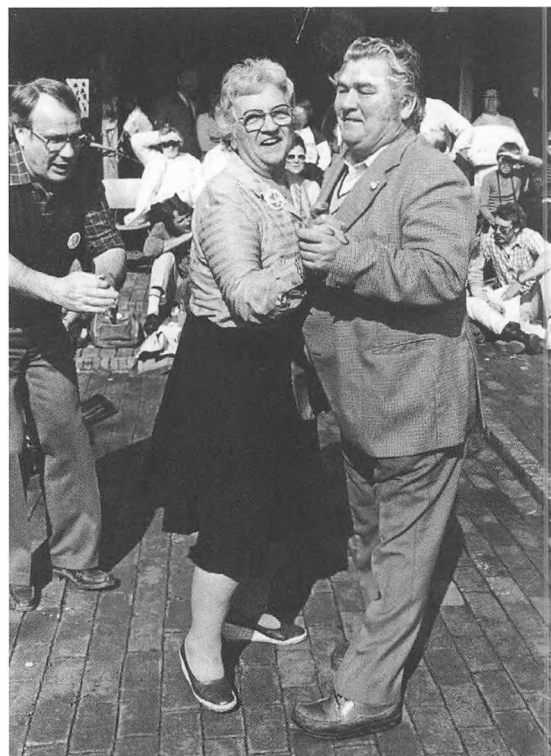
De studerende brød ud i latter, og Thomas havde derefter forsamlingen i sin hule hånd.

Thomas var god til at lodde en stemning og sige de rigtige ting på det rigtige sted.

Det oplevede jeg også en gang, hvor vi var på en udflugt med smedene.

Vi kørte med bus et eller andet sted i nærheden af Hillerød. Pludselig pegede Thomas på en bondegård et stykke væk og sagde: – Kan I se den gård. Dér har jeg trådt min storebrors barnesko!

Med de få ord beskrev han sin opvækst under trange forhold med mange munde at mætte og en far, der arbejdede som landbrugsmedhjælper til en løn, der næppe rakte langt.

Thomas Nielsen får sig en svingom ved en af LO-skolens populære vennefester.

Tilforordnet

I mange år var Thomas tilforordnet, når der var valg til byråd eller folketing. Han var tilknyttet valgstedet på Lundegade Skole, og efterhånden som timerne gik, kunne Thomas godt begynde at kede sig lidt.

Men så gik han i gang med sin helt egen underholdning. Han opførte et veritabelt kosakdans-show midt i valglokalet – til stor moro for både de andre tilforordnede og for de vælgere, der oplevede det.

Ved andre lejligheder demonstrerede Thomas sin formidable hukommelse. Han kunne et væld af historier, og han kunne på stående fod også deklamere klassikere som »Smeden og bageren«.

Thomas var i det hele taget meget kulturel, og han fortalte engang, at hans favorit-bog var »Don Quijote«, og at han havde læst bogen mindst syv gange.

Bil og tandem

Som så mange andre anskaffede Thomas Nielsen også en bil – en russisk Lada selvfølgelig. Thomas var stolt af sin nyerhvervelse, og en dag, da han var ude at køre med en tillidsmandskollega, sagde han:

– Kan Du mærke, at der er optræk i bilen?

Kollegaen, der tilsyneladende ikke forstod sig ret meget på biler og deres optræk, svarede bare, at det problem kunne nok løses med nogle måtter i bunden af bilen!

Ladaen blev ikke familiens eneste køretøj. Senere købte Thomas også en tandem – formentlig på opfordring af fru Else, der gerne så gemalen motionere sig lidt.

I Thomas' verden blev køretøjet dog aldrig omtalt som en tandem, men mere malende som en »Mercedes di trampo pedalo dublé«.

Jeg tror i øvrigt ikke, at der blev brugt mange timer med det nye køretøj.

På et tidspunkt havde Thomas – nok også efter opfordring fra fru Else – besluttet, at han ville holde sig helt fra alkohol i en måned. Det lykkedes, men da måneden var omme, havde

Thomas selvfølgelig en af sine rammende bemærkninger:

– Man siger gerne, at afholdenhed forlænger livet, og nu ved jeg, at det er rigtigt. Det har i hvert fald været den længste måned i mit liv!

Ved en anden lejlighed havde fru'en fået lokket Thomas til et kurophold i Silkeborg. Det var ikke med Thomas' gode vilje, og det blev da også så som så med kuren. Kurstedet var i princippet et lukket område, men det var der råd for. Thomas fandt nemlig ud af, at der var et hul i hegnet, hvor han ubemærket kunne smutte ud, og næved lå der en købmand, hvor han kunne nyde en forfriskning sammen med nogle af de lokale, som holdt til ved købmandens sladrebank.

En god tillidsmand

Man kan således få det indtryk, at Thomas Nielsen var en mand, som gerne tog sig en tår over tørsten. Det er heller ikke helt forkert, og det er nok heller ikke noget tilfælde, at han igennem årene opbyggede et godt og venskabeligt forhold til Wiibroes navnkundige direktør Bjørn Madsen.

Men Thomas var bestemt ikke useriøs, når det gjaldt det faglige arbejde.

Alene det faktum, at han fungerede som fællestillidsmand i ikke mindre end 15 år be-

En ung fællestillidsmand Thomas Nielsen i snak med kollegaen Bent Fjellerad fra B & W.

Thomas Nielsen i hyggelig snak med Dan Johansen, som i mange år var formand for Torsdagsklubben – mødestedet for de gamle værftsarbejdere.

kræfter, at han havde sine kollegers opbakning og tillid.

Også værftets sidste administrerende direktør H.J. Esmann Olesen satte stor pris på samarbejdet med Thomas Nielsen. I sine erindringer beskriver Esmann Olesen således Thomas Nielsen som en klog mand, der var god at ræsonnere med.

Årene som fællestillidsmand var ellers ikke altid lette. Ud over det rent faglige arbejde måtte Thomas Nielsen tackle nogle vanskelige politiske problemer i forhold til de meget venstreorienterede fraktioner, der op igennem 1970'erne opstod i Danmark og også på Værftet i Helsingør. Det var SAP, KAP, KFML, Venstresocialisterne og flere andre grupper, der samlet gik under betegnelsen »kinesere«.

De kunne udmærke sig ved at stille helt outrerede krav til værftsledelsen – og ikke bare rent faglige krav.

Ved en af disse lejligheder på et møde, hvor Thomas Nielsen blev bedt om at fremlægge et forslag for ledelsen, sagde han roligt, at »hvis fællestillidsmanden skal gå til ledelsen med dette forslag, så skal I bare være opmærksom-

me på én ting. Så skal I vælge jer en anden fællestillidsmand!«.

Og så skete der ikke mere i den sag.

Slagfærdigheden

I mange år boede Thomas Nielsen og hans familie i et af de såkaldte Pilehøjhuse på en sidevej til Esrumvej. I de første år hed vejen Guldgravervej, men navnet blev pludselig ændret til Spættevej.

– Det er nok, fordi vi allesammen sidder og hakker i det, konstaterede Thomas tørt.

Slagfærdigheden og evnen til at gribe en situation kom Thomas til gode, da han i 1974 blev indvalgt i Helsingør Byråd. Kommunisterne fik et forrygende godt valg og fik fire mandater.

Thomas var ikke den mest snakkende på byrådsmøderne, men det var en fornøjelse at referere ham, når han tog ordet, for han talte i høj grad i overskrifter og var altid god for en avishistorie.

Ved næste valg blev Thomas Nielsen og tre andre kommunister genvalgt, men det kom snart til et brud med partiet. I partiledelsen i København mente man, at repræsentanterne i Helsingør efterhånden var begyndt at føre lidt for meget socialdemokratisk politik og at de derfor svigtede de kommunistiske grundregler.

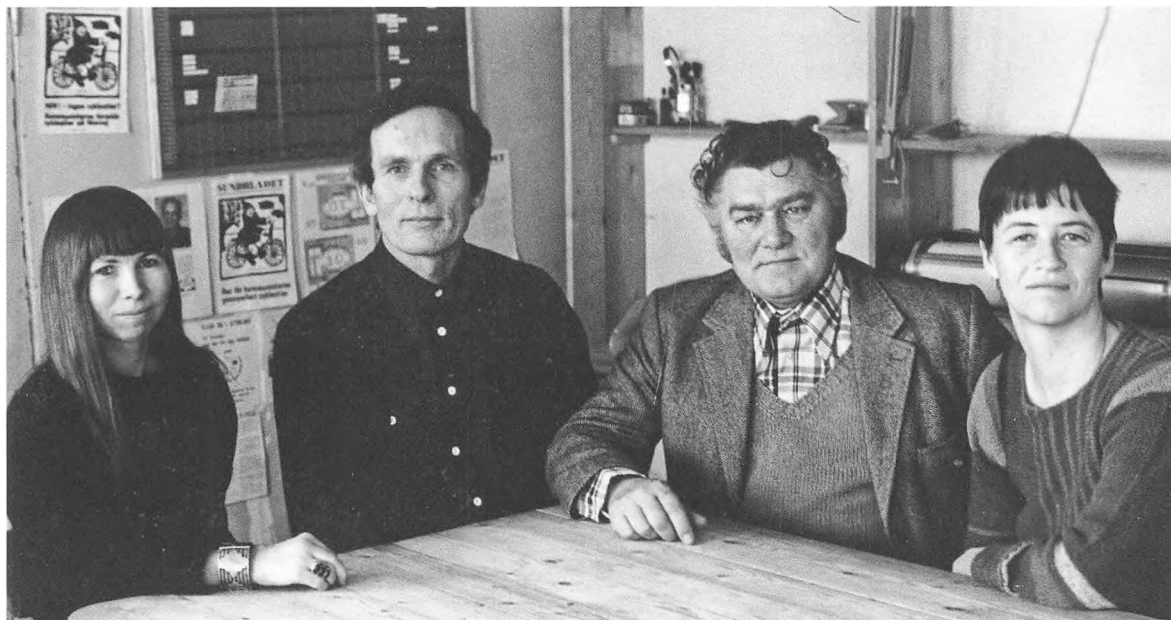
Det endte med en eksklusion, og i stedet dannede de fire byrådsmedlemmer Sundgruppen.

Jeg tror dybest set ikke, at Thomas Nielsen for alvor var ked af eksklusionen, for det er rigtigt, at han havde forladt nogle af de oprindelige kommunistiske idealer, som han ellers havde forsvaret helhjertet tidligere.

Men han havde dog en kommentar til forløbet:

– Det er ikke mig, der har forladt Kommunisterne. Det er partiet, der har forladt mig, sagde han.

Senere forsøgte Kommunisternes landsformand, Jørgen Jensen, der i øvrigt også var valgt som folketingsmedlem i Helsingør-kredsen, at få Thomas Nielsen tilbage i folden – dog uden held.

I otte år var Thomas Nielsen medlem af Helsingør Byråd. Først indvalgt af Kommunisterne og siden som medlem af Sundgruppen sammen med Mette Christoffersen, Kristian Engelsen og Dorrit Krabbe.

Kampen for Værftet

I begyndelsen af 1980'erne stod det klart for de fleste, at Helsingør Værft levede på lånt tid. Thomas Nielsen havde som fællestillidsmand været med til at iværksætte forskellige tiltag, som skulle være med til at styrke værftets konkurrenceevne, og han stod også i spidsen for et kriseudvalg, som skulle forsøge at afværge den truede lukning.

Et lille pusterum fik værftet, da DFDS placerede en ordre på et containerskib på værftet. Samme dag, som ordren var blevet offentliggjort, var Thomas Nielsen til møde i København med en række tillidsfolk fra de øvrige danske værfter. Da Thomas kom, blev han mødt med et tillykke med den nye ordre, hvortil Thomas svarede:

– Ja, det er meget godt, men på den måde bliver vi jo aldrig færdige!

Det blev de alligevel ganske kort tid efter:

På en generalforsamling i Helsingør Værft A/S i april 1983 meddelte bestyrelsesformand Aksel Drejet, at værftets ejer – Lauritzen-kon-

cernen – havde besluttet at lukke værftets nybygningsafdeling.

Inden for de seneste fire år var værftets egenkapital opbrugt og koncernen havde indskudt yderligere penge for at dække de voksen-

Thomas Nielsen fanget af fotografen i en alvorsstund.

I 1982 udsendte Helsingør Bymuseum et lille skrift i anledning af Værftets 100-års jubilæum. Udgivelsen blev markeret med en frokost for nogle af de involverede. Fra venstre er det kontorassistent Helge Christensen, der var medlem af Værftsbladets redaktionsudvalg, dernæst Thomas Nielsen i snak med Værftets direktør Esmann Olesen, Wiibroe-direktør Bjørn Madsen og til højre formanden for Byrådets kulturudvalg Ole Thestrup. Det er museumsinspektør Mona Faye, der elegant serverer.

de underskud. Det samlede tab var nu på 240 millioner kroner.

– Det er tab uden sidestykke i dansk erhvervsliv, sagde Aksel Drejet på mødet.

Men Thomas Nielsen replicerede, at en stor koncern som Lauritzen måtte have penge nok til at køre Værftet videre, og at han følte sig overbevist om, at det nok skulle lykkes at få en rentabel drift.

Aksel Drejet tog Thomas Nielsen på ordet og sagde, at medarbejderne jo selv kunne forsøge – og stillede værftsanslaget kvit og frit til rådighed for et forsøg.

Bordet fangede, og Thomas Nielsen og det øvrige kriseudvalg gik i gang med opgaven, der førte til dannelsen af Skibsværftet Helsingør, som sommeren over i 1983 forsøgte at skaffe nye ordrer – først en færge til DSB og siden tre containerskibe.

Jeg havde – som formand for Helsingør Erhvervsråd – fornøjelsen at komme med i bestyrelsen for Skibsværftet Helsingør – i øvrigt som den eneste uden for værftets kreds. Og med næsten daglige bestyrelsesmøder i de følgende fire-fem måneder er det klart, at vi kom meget tæt på hinanden.

Thomas Nielsen understregede fra starten, at Skibsværftet Helsingør ikke var et socialistisk eksperiment. Tværtimod skulle værftet agere ganske som de øvrige privatejede værfter og på kapitalens vilkår.

– Når man lever i en jungle er det en god idé at have hjørnetænder. Ellers bliver man ædt af dem, der har det, sagde han med sædvanlig fyndighed.

Arbejdet med Skibsværftet Helsingør så også på et tidspunkt lovende ud, og der blev tilknyttet en ung direktør – den 31-årige Torben

Thomas Nielsen og Metal-formand Georg Poulsen var blandt talerne ved festlighederne i anledning af Helsingør Værfts 100-års jubilæum i 1982.

Faurby. Ved præsentationen af direktøren, sagde Thomas Nielsen, at enhver jo kunne se, at der ikke var tale om nogen gammel mand, men »alder – det er noget, som tiden klarer, og den skal såmænd også nok få gjort kål på ham!«.

Og Thomas fortsatte:

– Til gengæld er Torben Faurby heller ikke belastet af erfaringer, for erfaringer er jo bare billetter til et tog, der allerede er gået!

Skibsværftet Helsingør forsøgte primært at sikre sig ordren på en færge til DSB – en ordre, som regering og folketing havde besluttet at fremskynde som hjælp til de kriseramte værfter.

Men DSB, som slet ikke var interesseret i nye færger på det tidspunkt, stillede helt eks-

traordinært krav om en garantistillelse på 100 millioner kroner.

Det lå selvfølgelig helt uden for Skibsværftet Helsingørs muligheder, da man i forvejen var i gang med at rejse aktiekapital på 50 millioner kroner.

Skibsværftet Helsingør bad derfor Helsingør Kommune og Frederiksborg Amtsråd om hjælp, og det blev besluttet begge steder at give garantistillelsen – dog under forudsætning af, at Indenrigsministeriet gav sin godkendelse.

Hos ministeren

Skibsværftet Helsingørs bestyrelse søgte derfor om foretræde hos den daværende indenrigsminister – Venstres Britta Schall Holberg. Mødet var ikke positivt. Ministeren havde store betænkeligheder, men da deltagerne og ministeren efter en times forløb kom ud fra mødelokalet og mødte en talstærk presse forsamlet uden for, så var det alligevel med store smil på læberne. Og det var som sagt ikke på grund af selve mødet. Men på vej ud pegede Thomas Nielsen på undertegnede og sagde til ministeren:

– Jeg var engang en høj flot fyr som Bent Jørgensen, men så kom jeg ud for en masse rygklappere, som har banket mig ned i det nuværende format!

Og den bemærkning lo vi selvfølgelig alle sammen af – også ministeren.

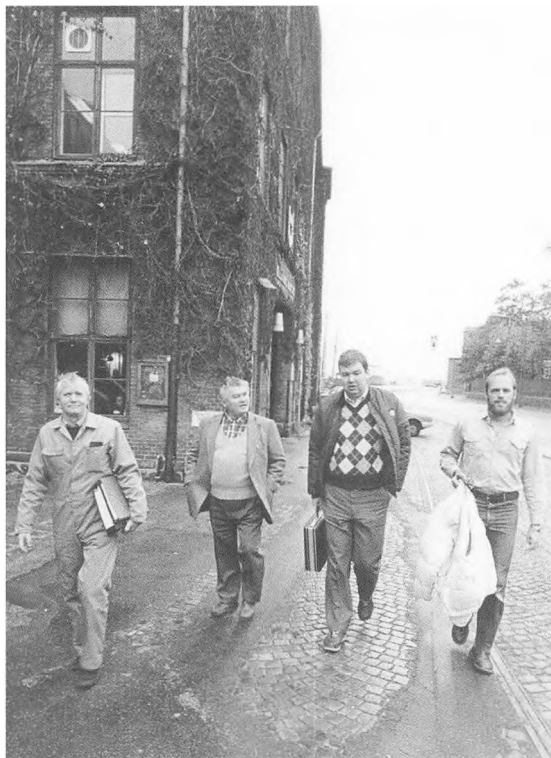
Som alle ved, lykkedes det ikke for Skibsværftet Helsingør at videreføre det lokale værft, og på et indkaldt pressemøde i oktober blev håndklædet officielt kastet i ringen.

En journalist fra Dagbladet Børsen startede med at spørge, om vi var skuffede, hvortil Thomas Nielsen svarede:

– Selvfølgelig er vi da skuffede, men det er bedre at høre braget af strengen, der brast, end aldrig at have fattet buen.

Bemærkningen løste stemningen op, og den var samtidig en konstatering af, at alle muligheder for videreførsel af nybyggeriet var opbrugt – og det var selvfølgelig godt at vide, at man ikke om et halvt eller helt år ville ærgre sig over at have overset nogle muligheder.

Efter lukningen af Skibsværftet Helsingør gled Thomas Nielsen lidt ud af offentlighedens søgelys, selvom han i mange år fortsatte sit faglige arbejde som næstformand i Smedenes Helsingør-afdeling.

I oktober 1983 måtte Skibsværftet Helsingør opgive forsøget på at videreføre Værftets nybygningsafdeling. Her er fire af værftsselskabets bestyrelsesmedlemmer på vej til det afsluttende pressemøde. Fra venstre mester Palle Rasmussen, Thomas Nielsen, redaktør Bent Jørgensen og tillidsmand Thorkil Dahlgren.

Svært at dø

Omkring 1994/95 blev Thomas Nielsen ramt af en alvorlig kræftsygdom, og han vidste godt selv, hvilken vej det bar.

Men slagfærdigheden glemte han ikke:

– Hvis jeg havde vidst, at det var så svært at skulle dø, så havde jeg aldrig givet mig i kast med det.

Og de gamle tillidsmandskolleger var lige så bramfri. Et af de sidste arrangementer, som Thomas deltog i, var et frokostmøde på LO-skolen med de gamle smedekolleger. Efter frokosten var der kaffe og cognac, og en af de tilstedeværende mente ikke, at det var godt for Thomas at tage en cognac i hans situation:

– Åh, giv ham bare en dobbelt, for så brænder han bedre, kommenterede den gamle skibsbygger-tillidsmand Milton Petersen med sin stentorrøst.

Sådan var tonen på det gamle værft. Den kunne være barsk, men den dækkede i virkeligheden over gode kammeratskaber.

Og at Thomas Nielsen selv var en god kammerat, sås med al tydelighed ved bisættelses-højtideligheden, der fandt sted på LO-skolen og samlede mere end 200 deltagere.

Thomas Nielsen – i korte træk

Thomas Nielsen blev født i 1925 i en familie, hvor faderen var landarbejder. Der var i alt syv børn – tre piger og fire drenge.

Thomas Nielsen kom i lære på Helsingør Skibsværft, hvor han blev uddannet som skibsbygger i 1944. Umiddelbart efter krigen tog han til Gøteborg, hvor han fik en uddannelse som svejser.

Ved hjemkomsten til Helsingør blev han snart faglig aktiv og formand for svejsernes klub og siden medlem af den lokale smede-afdelings bestyrelse – en post, som han bestred i næsten 30 år, heraf i mange år som næstformand.

I 1968 blev Thomas Nielsen valgt til fællestillidsmand på Værftet og som sådan fungerede han helt frem til Værftets lukning i 1983. Ved lukningen blev han formand for Skibsværftet Helsingør – medarbejdernes behjertede forsøg på at videreføre et nybygningsværft i Helsingør. Det lykkedes som bekendt ikke.

Thomas Nielsen var også i to perioder – fra 1974 til 1982 – medlem af Helsingør Byråd først indvalgt af Kommunisterne, men skiftede siden til Sundgruppen.

Thomas Nielsen døde i september 1995 efter længere tids sygdom.

Årsberetning for Helsingør Kommunes Museer 2016

Af Maibritt Bager, museumschef

Indledning

Generationsskifte og sikring af mange års fagligt arbejde har været overskriften for tilrettelæggelsen af museernes arbejde de sidste par år. På Helsingør Kommunes Museer har vi den særlige situation, at flere af museets nøglemedarbejdere har en relativ ens aldersprofil. Flere er gået på pension andre nærmer sig tidspunktet, hvor der er mulighed for at træde tilbage og nyde sit otium. Når mangeårige medarbejdere går på pension, sker der uvægerligt et vidensstab. Udfordringen for museerne er at sikre kontinuitet i opgavevaretagelsen og at vigtig viden overleveres bedst muligt til nye medarbejdere. Fremtidssikring af det faglige arbejde betyder blandt andet, at viden ikke alene skal være personbåret, men også skal være forankret i organisationen.

Efter næsten 30 år i museernes tjeneste besluttede museumsinspektør og arkivleder Lars Bjørn Madsen i 2016 at frigøre sig delvis fra sit arbejde på museerne. Baggrunden er især et ønske om at få mere tid til studier og artikelskrivning. Museerne kan stadig trække på Lars Bjørn Madsen store viden om lokalsamfundets udvikling og bygningskultur, da Lars fortsat fungerer som museumsinspektør, men med et nedsat timetal. Museernes mangeårige arkivmedarbejder Tenna Bülow overtog medio 2016 opgaven som arkivleder efter Lars Bjørn Madsen. Tenna Bülow har arbejdet tæt sammen med Lars Bjørn Madsen i en årrække. Kontinuiteten i arkivet er derved sikret til glæde for arkivets brugere.

Magasinforvalter Carsten Møller meddelte i 2016 at han ønskede at fratræde sin stilling i begyndelsen af 2017. Arbejdet for at sikre overlevering af viden vedrørende varetagelse af samlingerne gik derefter i gang. Særlig vigtigt har

det været at skabe fællesviden om magasinernes udnyttelse og systemer for placering af genstandene i samlingen. Registratør og koordinator for museernes dokumentations- og samlingsenhed Peter M.M. Kristensen har arbejdet tæt sammen med Carsten Møller om opgaven.

I 2016 kunne Helsingør Kommunes Museer byde velkommen til en ny museumsinspektør Niels Hein, der tiltrådte stillingen 1.6.2016. Stillingen er placeret i museernes formidlingsenhed, hvor Niels Heins først primære opgave vil være at koordinere udviklingen af Værftsmuseet bl.a. museets udstillinger og anden formidling. Ansættelsen af en inspektør til opgaven er gjort mulig efter at Helsingør byråd, besluttede at udvide Værftsmuseet i 2015 og derfor blev der tilført midler til ansættelse af en museumsfaglig medarbejder og en aflønnet museumsvært. Museerne kunne derfor i 2016 ansætte Katja Anker som museumsassistent og vært på Værftsmuseet.

Det frivillige arrangement var også i 2016 en vigtig forudsætning for museernes arbejde. Ingen udstilling og intet arrangement var blevet til, uden at frivillige kræfter har bidraget. Museerne og vores egne historie har mange venner, hvis kompetencer spænder vidt. Der er altid hjælp at hente, hvad end det er en montre der skal bygges, en hestevogn der skal renoveres, en historie der skal fortælles eller et godt juridisk råd der er brug for. Samlet lagde museets 350 frivillige 34.287 timer på museerne. Museet skylder de frivillige, der investerer deres tid i museernes arbejde, en stor tak for indsatsen. Det frivillige engagement er også med til at gøre vores museer til aktive og levende steder.

Besøgstal

Museerne havde i 2016 et samlet besøgstal på 46.637. Helsingør Bymuseum blev besøgt af 4.332 gæster, og 18.192 gæster aflagde Skibs-

Sundtoldsmarkedet 2016 blev det hidtil største marked på museerne. Godt 14.500 besøgte dette års marked.

klareregaarden et besøg. Heraf var en stor del besøgende ved Sundtoldsmarkedet den 20. august 2016. Værftsmuseet havde 11.679 gæster, og endelig havde Flynderupgård Museet 13.198 gæster. Det historiske landbrug på Flynderupgård havde 5.618 gæster.

Besøgstallet i 2016 var således næsten 10 pct. over niveauet i 2015, hvor 41.469 gæster besøgte museerne. Den positive udvikling er især sket på grund af den store interesse for at opleve den sanselige historieformidling på Sundtoldsmarkedet.

1. Arbejdsgrundlag

Helsingør Kommunes Museers formål er at drive et statsanerkendt kulturhistorisk muse-

um for nyere tids kulturhistorie i Helsingør Kommune.

Helsingør Kommunes Museer skal, som et statsanerkendt kulturhistorisk lokalmuseum, virke for sikring af den lokale kulturarv gennem:

- Indsamling
- Registrering
- Bevaring
- Forskning
- Formidling

Helsingør Kommunes Museer og Frilandskulturcentret Flynderupgård blev med virkning fra 2015 lagt sammen. Frilandskulturcentrets aktiviteter blev i 2016 videreført inden for rammerne af Helsingør Kommunes Museer.

2. Samlinger og arkiv

Helsingør Kommunes Museers samling rummede pr. 31. december 2016, 46.223 genstande, 890 hyldemeter arkivalisk materiale og ca. 170.000 stk. fotos, grafik samt kort og tegninger.

2.1 Registrering

Helsingør Kommunes Museer indsamler genstande, arkivalier, fotografier og andet materiale, der dokumenterer livet i Helsingør købstadskommune og Tikøb sognekommune, som ved sammenlægning i 1970 blev til den nuværende Helsingør Kommune. De indkomne genstande og arkivalier bliver løbende beskrevet, registreret og sikret for eftertiden. Arkivets registreringer kan benyttes på Biblioteket Kulturværftet eller ved personlig henvendelse til arkivet.

Registreringen af museernes genstandssamling foregår i programmet Regin. Databaseprogrammet der forvaltes af Kulturstyrelsen. Programmet blev søsat i 2001, og er nu ved at være tjenligt til en fornyelse. Den er på vej i et nyt system, som vi venter os meget af. Systemet hedder SARA. Overgangen til det nye system blev forberedt på Helsingør Kommunes Museer i anden halvdel af 2016. Kulturstyrelsen meddelte ultimo 2016 at færdiggørelsen af SARA var forsinket. Registreringen af nye genstande fortsætter derfor foreløbig som hidtil. Når SARA tages i brug er det vort håb at flere af vore samlinger (fotos, kunst o.lign.) som i dag er registreret i forskellige systemer vil kunne samles i SARA, og dermed gøre det nemmere og hurtigere for os at betjene vore brugere bedst muligt.

Det er imidlertid ikke gjort med at få styr på den digitale registrering. Film, fotos og andre såkaldte AV-materialer tager skade af vejr og vind, selv DVD'er som man for få år siden troede var uopslidelige, har vist sig at være upålidelige lagringsmedier. Arbejdet med at digitalisere disse materialer foregik løbende i 2016. Indsatsen koncentrerer sig i første omgang om fotografierne, som er de materialer,

der er størst efterspørgsel på både fra brugere og i forbindelse med museernes formidlingsvirksomhed. Helsingør Kommunes Museer har to gange søgt støtte hos Kulturstyrelsen til en komplet digitalisering af vores ca. 160.000 enheder store billedsamling, men fået afslag. Vi fortsætter derfor det slidsomme arbejde med at digitalisere billederne manuelt. Med hjælp fra frivillige kræfter kan der digitaliseres 6.000-8.000 billeder om året.

2.2 Lokalhistorisk Arkiv for Helsingør Kommune

Det Lokalhistoriske Arkiv modtog i 2016 i alt 561 henvendelser fra borgere, myndigheder og institutioner såvel telefonisk som skriftligt. Henvendelserne til arkivet var vedr. slægtsforskning, ejendomme- og bebyggelser og ønsker om digitalt materiale. Blandt henvendelserne til arkivet var en del fra personer med en faglig interesse bl.a. fra forfattere, kulturformidlere og forskere. Brugerne har også i 2016 i høj grad lagt vejen forbi arkivmagasinet for selv at arbejde med arkivalierne eller besøgt arkivets kontor for at se materialet i museernes fotoarkiv.

Mange borgere har også i 2016 henvendt sig til arkivvagten på Biblioteket Kulturværftet, som holdt åbent den sidste mandag i måneden i tidsrummet 16-18. Her besvarede arkivets faginspektør borgernes mange og forskelligartede spørgsmål. Borgerne kunne også få hjælp til selv at orientere sig og lede efter svar på deres spørgsmål gennem databaserne over arkivets samlinger, som arkivet stiller til rådighed.

Det Lokalhistoriske Arkiv fortsatte i 2016 det gode samarbejde med Biblioteket Kulturværftet, et samarbejde der muliggør at borgerne kan bestille arkivalier af et mindre omfang til fremlæggelse på Bibliotekets læsesal udenfor arkivets åbningstider. Samarbejdet med ugeavisen »Nordsjælland« er stadig meget populært. Her får ikke alene brugerne gennem ugeavisens brevkasse svar på deres spørgsmål, men også rigtig mange læsere får glæde af dem.

Det forgangne år blev brugt til at ompakke Flynderupgårds arkiv og arkivet fra den tidligere Tikøb Sognekommune samt fortsætte indkomstjournaliseringen af arkivalierne. 2016 blev også året, hvor der blev foretaget en stor omplacering og generel ompakning af arkivalierne i Arkivmagasinet for at gøre plads på hylderne til opsætning af Flynderupgårds arkiv og ikke mindst til nyindkomne arkivalier. Samtidig blev en omfattende gennemgang af arkivets materiale påbegyndt. I forbindelse med gennemgangen tilstræbtes at forbedre registreringerne af arkivalierne.

Året blev også forandringens år for arkivet. Henvendelser til og i arkivet og ydelser herfra har altid været en gratis service. Helsingør Byråd besluttede, at arkivet fra ultimo 2016 skulle indføre brugerbetaling på en del af arkivets ydelser, herunder undersøgelser, skanninger og digitaliseret materiale.

3. Indsamling og erhvervelser

Helsingør Kommunes Museer har forøget sin samling med lidt mere end 250 genstande. Den upræcise angivelse skyldes at en større fornem aflevering fra Danmarks Tekniske Universitet til Værftsmuseet, endnu ikke er registreret. I forhold til 2015 er der tale om et fald på ca. 50 genstande. Dette er udtryk for, at vi arbejder på at implementere strengere regler for, hvad vi tager ind i samlingerne. Vi lægger stadig større vægt på historien bag genstandene. Det er således ikke nok, til at vi tager en genstand, f.eks. en stenrulle, ind, at den har stået på et loft i vores område, hvis vi ikke kender baggrunden for rullens tilstedeværelse eller kan få bekræftet, at tidligere beboere har brugt rullen. Det er bestemt ikke ensbetydende med at rullen ikke kan være museumsegnet, i dag skal der bare mere til.

Der er sket et skift i museernes indsamlingspraksis, som er foranlediget både af at museerne har fået en ny rolle at spille i vores samfund, og at museumsmagasinerne over hele landet – ikke mindst vores – er ved at sprænge alle

rammer. Det betyder desværre, at vi jævnligt må takke nej til borgere der kommer med ting som vi for få år siden ville have modtaget med glæde, men som ikke længere opfylder de kriterier som vi, som statsanerkendt kulturhistorisk museum, skal håndhæve.

Blandt de fine genstande museet har modtaget i 2016, kan vi vist godt tillade os at fremhæve den store model af det Helsingørbyggede fragtskib Coolangatta (bygget i 1949). Modellen er omkring 3 meter lang og blev leveret i sin montere, sammen med 4 halvmodeller og en række andre ting der er relevante for værftsmuseet. Gaven skyldes at DTU i Lundtofte er i færd med en større ombygning og reovering, og der dermed blev nogle ting til overs fra deres fine samling. Fra DFDS har vi ligeledes modtaget skibsmodeller, endda hele fire modeller af flotte skibe fra DFDS' flåde, som er bygget på Helsingør Værft. Modellerne er givet til Helsingør Kommunes Museer på betingelse af at DFDS stadig har mulighed for at låne dem ud – efter behørig aftale med os, naturligvis. Med de nye modeller besidder Værftsmuseet efterhånden en ret flot samling af de illustrative modeller, som alle kan ses udstillet i Værftsmuseets udstillinger i hvert tilfælde frem til november 2017.

Et helt særligt billede fandt i løbet af sommeren vej til museerne. En silhuet udført af den meget berømte franske silhuetklipper Frantz Liborius Smith, forestillende Berthe og Johannes Grub sammen med en række familiemedlemmer. Billedet blev foræret til museet som en samlet gave fra efterkommerne af personerne på billedet, og er interessant ikke bare på grund af den kendte kunstner, og personerne på billedet, men også fordi tilblivelsen kan tids og stedfæstes meget præcist. Klippet er udført hjemme hos Købmandsfamilien Grub i Kongensgade 2 a-c i foråret 1810. Hele den spændende historie om familien og Silhuetklippet kan læses i museumsforeningens blad Forening og Museum nr. 3 2016.

Museerne fik i 2016 foræret Frantz Liborius Smith fine silhuetklip fra ca. 1810. Klippet forestiller Købmansfamilien Grub, der boede i Kongensgade 2 a-c i Helsingør.

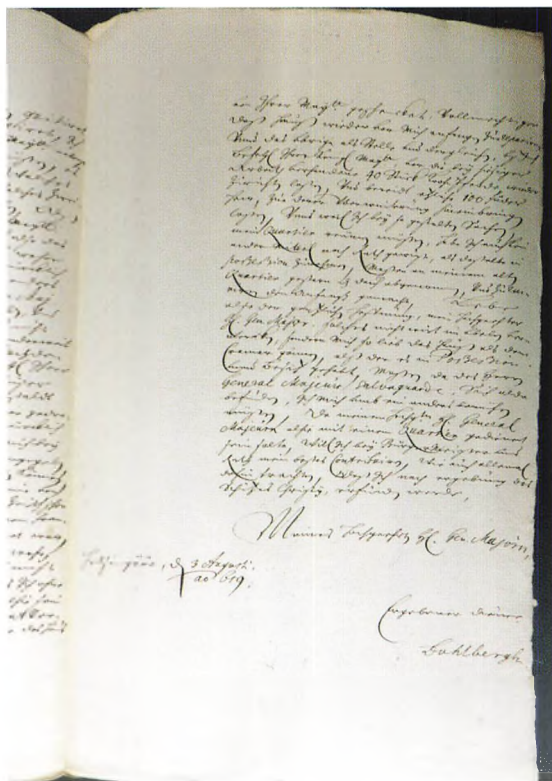
3.1 Undersøgelser

Helsingør Kommunes Museers undersøgelser omfattede i 2016:

Sanden – Den glemte bydel i Helsingør

Forskningsprojektet Urban Diaspora, der ledes af Aarhus Universitet, skal give et indblik i forholdet mellem danskerne og de udlændinge, der besøgte og slog sig ned i vore byer i perioden ca. 1450-1650. Andre deltagere i projekter er blandt andet Museum Nordsjælland og Helsingør Kommunes Museer ved museumsinspektør Lars Bjørn Madsen. I den forbindelse har Lars Bjørn Madsen været i Stockholm for på Riksarkivet at gennemgå den svenske fæstningsingeniør Eric Dahlbergs bevarede arkiv fra 1658-60. Under den svenske belejring arbejdede Eric Dalbergh på at styrke be-

fæstningen af Kronborg. Det er vores håb at finde oplysninger, der kan gøre nærmere rede for den bebyggelse, der har været mellem den nuværende østlige bygrænse og Kronborg. Vi ved stort set intet om denne forsvundne bydel, hvorefter alle kort synes at tie, hvorfor kun en grundig gennemgang af såvel Dalberghs arkiv som det omfattende materiale, der er bevaret i Rigsarkivet, i bedste fald vil kunne give os viden om, hvem, der har bosat sig nærmest Kronborg. Volontør, Torben Bill-Jessen, har allerede ved gennemgang af Sct. Mariæ Kirkes jordebog for perioden kunnet påvise, at en majoritet af personer af udenlandsk herkomst har bosat sig på Sanden i årene omkring 1586-1594. Herefter synes mange af de udenlandske borgere at være forsvundet i begyndelsen af 1600-tallet.

Gennemgangen af generalkvartermester Dahlbergs arkiv i Stockholm – hvoraf de umiddelbart væsentligste dokumenter blev affotograferet af museet til senere gennemgang – viste adskillige breve underskrevet af Eric Jonson Dalbergh. Det er lidt fascinerende at tænke på den brevveksling, der foregik dengang i 1658-60, da Kronborg var besat af svenskerne, og Dahlberg var fæstningens daglige leder og ingeniør. Om brevene røber noget om den forsvundne bydel på Sanden mellem den nuværende bydel og Kronborg, ved vi endnu ikke. Der forestår nemlig et stort arbejde med at renskrive de mange breve, der er affattet på tysk og oftest i form af kladder, der dengang fungerede som kopier af de afsendte breve.

Trap Danmark

I forbindelse med den igangværende udgivelse af den 6. udgave af bogværket og den første digitale udgave af Trap Danmark, er museumsinspektør Lars Bjørn Madsen af museet udpe-

get som værkets »kommunekonsulent« og skal være med til at sikre, at der tilvejebringes en relevant, dækkende og interessant beskrivelse af vor kommune i såvel den trykte som den digitale udgave. I 2016 har vi således medvirket ved disponeringen for beskrivelsen af kommunen. Desuden har vi leveret en artikel om kunsten i Helsingør, da en forfatter til dette emne manglede, og i løbet af 2017 vil de øvrige artikler til bindet indkomme fra de fagligt kvalificerede forfattere, der er indgået aftale med, hvorefter artiklerne gennemgås af kommunekonsulenten.

Lokal og global – Kulturmøde i kølvandet på Øresundstolden

Projektet er en undersøgelse skibsklarererhusenes betydning som sted for udveksling af nyheder mellem handelshuse og skippere. Det primære kildemateriale til undersøgelsen er skibsklarerervirksomheden K.F. Marstrand's omfattende arkiv, bl.a. bestående af korrespondancesager og protokolmateriale fra 1830 og op til ca. 1915. I 2015 påbegyndtes indtastning af et register på database, der skal gøre det muligt at søge i korrespondancesagerne og dermed analysere skibsklarerervirksomhedens omfattende handelsnetværk og internationale kontaktflade. Arkivet har tilknyttet tre trofaste volontører, der under museets faglige ledelse har påtaget sig opgaven.

Bygnings- og landskabshistoriske undersøgelser

I forbindelse med mange henvendelser til museet og via vor brevkasse i ugeavisen Nordsjælland, får vi i det daglige lejlighed til at foretage nye og nærmere undersøgelser af bygningsmæssige og topografiske forhold. I den forbindelse – for samtidig at forbedre vor publikumsservice og styrke vor forskning – arbejder vi målrettet på at indsamle arkivalske oplysninger om vor kommunes demografiske udvikling, specielt med hensyn til bebyggelsen/bosættelsen af købstadens mark- og overdrevsjorder i sundtoldstiden, samt boligudviklingen efter sundtoldens ophør – ikke mindst i forbindelse med grundlæggelsen af værftet i 1882. Desuden søger vi, i samarbejde med Na-

400-året for Shakespeares død blev markret af museerne med en byvandring fortolket af musikteatergruppen Ragnarock som Hamlet og Ophelia.

turstyrelsen, at undersøge skovens tjenesteboliger – et af de få områder indenfor denne del af kulturhistorien, der ikke har været genstand for nærmere forskning, men er blevet mere aktuell i forbindelse med formidlingen af Nationalpark Kongernes Nordsjælland.

Simon Spies – liv, tid og værk

Forundersøgelse til udstilling på Helsingør Bymuseum i sommeren 2017 ved museumsinspektør Iben Vyff.

Borgerskabets mad- og måltidskultur i 1810erne

Forundersøgelse til formidlingsprojekt i forbindelse med Sundtoldsmarkedet »Til middag hos Simmelkjær, skibsklarerer i sundtoldsbyen

anno 1816« ved museumsinspektør Iben Vyff i samarbejde med erindringskøkkenet Spisestuen på Flynderupgård.

Hamlet og Ophelia – Helsingør i en 1600-tals prisme

Forundersøgelse til formidlingsprojekt i forbindelse med markeringen af Shakespeare 2016 ved museumschef Maibritt Bager.

3.2 Samarbejde med andre kulturhistoriske museer, kulturinstitutioner og lignende

Helsingør Kommunes Museer samarbejder med en række institutioner og foreninger. Museerne får derved mulighed for at løfte større opgaver, samtidig giver samarbejdet mulighed for at bringe flere fagligheder i spil. Samarbej-

de er også vigtigt for at skabe synergier både i og udenfor museerne. Helsingør Kommunes Museer har derfor gennem de sidste år prioriteret ressourcer til at indgå i meningsfulde faglige samarbejder i og uden for kommunen.

Helsingør Kommunes Museer har siden 2011 deltaget i de Nordsjællandske museers fagligt forpligtende samarbejde. I 2016 arbejdede de Nordsjællandske Museer sammen om udvikling af tilbud til børn og unge i samarbejdsprojektet »kultur på vej«, som er støttet af Kulturstyrelsen. Inden for forskningsformidling er arbejdet med udgivelse af et fælles forskningstidsskrift *Gransk* fortsat. *Gransk* planlægges som et fælles forskningsbaseret tidsskrift, med artikler der lever op til det almene forskningsbegreb og som er fagfællebedømt.

Varetagelse af museumslovens kapitel 8 i forbindelse med sikring af den faste kulturarv er sket i samarbejde med Museum Nordsjælland, der har det arkæologiske ansvar i Helsingør Kommune. Helsingør Kommunes Museer varetager bevaringsarbejdet for Nyere Tid.

Museumssamarbejdet over Sundet bestod i 2016 i et samarbejde med Kulturmagasinet-Frederiksdal. Formidlingsafdelingen på Frederiksdal deltog i Sundtoldsmarkedet i Helsingør i august. Tilsvarende deltog Helsingør Kommunes Museer i Mikaeli markedet på Frederiksdal.

Museerne prioriterer at deltage i de nationale museumsfaglige netværk. Mødet med kolleger giver nye perspektiver på det lokale arbejde med kulturarven. I 2016 har museernes medarbejdere deltaget i ODMs internationale formidlingsseminar samt orienteringsmøde for de danske museer. Endvidere har museerne deltaget i det årlige netværksmøde for museerne omkring Øresund – MUSUND.

Museet var endvidere repræsenteret i Folkeuniversitetet i Helsingørs bestyrelse, Skibsklarerergaardens Bryglaugs bestyrelse, bestyrelsen for

Helsingør Museumsforening, bestyrelsen for Flynderupgårds Venner samt bestyrelsen for Hellebæk-Aalsgaard Egnshistoriske Forening. Museerne samarbejder inden for Helsingør Kommune med Biblioteket Kulturværftet, deltager i Helsingør Kulturforeningen, Helsingør Agendaen og Børnekulturens netværk.

3.3 Forvaltning af den faste kulturarv

Som statsanerkendt museum skal Helsingør Kommunes Museer medvirke til sikring af kulturarven i forbindelse med den fysiske planlægning og forberedelse af bygge- og anlægsarbejder i henhold til museumslovens kapitel 8. Det er typisk i forbindelse med udarbejdelse af forslag til lokal- og kommuneplaner, men også i forbindelse med vore egne undersøgelser, samt henvendelser fra og til ejere af kulturmiljøværdier. Her skal beskrives nogle af de sager, vi har arbejdet med.

I februar 2016 gjorde et stormvæltet træ det af med sandstensoverliggeren på den nok så bekendte Ophelia Kilde for foden af Rakkerenden nord for Marienlyst Slot. Kilden, der oprindeligt kaldtes Marie Kilde, angiveligt efter Frederik den Femtes dronning Juliane Marie, fik stor betydning efter etableringen af Marienlyst Kur- og Søbadeanstalt i 1858, hvor den blev renoveret og indgik som en del af hotellets mange seværdigheder i området. Kildens vand blev ledt ud i en lille dam, hvori var anlagt en ø, »Hjerteøen«, der senere blev populær, når de nyudklækkede studenter foretog deres glædesdans, der i dag er henlagt til Tegners Danserindebrønd. Ophelia Kilde har altid været en uløselig del af helsingoranernes identitet, og museet har flere gange forsøgt at påpege behovet for at restaurere kilden og retablere den opfyldte sø med Hjerteøen. Da overliggeren med kildens navn indhugget blev knust, blev det ved museets besigtigelse af stedet vedtaget, at kommunen lod fremstille en kopi på grundlag af museets mange fotografier af kilden og med hjælp fra en lokal stenhugger. Museet foreslog, at man benyttede lejligheden til at lade hele det stærkt forfaldne, bevaringsværdige kildeanlæg

sætte i stand, men der kunne desværre ikke afsættes yderligere midler til et sådant formål. Vi arbejder derfor på, i et samarbejde med foreningen Marienlyst Slots Venner, at skaffe fondsmidler til formålet.

I foråret blev den tidligere så populære grill-bar »Rosignol« ved stranden i Hornbæk nedrevet. Bygningens beliggenhed i den vestlige del af

det gamle fiskerleje gav anledning til nærmere undersøgelse, men vi fandt intet af betydning, der ville hindre en nedrivning af det med tiden stærkt renoverede bygningskompleks, som for den ældste dels vedkommende stammede fra slutningen af det 19. århundrede.

I november blev museet gjort opmærksom på en planlagt nedrivning af ejendommen Nordre

I februar 2016 væltede et træ ved Ophelia Kilde for foden af Rakkerrenden på grund af stormen. Uheldigvis ramte det kildemonumentets overligger, der med den indhuggede tekst »Ophelia Kilde« stammede fra omkring 1858; dengang kilden skiftede navn fra Marie Kilde i forbindelse med Marienlyst kur- og søbadehotels markedsføring af kilden som en af hotellets turistattraktioner. Nordsjællands Park og Vej besluttede i samråd med museet at bekoste en nyhugget kopi af overliggeren, der nu er lagt op. Resterne af den gamle overligger vil blive bevaret på museet.

Fotografierne viser med al tydelighed, hvor medtaget det gamle kildemonument blev. Stadig mangler en gennemgribende istandsættelse af kilden og en rekonstruktion af denne. Det er tanken, at museet i samarbejde med Nordsjællands Park og Vej og foreningen Marienlyst Slots Venner vil søge penge til dette formål, da Ophelia kilde og Rakkerrenden er en væsentlig del af vor bys kulturhistoriske identitet.

Strandvej 154a, der senest husede Jan Hurtigkarls kendte restaurant. Bygningen er kendt i Hellebæk-Aalsgaarde som Købmandsgaarden, og har en væsentlig betydning for lokalområdets kulturhistorie. Museet har dog ingen mulighed for at hindre den ønskede nedrivning, der skal tjene til fordel for et nybyggeri, der beklageligvis er med til at udslette fiskerlejets særegne karakter. Museerne har gjort opmærksom på behovet for at få en bevarende lokalplan for Hellebæk-Aalsgaarde, og med den kommende nedrivning af Købmandsgaarden er en sådan mere aktuel end nogensinde. I den forbindelse glæde vi os over, at en lokal gruppe borgere ved foreningen Nordskov Møllens Venner har reddet den grundmurede mølle fra 1829 i Aalsgaarde fra en påtænkt nedrivning. Møllen, der er den ene af vor kommunes kun to tilbageværende vindmøller, er nu sat i stand i det ydre, og takket være økonomisk støtte fra bl.a. Boliggaarden og Nordeafonden har man kunnet lade fremstille nye vinduer og døre til møllen. Næste skridt bliver nye vinger til møllen.

Museet har i begyndelsen af året løbende været konsulent i forbindelse med restaureringen af den på museets foranledning fredede ejendom, Stengade 58, der nu er indrettet til en attraktiv café og hotelvirksomhed. I 2015 havde man i forbindelse med restaureringen fundet en bemalet bræddevæg med rokokodekorationer. Museets medvirken i forbindelse med fondsansøgninger til en restaurering af denne engang så almindelige, men nu uhyre sjældent bevarede, vægdekoration i byen gav desværre intet resultat, men vi må glæde os over ejernes pietetsfulde restaurering af huset.

I foråret besøgte vi sammen med Museum Nordsjælland en strækning af Gurre Å ved Havreholm i forbindelse med kommunens restaureringsprojekt for åen. Havreholm er et kulturhistorisk følsomt område, hvorfor det var væsentligt at sikre, at den planlagte fjernelse af brinkfodder med planter og rødder ikke ville berøre eventuelle anlæg i forbindelse med

bl.a. tidligere vandmøller på stedet. Arbejdet skønnedes dog ikke at ville kræve yderligere medvirken fra museernes side, men ved besigtigelsen fandt vi tre velbevarede stenkister, der har tjent som overkørsler og må være anlagt i forbindelse med de omfattende landboreformer i slutningen af det 18. århundrede. En dokumentation og nærmere arkivalisk undersøgelse af disse vil være ønskeligt, men de nødvendige ressourcer hertil har vi endnu ikke fundet.

I sommerferien blev museet tilkaldt af en beboer i ejendommen Slotsgården, Marienlyst Allé 30. Den opmærksomme beboer havde nemlig fået øje på en del murede fundamenter i forbindelse med anlæg af en parkeringsplads op mod den fredede mur ind til Marienlyst Slot. Da det var en weekend i sommerferien, foretog museumsinspektør Lars Bjørn Madsen undersøgelsen alene ved en prøvegravning omkring et af fundamenterne. Der kunne være tale om et af de drivhuse eller ferskenkasser, der har stået ved eller op ad muren i tiden før kommunens salg af Marienlyst Slot i 1851, da arealet var Marienlysts nyttehøve. Fundamenterne kan dog også, og det er måske mere sandsynligt, stamme fra de drivhuse, der hørte til det handelsgartneri, der var på stedet fra 1851-1960. En større fladegravning, der ville kunne afgøre dette, var ikke mulig at foretage. Begge »drivhusperioder« er arkivalisk godt belyst, hvorfor vi valgte ikke at forsinke anlægsarbejdet yderligere.

En af de mere pudsige henvendelser til museet, drejede sig om en muret tunnel, man i efteråret havde fundet i Sophie Brahes Gade i forbindelse med nedgravning af en kloak. Museerne kunne dog let svare på spørgsmålet om, hvad det dog kunne være, idet der ikke var tale om en mystisk senmiddelalderlig konstruktion, men derimod om en transporttunnel fra bryggeriet Wiibroes vandfabrik, der dengang var indrettet i en nu nedrevet bygning i den østlige side af gaden, til en lagerbygning på den anden side af gaden. Kasserne blev ganske enkelt rullet fra den ene bygning til den anden gennem tunnelen, der er lavet i 1940'erne.

Luftfotografiet (udsnit), optaget af Sylvest Jensen omkring 1946-50, viser gartneriets drivhuse op ad muren ind til Marienlyst Slot. Det er sandsynligvis fundamenter fra disse, museet stødte på ved prøvegravningen. Det Kongelige Bibliotek.

Et spændende og ganske pudsigt fund gjorde museet i oktober, da vi fik henvendelse fra en journalist, Mette Andersen, der var ved at skrive om en nyere ejendom på Nørrevej 4. Hun havde fotograferet et stelelignende monument i haven, der var dekoreret med et kronet C indeholdende nogle forvitrede romertal, som var det et kongeligt monogram. Da Lars Bjørn Madsen så fotografiet, var han ikke i tvivl om, hvad det var, nemlig 6-milepælen med Christian den Syvendes monogram, der i sin tid havde stået ved Kongevejen nær den senere anlagte Stubbedamsvej. Museet har nemlig tidligere været konsulent for kommunen i forbindelse med restaureringen af de milepæle og kilometersten, der står på kommunens areal, og i den forbindelse foretog Lars Bjørn Madsen en større arkivalisk undersøgelse, der tillige afdække-

de en sag vedrørende nævnte helmilepæl. Den skulle nemlig fjernes i forbindelse med anlægget af Den nordsjællandske Jernbane i 1863-64, da den stod i vejen for baneliniens passage over Kongevejen, og blev derfor solgt. Købers navn fremgik ikke af de undersøgte arkivalier, hvorfor milepælens skæbne fortsat var en gåde, indtil henvendelsen fra journalisten fandt sted. Desværre var stenen halveret, og den underste del har ikke kunnet findes. Museet har derfor vurderet, at helmilepælen ikke skal søges flyttet tilbage til Kongevejen som en væsentlig del af den faste kulturarv, men kan forblive i ejerens varetægt. Dem, der vil se en helmilepæl i sin fulde imponerende højde, må til Geels Bakke ved Holte. Stadig er en af de oprindelige, lavere halvmilepæle (5 ½ mil) dog bevaret ved Rørtang.

Man kan læse hele historien om milepælen i årsskriftet Folk og Minder fra Nordsjælland 2016.

Museet samarbejder løbende med Center for By, Land og Vand i forbindelse med klimasikring af bykernen, hvor der er planer om nye belægninger og eventuel udnyttelse af eventuelt bevarede slam- og stenkister fra 17-1800-tallet. Tidligere fandt vort museum og Museum Nordsjælland en bevaret stenkiste i Strandgade, og en efterfølgende gennemgang af de skriftlige kilder har vist sig at give oplysning om adskillige af disse andre steder i byen. Projektet er ganske spændende, da der er tale om at genbruge ældre konstruktioner, samt at retablere brolægningen i flere af byens gader, og hertil kan museet levere en væsentlig arkivalisk dokumentation.

4. Konserverings- og bevaringsarbejde

Der foretages løbende kontrol med de udstillede genstande, for at forhindre forskellige former for utøj og insektangreb. Det samme sker på magasinerne om end en systematisk kontrol af tingene ikke lader sig gøre. Til gengæld er de genstande der er mest i fare ofte pakket ind i syrefrit papir og lagt i særlige kasser, hvorved problemet med skadedyrsangreb minimeres.

Pladsproblemerne i vore magasiner er imidlertid nu så akut – og har allerede været kritiske nogle år – at det er ved at være umuligt at finde hyldeplads til flere kasser. For at imødegå det helt store kaos har Museet rejst spørgsmålet overfor Helsingør Kommunes Ejendomscenter. Det er vores opfattelse, at der er forståelse for vores problem. Fra forståelse til et færdigt magasin er der imidlertid langt, men vi håber på en eller anden løsning snarest.

Museet er parthaver i konserveringscentret på Kronborg og får udført et afmålt antal timers arbejde hvert år. Timer prioriteres primært til konservering af museets malerisamling. I år har konserveringscentrets ydelse til museerne

blandt andet være digitalisering af en filmoptagelser fra bryggeriet Wiibroe, der var lagret på videobånd.

5. Formidling

2016 bød for Helsingør Kommunes Museer på velkendte såvel som nye aktiviteter.

5.1 Udstillinger og aktiviteter

I 2016 lukkede museerne dørene op for 6 nye udstillinger:

1. *Mennesker og Huse i Rørtang*. Særudstilling på Flynderupgård Museet udarbejdet i samarbejde med lokalhistoriker Kjeld Damgaard. Udstillingen blev vist i perioden 21. januar til 25. april 2016.
2. *Nordsjællandske møller*. Særudstilling i Spisestuen på Flynderupgård Museet med malerier af kunstmaler Niels Peter Dahlerup. Udstillingen blev vist i perioden 27. april til 26. juni 2016.
3. *Hvad er det med den udsigt?* Særudstilling på Flynderupgård Museet i samarbejde med multikunstner Gry Fosgrau Byrgesen. Udstillingen blev vist i perioden 12. maj til 3. november 2016.

Plakat fra udstillingen »Hvad er det med den udsigt« der blev vist på Flynderupgård Museet i 2016. Udstillingen blev skabt af multikunstneren Gry Fosgrau Byrgesen i samarbejde med museet. Billederne af kysten og landskabets udsigtspunkter præsenteredes i en anderledes og uventet ramme.

4. *Helsingør i billeder 1953 til 1980 – udvalgte pressefotos af Arne Magnussen*. Særudstilling på Helsingør Bymuseum udarbejdet i samarbejde med pressefotograf Arne Magnussen. Udstillingen blev vist i perioden 2. november og fortsætter i 2017.
5. *Porten til Verden – DFDS i 150 år*. Særudstilling på Værftsmuseet, vist i perioden 8. december og fortsætter i 2017
6. *Historien om gåsen. Juleudstilling på Flynderupgård Museet*. Særudstilling på Flynderupgård Museet, vist i perioden 27. november til 23. december.

Erindringskøkkenet Spisestuen på Flynderupgård var igen i 2016 et velbesøgt udflugtssted for gæster i alle aldre. Påsken blev markeret med Grossererens Påskemåltid, sommeren bød på sild i alle afskygninger, og da efteråret stod for døren, inviterede Spisestuen på jagtmiddag. Uge 46 stod i andestegens tegn, hvor besøgende fik serveret både andesteg og en fortælling om traditionen omkring Mortens Aften, og endelig bød december på traditionel julemad. Erindringskøkkenets virke var endvidere genstand for både interesse og omtale, da Helsingør Kommunes Museer i løbet af året var engageret i projektet *Food Culture* i hele Danmark, et projekt støttet af Kulturministeriet og som indebærer samarbejde med bl.a. Københavns Kommune, Sydvestjyske Museer, Bornholms Museum og Dansk Landbrugsmuseum.

Skolestuen på Flynderupgård Museet fik i sensommeren endnu en gang besøg af alle kommunens 4. klasser, der med fedtemadder, grød og prygl fik en sanselig indføring i de sidste århundreders nationale og lokale skolehistorie ved storyteller André Andersen. Efteråret bød på en ombygning af museumsbutikken. Den gamle købmandsbutik Hamlet fra Mørdrupvej i Espergærde blev med nænsomme og kærlige hænder flyttet fra kælderens til stueetagen. I den nye lokalitet fortæller butikken nu på en gang lokal købmandshistorie og er kernen i en ny og fin museumsbutik. For museumshaven og arealerne omkring Flynderupgård har 2016 budt på teater i forbindelse med teaterfestivalen PASSAGE,

ponyridning, aktiviteter ved lokale spejdere fra Det danske Spejderkorps Espergærdegruppe, bueskydning samt Halloween-løb arrangeret af løbeklubben 3060. Også på markerne omkring Flynderupgård har 2016 budt på forskellige aktiviteter. Foruden det traditionelle landbrug har en del af jorden været opdyrket som nyttehaver, hvilket både er kommet to børneinstitutioner, tyrkiske kvinder, psykisk sårbare familier samt demente i tilknytning til Frivilligcenter Helsingør til gode.

5.2 Arrangementer

Skoleferierne er ensbetydende med mange aktiviteter på museerne, nogle nye, andre kærkomne gengangere. I vinterferien var der tilbud til børn på Værftsmuseet og Flynderupgård Museet. Besøgende på Værftsmuseet kunne prøve kræfter med bl.a. rebus-jagt med signalflag og quiz med tilknyttede opgaver, og på Flynderupgård Museet var der mulighed for at fordybe sig i forskellige indendørs husflidsaktiviteter. På programmet var bl.a. forskellige træværksteder samt værksteder med stoftryk, påklædningsdukker og småkagebagning.

Fyraftensfortællinger. 2016 bød endnu en gang på fyraftensfortællinger fra de tidligere værftsarbejdere. Hele fire gange inviterede de indenfor til historier fra dengang, hvor værftsfløjten lød. Arrangementerne løb af stablen den 31. marts, den 13. april, den 22. september og igen den 27. oktober. Traditionen tro var der fulde huse, glade miner og ikke mindst masser af anekdoter til alle arrangementerne. Anekdoterne blev ligeledes genopfrisket, da Helsingør Kommunes Museer i begyndelsen af juni inviterede tidligere værftsarbejdere fra hele landet til Værftstræf i Helsingør, på området omkring Værftsmuseet.

Shakespeare 2016. For Helsingør Kommune var 2016 en anledning til at markere 400-året for William Shakespeares død og 200-året for Shakespeare-traditionen på Kronborg Slot. På Museet Skibsklarerergaarden blev weekenden omkring St. Bededag brugt til at markere dette med liv i huset, blandt andet dannede Skipper-

stuen rammen om sandfærdige løgnehistorier om sømandsliv ved storyteller André Andersen. Weekenden var ligeledes startskud for en Shakespeare-inspireret byvandring i Hamlet og Ofelias fodspor, et tilbud der blev gentaget i alle weekender hen over sommeren. Det byhistoriske løb for børn, Kulturjagten, som blev afholdt den 10. juni, havde med sin titel *Prins Pilfinger og jagten på det gyldne kranium* også klare referencer til Shakespeare. Igen i år var Kulturjagten koordineret af Helsingør Kommunes børnekulturkonsulent og havde flere af Helsingørs kulturinstitutioner som deltagere, heriblandt Helsingør Kommunes Museer.

Historiske Dage. Foråret bød også på deltagelse i festivallen Historiske Dage, som blev afholdt den 10.-11. april i Øksnehallen i Kø-

benhavn. På museets stand på messen var der fokus på Museet Skibsklarerergaarden og Sundtoldsmarkedet. Messens gæster fik således et indblik i sundtoldsbyens historie, når de mødte aktører i dragt, og de kunne gå fra museets bod med smagen af sukker- og kommenskringler på tungen.

Værftstræf. Værftsmuseet var den 4. juni vært for det første danske værftstræf. Arrangementet foregik i hal 17 på Kulturværftet og havde som mål at understøtte og fejre den fælles historie, som Danmarks værftsarbejdere deler.

Grundlovsdag. Foråret bød traditionen tro også på en ikke-politisk festligholdelse af Grundlovsdag. Endnu en gang blev dagen fejret i de smukke omgivelser ved Flynderupgård

Smedekoret Tubal Kain sang for til fællessang på Værftstræffet 2016.

Mere end 300 aktører i historiske dragter deltog i Sundtolsmarkedet, og inviterede gæsterne en tur i tidsmaskinen til Helsingør anno 1800.

Museet, med musik, korsang, den traditionelle grundlovsdessert og tale ved museumsdirektør for M/S Museet for Søfart, Ulla Tofte.

Byvandring. Besøgende i Helsingør kunne onsdagene i juni, juli og august komme med den gamle vægter på byvandring i det historiske Helsingør.

Sommerferieaktiviteter. Skolernes sommerferie bød også på forskellige aktiviteter. Sommeraktiviteterne på Flynderupgård foregik i uge 27, og som i de foregående år kunne besøgende børn med en skudsmålsbog i hånden opleve at være karle og piger på landet anno 1920 for en enkelt dag. På Skibsklarerergaard-

den fik interesserede udleveret en folder, så de på egen hånd kunne gå på oplevelse i byen, i Helsingørhelten Lars Baches fodspor. Ligeledes kunne unge museumsgæster på Værftsmuseet med en guide i hånden løse opgaver i og omkring museet.

Sundtolsmarkedet blev i 2016 skudt i gang allerede fredag den 19. august, hvor området omkring Museet Skibsklarerergaarden og selve museet dannede rammen om festlige aktiviteter. Børnehavebørn fra byens institutioner var inviteret til *By, baggårde og beskøjter; en sansmættet Sundtoldsdag i børnehøjde*, hvilket bl.a. betød en tur i en vasketøjslabyrinth, et møde med saltede sild og skonrogger og ikke mindst tøn-

Museet Skibsklarerergaarden var godt besøgt under knejpefestivalen. Hvor der var fællesang og sømandsstemning i Skipperstuen.

der, der skulle rulles over de ujævne brosten. Et udsnit af byens 6. klasser lagde ligeledes vejen forbi museet, da de med afsæt i undervisningsmaterialet *#1816nu* bl.a. prøvede kræfter med 1800-tallets bud på selfies og sms-kommunikation. Som en afslutning på dagen var museet vært for arrangementet *Til middag hos Simmelkjær, skibsklarerer i sundtoldsbyen anno 1816*. Den historiske middag blev afholdt i Logens smukke lokaler og blev udbudt som en del af museets deltagelse i Copenhagen Cooking & Food Festival. Den følgende dag, lørdag den 20. august, blev Sundtoldsmarkedet afviklet. Museet Skibsklarerergaarden, pladsen foran museet samt Kongekajen dannede atter rammen om det historiske marked og en tidsrejse tilbage til

suntoldstidens Helsingør. Med gamle træskibe i havnen og 350 aktører i dragter samlede Sundtoldsmarkedet Helsingør egn og by i et sanseligt fællesskab omkring kulturarven.

Høstfest og marked. Efteråret på museerne betød bl.a. høstfest og -marked på Flynderupgård Museet, der blev afholdt den 10. september. Med fællesspisning i den røde hejselade, salg af husflid fra de mange boder og spillemandsmusik på gårdspladsen dannede Flynderupgård atter ramme om en traditionsrig dag.

Kulturnat. På Kulturnatten – den sidste fredag i september – var der åbent på museerne i Helsingør by. På Værftsmuseet blev der budt på

fedtemadder og håndbajere, på Bymuseet kunne de fremmødte få et indblik i Helsingørs ældre historie ved arkæologer fra Museum Nordsjælland, og på Museet Skibsklarerergaarden fik gæster mulighed for at møde de flittige syngere på museets systue.

Knejpefestivalen den 7. oktober involverede også i 2016 Museet Skibsklarerergaarden, hvor Ole Hansen og syngepigerne fra Hammermøllen spillede op til fællessang og sømandsviser i Skipperstuen.

Kartoffelferie. I efterårsferien blev den traditionelle kartoffelferie afholdt på Flynderupgård Museet. Kartoffeloptagning var bare en af aktiviteterne for de mange gæster, der også kunne prøve kræfter med mostning af æbler, maling af mel, fremstilling af roelygter og pandekagebagning over åben ild. Ugen igennem kunne gæsterne forlade museet med nyopgravede kartofler og nyrøgede sild.

Arkivernes dag blev afholdt den 11. november. Dagen stod i sportens tegn med fremvisning af arkivalier og genstande fra museernes samlinger, der alle havde med lokal sport og idræt at gøre, samt indsamling af arkivalier omhandlende selvsamme tema.

Jul. December stod vanen tro i julens tegn på museerne. Mens besøgende i Skibsklarerergaardens butik kunne købe hjemmebagte pebernødder, kunne skoler og institutioner kombinere udstillingen om gåsen på Flynderupgård Museet med risengrød i Spisestuen. På Bymuseets loft førte storyteller André Andersen børn og voksne tilbage til dengang, hvor Bymuseet var Karmelitermunkenes sygehus da der – måske – boede nisser på loftet.

5.2 Frivilligt arbejde

Helsingør Kommunes Museer udviklede og understøttede i 2016 det frivillige arbejde med kulturarven. Til at sikre det gode samarbejde har museerne siden 2012 haft ansat en frivilligkoordinator – Merete Nygaard Frederiksen.

Frivilligkoordinatoren har som sin primære opgave at understøtte det frivillige arbejde, ved at skabe og vedligeholde gode arbejdsmiljøer, uddanne og udvikle frivilligrupperne. På Helsingør Kommunes Museer ser vi samarbejdet med frivillige som partnerskaber. Det er museet der udstikker rammerne for arbejdet, men de udfyldes i fælleskab.

Museet har seks organiserede frivilligrupper: Flynderupgårds venner, Værftsmuseets frivillige, Skibsklarerergaardens omvisere, Sundtoldsmarkedets koordineringsgruppe, Sydamerne, Arkivarerne og Bogbinderne ca. 80 frivillige har deres faste gang på museerne hver uge. Dertil kommer de hjælpende hænder der deltagere ved særlige lejligheder eller med særlige opgaver.

Flynderupgårds frivillige var også i 2016 hovedkræfterne i formidlingen af håndværk og husarbejde anno 1920, som foregår på museet i skolernes ferier. Gruppen mødes året igennem hver mandag hvor der arbejdes i værkstederne og i erindringskøkkenet. En særlig indsats blev i 2016 gjort i forbindelse med restaureringen af en af gårdens ældre hestevogne. I forbindelse med opsætningen af en ny butik i hovehuset her mange frivillige venner givet en hånd med. I butikken sælges nu også forskellige ting som håndlavet strikketøj, gammeldags påklædningsdukker mm.

Værftsmuseets frivillige gav museet en tiltrængt hjælpende hånd med forandring og opsætning af nye udstillinger. Museets basisudstillinger er blevet flyttet, og en ny særudstilling *Porten til Verden – DFDS i 150 år* er opsat. Her har museets frivillige været en uvurderlig hjælp, hvor museets medarbejdere har kunnet trække på de tidligere værftsarbejders håndværksmæssige kunnen. Museets frivillige har gennem året fungeret som guider og vist rundt i udstillingen til glæde for museets gæster. I Værftsmuseets arkiv, genstands- og fotosamling er der arbejdet kontinuerligt med indsamling og registrering af genstande fra Helsingør Værft.

Skibsklarerergaardens frivillig har året igennem fungeret som historiekundige guider

på museet, hvor der er rundvisning hver dag på hele klokkeslæt i museets åbningstid.

Stundtoldsmarkedets planlægningsgruppe lagde i 2016 nye og større planer for markedet, der i 2016 involverede 350 aktører. Planlægningsgruppen arbejdede året igennem. Frivillige bidrager til udvikling og tilrettelæggelse indenfor alle områder af markedet vidensindsamling og research, bodopbygning og deres indhold, logistik og økonomi.

Sypigerne står for fremstillingen af de historiske dragter, der bruges på markedet. Museet råder i dag over 400 dragter, der alle er produceret af sypigerne. Et mål for gruppen, der er meget ambitiøse, er at der arbejdes så tæt på historiske forlæg som muligt. I 2016 fik den frivillige leder af sypigerne mulighed for at deltage i uddannelse indenfor historisk syteknik, mønstertegning og tilskæring.

Systuen på Museet Skibsklarerergaarden summer af liv året igennem. Her sys de historiske dragter til Sundtoldsmarkedet.

Lokalarkivets frivillige fortsatte i 2016 registreringen af skibsklarerervirksomheden K.F. Marstrands arkiv. Andre opgaver som frivillige har bistået med i arkivet har været digitalisering og beskrivelse af fotografier fra samlingen af familiealbum. Opdatering af museernes personaldatabase med oplysninger om borgere i Helsingør, der skaber mere effektive arbejds-gange i forbindelse med brugerhenvendelser.

5.4 Undervisning

I 2016 oplevede de kommunale museer endnu en gang stor interesse fra skoler og institutioner i lokalområdet, der ønsker at benytte sig af de forskellige undervisningstilbud. Den gamle bymodel på Bymuseet har fået en renaissance, når den som startskud på et forløb gennem den gamle by har givet skoleelever et visuelt overblik over 1800-tallets Helsingør. Som en del af undervisningssamarbejdet »Kultur på vej« med de øvrige nordsjællandske museer er der i 2016 blevet udviklet 4 nye undervisningsforløb til elever i grundskolen og på ungdomsuddannelserne. Undervisningsforløbene er blevet afprøvet og evalueret og har for de deltagende bl.a. betydet et møde med kapere i kamp mod kongen i begyndelsen af 1800-tallet og deltagelse i en faglig arbejdskamp på det forgangne Helsingør Skibsværft.

Landbruget på Flynderupgård har også i 2016 været meget velbesøgt og har for mange skoleelever budt på en dag på landet med tilhørende formidling om både dyr og dyrkning. De gamle legeredskaber på Flynderupgård blev i foråret flittigt brugt af nysgerrige skoleelever, da formidlere fra Flynderupgård Museet deltog i Espergærde Skoles idrætsdag.

Fra børneinstitutionerne i kommunen har der især været vist interesse for forløbet »En køjesæk fyldt med historie«. Forløbet er målrettet de ældste institutionsbørn, der inviteres på en rejse tilbage til Sundtoldens Helsingør, som de skal opleve med alle sanser. I det todelte forløb besøger museets underviser institutionen, hvor børnene forberedes på det efterfølgende besøg på museet. På Museet Skibsklarerergaarden udtrykker børn og deres pædagoger både gensynsglæde og en stor begejstring over at bevæge sig det skæve gamle hus. Det vækker vild jubel, at man næsten ikke kan gå lige på trapperne – for det er jo næsten som at sejle på et skib!

Det skæve, gamle hus udgjorde ligeledes de fysiske rammer, da Helsingør Kommunes Museer var medarrangør for Åben Skole den 22. september. Denne dag kunne 5. klasser

elever prøve kræfter med gamle håndværk, under kyndig vejledning af museets frivillige. Åben Skole var startskud på projektet »Håndværk & Design – nyt fag, nye kompetencer og samarbejde«, som museet er en del af sammen med bl.a. Billedskolen, lokale skoler, den kommunale konsulent for læringscentre og den kommunale børnekulturkonsulent. Projektet er økonomisk finansieret af Kulturministeriet og Undervisningsministeriet og derfor valgte en begejstret kulturminister Bertel Haarder at lægge vejen forbi Museet Skibsklarerergaarden på dagen.

6. Sponsorer og bevillinger

Helsingør Kommunes Museet modtog i 2016 støtte fra flere sider til arbejdet.

3Fs Medie og Kulturfond, Tuborg Fonden, Provisor Cand.pharm Ove Lund og Inger Elisabeth Lund's Fond, Helsingør Museumsforening, Sundtoldens Venner, Flynderupgårds Venner.

Sundtoldsmarkedet blev støttet af en lang række virksomheder, enkeltpersoner og fonde. Sypigernes arbejde er blevet støttet fra Fonden Ragnhild Bruun. Markedet fik derudover støtte fra Erhvervs- & Industriforeningen, Vida

Byg A/S, Helsingør Cityforening, Helsingør Dagblad, Københavneren Borgerkroen, Mr. August, Brostræde Is, Guys & Dolls Intercoiffure, Helsingør Hælebar, Partybutikken, Petersen Ure Smykker, Rådmand Davids Hus, Skotøjshuset, Top Tours, Zona Computer, Danske Bank, Fleur, Cafeteria San Remo, Stengades Apotek, Slagter Baagø, Stjerneoptik, Nykredit, Idé nyt, Strand Huset, Handelsbanken, Axelhus Bodega, Hold-An, femail, Madam Spunck Hotel og Restauration, Barrichs café, Strandgades Vinhandel, Café Kaiser, Gæstgivergården, PhotoCare, Cafe Torvet, Anne's Brødhus, Levende Lys, Chiangmai Thai Take-Away, Cafe Olai, WTC advokaterne A/S, LIVING INVEST, Place 2live, Home Helsingør, Advodan Helsingør, Jyske Bank A/S, Outdoor Season, Arbejdernes Landsbank, Drachmann Advokater, Kroatisk Vin & Tapas Bar, Cafe Hyacint, IL GALLO ROSSO, Aaen og Co. A/S – Statsautoriserede revisorer, Roastcorner, Blomsterforretningen Michael Find, Hansen Blomster – Blomstertorvet, TID & STED, Helsingør Kaffe & Thehus, Skomagerriet Skosålen, Slagter Jensen, Tibberup Høkeren, Frisør DECO, Backe Vin, Det Lille Te- og Kaffehus, Lynhjems Eftf. Ole Jensen, Chaplin Sweets, Restaurant Amici Mie.

